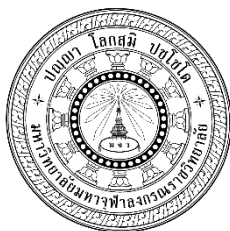

ศึกษาการบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณเถระ
A STUDY OF ENLIGHTENMENT OF SONAKUṬIKANṆATHERA

พระครูสุทธิจิตตารักษ์ (สำเร็จ สุทธิจิตโต)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

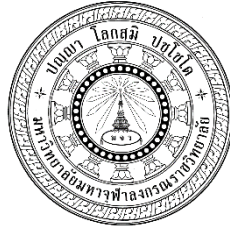
ศึกษาการบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณเถระ

พระครูสุทธิจิตตารักษ์ (สำเร็จ สุทธิจิตโต)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Study of Enlightenment of Soṇakuṭikaṇṇathera

Phrakhru Sutthijittarak Suddhacitto (Sinpueang)

A Research Paper Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Vipassana Meditation)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์
เรื่อง “ศึกษาการบรรลุลหกรรมของพระโสณกุฎิกัณณเถระ” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

(พระเทพสุวรรณเมธี, ดร.)

ประธานกรรมการ

(รศ.ดร.สุวิญ รักษัตย์)

กรรมการ

(พระครูพิพิธวรกิจจานุการ, ดร.)

กรรมการ

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

พระครูพิพิธวรกิจจานุการ, ดร.

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูสุทธิจิตตารักษ์)

ชื่อสารนิพนธ์ : ศึกษาการบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณเถระ
ผู้วิจัย : พระครูสุทธิจิตตารักษ์ (สำเร็จ สุทฺธจิตฺโต / ศิลป์เป็รื่อง)
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (วิปัสสนาภาวนา)
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : พระครูพิพิธวรกิจจานุการ,ดร. ศน.บ. (ศาสนาและปรัชญา), M.A. (Pali & Buddhist Studies), Ph.D. (Pali & Buddhist Studies)
วันเสร็จสมบูรณ์ : ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ เพื่อศึกษาประวัติและการสั่งสมบารมีของพระโสณกุฎิกัณณเถระ และเพื่อศึกษาการบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณเถระ โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทตลอดจนหนังสือตำราเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรวบรวมนำมาเรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา แล้วตรวจสอบความถูกต้องโดยผู้เชี่ยวชาญ

ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา หมายถึง รู้แจ้งอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค โดยอาศัยการพัฒนาปัญญาตามหลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพื่อให้จิตบรรลุผ่านวิปัสสนาญาณขั้นต่างๆ ตามลำดับสภาวะแห่งจิต จนเข้าสู่กระแสแห่งนิพพาน ซึ่งเป็นที่สุดของการดับทุกข์ทั้งปวง ผู้มีสภาวะจิตเข้าสู่กระแสแห่งนิพพานได้นั้น เรียกว่า พระอริยบุคคล เริ่มตั้งแต่พระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี จนถึงพระอรหันต์ ถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

ประวัติการสั่งสมบารมีของพระโสณกุฎิกัณณเถระ พบว่า เดิมมีชื่อว่า โสณะ เป็นชาวเมืองกุรัมมะ เกิดในตระกูลเศรษฐี ในอดีตชาติ ท่านได้เริ่มตั้งความปรารถนา และได้รับพุทธพยากรณ์ในสมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า และสำเร็จความปรารถนาในสมัยพระโคตมพุทธเจ้า เป็นพระอรหันต์ และได้รับยกย่องในฐานะเอตทัคคะด้านการใช้ถ้อยคำที่ไพเราะจากการแสดงพระสูตรทำนองสรภัญญะต่อหน้าพระพักตร์พระพุทธเจ้า นอกจากนี้ ยังได้รับการประทานพุทธานุญาตให้อุปสมบทโดยคณะสงฆ์เพียง ๕ รูป ซึ่งเป็นคุณูปการต่อพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในปัจจุบันชนบทในรุ่นหลังจวบจนปัจจุบัน

การบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณเถระ พบว่า ตั้งแต่ยังเป็นฆราวาส อุบาสกโสณะมีความตั้งใจประพฤติ และปฏิบัติตนตามหลักธรรมอย่างเคร่งครัดเพื่อหลุดพ้นจากกองทุกข์ โดยถือการบริโภคอาหารมื้อเดียวต่อวัน เป็นผู้ปรารถนากายวิเวก ไม่คลุกคลีด้วยด้วยหมู่คณะ รักษาอุโบสถศีลเป็นนิตย เมื่อโสณกุฎิกัณณะได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุโดยมีพระมหากัจจายนเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านสมทานการเป็นอยู่ผู้เดียวซึ่งเป็นการประพฤติวิเวกประการหนึ่ง ได้เจริญวิปัสสนาภาวนาจนได้บรรลุธรรมด้วยการพิจารณาสังขารคือขันธ์ ๕ ลงในไตรลักษณ์ ซึ่งจัดอยู่ในหมวดธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ได้บรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยอภิญญา ๖ หลังจากที่ได้ถวายการอธิบายพระสูตรโดยการสวดสรภัญญะต่อหน้าพระพักตร์พระพุทธเจ้าในพรรษาแรก

Research Paper Title : A Study of Enlightenment of Sonakutikannathera

Researcher : Phrakhu Sutthijittarak (Samroeng Suddhacitto / Sinpueang)

Degree : Master of Arts (Vipassana Meditation)

Research Paper Supervisor

: Phrakru Pipithvarakijjanukarn, Dr., B.A., (Religion and Philosophy), M.A. (Pali & Buddhist Studies), Ph.D. (Pali & Buddhist Studies)

Date of Completion : March 13, 2018

Abswtract

This research paper had two objectives; to study the biography and perfections-accumulating of Sonakutikannathera and to study the Enlightenment of Sonakutikannathera. Data are clarified analyzed and taken from the Theravada Buddhist Scriptures and other related documents then composed, explained and verified by Buddhist scholars.

The research findings were that the enlightenment in Buddhism is realization of Four Noble Truth; suffering, origin of suffering, the extinction of suffering and the path leading to extinction of suffering by the means of wisdom developing according to the principles of practicing the Insight meditation in order to realize and enter various states of insight knowledge until the practitioner's mind has entered into the stream of Nibbana, the end of all sufferings. Having attained realization, one will be called as Ariya-Puggala starting from Sotāpannā, Sakadāgāmī, Anāgāmī up to Arahanta which is the final goal of Buddhism.

The perfection accumulating of Sonakutikannathera revealed that Sonakutikannathera was named as Sona when he was a layman, born in wealthy family in Parangala city. In past lives, he had made the wishes and received his predictions in the time of Padumuttara Buddha and finally accomplished his wishes in the time of Gotama Buddha. He had gained Arahantship and been praised by the Buddha an excellent blessed with charming speech, from distinctive and clearly explaining the discourses and melodious utterance in front of Buddha. Moreover, he was asked for permission of ordination by a sangha with only 5 members Bhikkhus very helpful to the later Bhikkus nowadays.

The enlightenment of Sonakutikannathera found that Sonakutikanna strictly followed the teaching of Buddha in order to seek the suffering end with great attention. He had only one meal per day, sleeping alone, not associated with others, observing eight precepts since he was a lay disciple. After having ordained as Bhikkhu under Mahakaccayanathera as his preceptor, he preferred living alone which is one of the seclusion practice. He had started cultivating insight meditation until attained the enlightenment by considering Saṅkhāra or five aggregates into the Three Marks of Existence which includes in mindfulness foundation of mental objects contemplation and finally he attain Arahantship along with 6 super-knowledge (Abhiññā) while finishing his explaining the discourse with sweet speech in front of Buddha in the first rainy retreat.

กิตติกรรมประกาศ

เกล้าฯ ขอประทานโอกาสกราบขอบพระคุณ ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ), ศาสตราจารย์พิเศษ (สาขาภาษาบาลี), ป.ธ.๙, M.A., Ph.D., เจ้าอาวาสวัดพิชยญาติการาม, เจ้าคณะใหญ่หนกลาง, กรรมการมหาเถรสมาคม, ประธานศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม เป็นผู้วางรากฐานสถาบันแห่งนี้ และสร้างสรรค์ผลงานอันทรงคุณค่าทางพระพุทธศาสนา และมีส่วนขยายงานด้านวิปัสสนาธุระ ทั้งภาคปริยัติ และภาคปฏิบัติในบริบททั่วประเทศไทยอย่างกว้างขวาง

สารนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จสมบูรณ์ลงได้เป็นอย่างดีด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากคณาจารย์ทุกท่านโดยเฉพาะท่านอาจารย์ที่ปรึกษา คือ พระครูพิพิธวรกิจจานุการ, ดร. (มานิตย์ เขมคุตโต) ในฐานะที่เป็นคณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์ได้ให้คำปรึกษาแนะนำแนวคิด และตรวจทานแก้ไขข้อบกพร่อง กระทั่งสารนิพนธ์ฉบับนี้ เสร็จสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ ของงานวิจัย และถูกต้องตามระเบียบของมหาวิทยาลัย

ขอขอบคุณครูบาอาจารย์ทุกท่าน ที่ได้สอนสั่งข้าพเจ้า ทั้งด้านปริยัติ และปฏิบัติ ตลอดถึงผู้ที่ให้การอุปถัมภ์ปัจจัย ๔ ในด้านการดำรงชีวิต และทุนการศึกษาทุกท่าน โดยมีพระครูวิสิฐชัยคุณ (หลวงพ่อเกาะ) เจ้าคณะอำเภอสรนครบุรี จังหวัดชัยนาท, พระครูปลัดวสันต์ สีลธมโม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไทรมาใต้ จังหวัดนนทบุรี, อัยการศุภโชค สีพยา อาจารย์สุธีรา สีพยา และคุณวรรณันท์ โพธิ์ชะคุ่ม

ด้วยคุณงามความดีที่เกิดขึ้นในเพราะความสำเร็จจากสารนิพนธ์เล่มนี้ ขอบูชาคุณของพระรัตนตรัย ขอบูชาคุณของพระครูภัทรกิจวิศาล เจ้าอาวาสวัดไทรมาใต้ ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลไทรมา (พระอุปัชฌาย์) จังหวัดนนทบุรี ขอบูชาคุณของครูบาอาจารย์ทุกท่าน ขอบูชาคุณของบิดามารดาที่มอบอรรถพรร่างกาย และมรดกทางวิญญาณ ให้ผู้วิจัยได้ศึกษาเล่าเรียนจนมีวันนี้ และด้วยอานิสงส์ผลบุญที่เกิดจากความสำเร็จจากการศึกษา และประเพณีปฏิบัติธรรมมาจบบังเกิดแก่บิดามารดาครูอุปัชฌาย์ ผู้มีพระคุณทุกๆ ท่าน ตลอดจนถึงสรรพสัตว์ทั้งหลายทุกรูปทุกนาม ขอจงมีส่วนแห่งบุญกุศลนี้โดยทั่วกันเทอญ

พระครูสุทิจิตตารักษ์ (สำเร็จ สุทิจิตโต / ศิลป์เป็ร้อง)

๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๘
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๙
บทที่ ๒ ประวัติและการสังฆบารมีของพระโสณกุฎ्ฐิกัณณเถระ	๑๐
๒.๑ การสังฆบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๐
๒.๑.๑ ความหมายและความสำคัญของการสังฆบารมี	๑๑
๒.๑.๒ เหตุแห่งการสังฆบารมี	๑๔
๒.๑.๓ ลักษณะและประเภทของการสังฆบารมี	๑๖
๒.๒ ประวัติและการสังฆบารมีในอดีตชาติของพระโสณกุฎ्ฐิกัณณเถระ	๒๔
๒.๓ ประวัติและการสังฆบารมีในปัจจุบันชาติของพระโสณกุฎ्ฐิกัณณเถระ	๒๗
๒.๓.๑ บรรพชาอุปสมบท	๓๐
๒.๓.๒ บรรณานาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า	๓๔
๒.๓.๓ เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า	๓๕

๒.๓.๔	แสดงธรรมว่าด้วยพระสูตร ๑๖ สูตร ถวายพระพุทธเจ้า	๓๖
๒.๓.๕	ภุมมัญญกเทศา นาค และสุบรรณ ให้สาธุการ	๓๙
๒.๓.๖	กราบทูลอาณัติกพจน์ของพระอุปัชฌายะ ๕ ประการ	๔๐
๒.๓.๗	พระพุทธเจ้าทรงประทานพุทธานุญาตพิเศษ	๔๑
๒.๓.๘	การเผยแผ่ธรรมของพระโสณกุฎิกัณณเถระ	๔๒
๒.๓.๙	ได้รับการยกย่องเป็นเอตทัคคะ	๔๖
๒.๓.๑๐	การสั่งสมบารมีในปัจจุบันชาติของพระโสณกุฎิกัณณเถระ	๔๗
๒.๔	สรุปท้ายบท	๔๘
บทที่ ๓	การบรรลุดุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณเถระ	๔๙
๓.๑	การฉันอาหารมื้อเดียว	๔๙
๓.๑.๑	ความหมายของการฉันอาหารมื้อเดียว	๕๐
๓.๑.๒	ประโยชน์ของการฉันอาหารมื้อเดียว	๕๒
๓.๒	การรักษาอุโบสถศีลเพื่อการประพตติพรหมจรรย์	๕๓
๓.๓	การปฏิบัติตามหลักวิเวก ๓	๕๕
๓.๓.๑	ความหมายของวิเวก	๕๕
๓.๓.๒	วิเวก ๓ ประการ	๕๖
๓.๔	การบรรลุดุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณเถระ	๕๗
๓.๕	วิธีการพิจารณาชั้น ๕	๕๙
๓.๕.๑	ที่มาของศัพท์ว่า ชั้น	๖๐
๓.๕.๒	ความหมายของคำว่า ชั้น ๕	๖๑
๓.๕.๓	ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพิจารณาลักษณะ ๕๐ ประการของชั้น ๕	๖๕
๓.๖	สรุปท้ายบท	๖๙
บทที่ ๔	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๗๐
๔.๑	สรุปผลการวิจัย	๗๐
๔.๒	ข้อเสนอแนะ	๗๑
บรรณานุกรม		๗๒
ประวัติผู้วิจัย		๗๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

สารนิพนธ์ฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๐๐ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗/๓๐. หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑๐ ข้อ ๓๗ หน้า ๓๐.

พระวินัยปิฎก (ภาษาไทย)

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๔-๕	วิ.ม.	(ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก (ไทย)

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๙	ที.สี.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
๑๒	ม.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๔	ม.อ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरูปปณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๕	ส.ส.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
๑๗	ส.ข.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
๑๙	ส.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๒๐	อ.จ.เอกก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๐	อ.จ.ติก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
	อ.จ.นวก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ธ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
	ขุ.อ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)
	ขุ.สุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)

	ช.ช.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	ชุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
๒๖	ช.เถร.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
๒๙	ช.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
๓๑	ช.ป.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	ปฎิสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)
๓๓	ช.พุทธ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	พุทธวงศ์	(ภาษาไทย)

คัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๓๕	อภ.วิ.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

สารนิพนธ์นี้ ผู้วิจัยใช้คัมภีร์อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิงโดยระบุ ภาค/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ม.อ. (ไทย) ๑๖๔/๒๑๕. หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรค อรรถกถา ภาษาไทย ข้อ ๑๖๔ หน้า ๒๑๕.

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.ม.อ.	(ไทย) = สมันตปาสาทิกา มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก (ภาษาไทย)

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.สี.อ.	(ไทย) = สุมังคลวิลาสินี สีลขันธวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ.	(ไทย) = ปัญจสุทนี มูลปณาสกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.อ.	(ไทย) = มโนรลปุรณี เอกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ติก.อ.	(ไทย) = มโนรลปุรณี ติกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.อฎฐก.อ.	(ไทย) = มโนรลปุรณี อฎฐกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.ช.อ.	(ไทย) = ปรมัตถโชติกา ชุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.ธ.อ.	(ไทย) = ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.อุ.อ.	(ไทย) = ปรมัตถทีปนี อุทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.สุ.อ.	(ไทย) = ปรมัตถโชติกา สุตตนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ช.เถร.อ.	(ไทย) =	ปรมัตตโชติกา สุตตนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.ม.อ.	(ไทย) =	สัทธัมมปัชโชติกา มหานิทเทศอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.อป.อ.	(ไทย) =	วิสุทธชนวิลาสินี อปทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.พุทธ.อ.	(ไทย) =	มธรรตถวิลาสินี พุทธวังสอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.จริยา.อ.	(ไทย) =	ปรมัตตทีปนี จริยาปิฎกอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา	
อภิ.สง.อ.	(ไทย) =	ฉัมมสังคณี อัญญาสาลินีอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ.อ.	(ไทย) =	วิภังค์ สัมโมหวิโนทนีอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ค. คำย่อชื่อคัมภีร์ ฎีกาปกรณ์วิเสส

ฎีกาพระวินัยปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา	
สารตถ.ฎีกา	(บาลี) =	สารตถทีปนี วินัยปิฎกฎีกา	(ภาษาบาลี)

ฎีกาพระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา	
ที.สี.ฎีกา	(ไทย) =	ทีฆนิกาย สีลขันธวรรคฎีกา	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.ฎีกา	(บาลี) =	องคุดตฺรนิคาย ทสกนิปาตฎีกา	(ภาษาบาลี)

ง. คำย่อเกี่ยวกับหนังสือที่ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์หรือสถานที่พิมพ์

สารนิพนธ์นี้ ผู้วิจัยใช้คำย่อเกี่ยวกับหนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ ที่ได้จัดพิมพ์โดยไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ หรือสถานที่พิมพ์ ดังนี้

ม.ป.ป.	=	ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์
ม.ป.ท.	=	ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การบรรลุนิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เกิดจากการบำเพ็ญเพียรบำเพ็ญบารมีของพระองค์อย่างยิ่งยวดด้วยการลองผิดลองถูกด้วยพระองค์เอง เพราะพระองค์ทรงไม่มีต้นแบบ ไม่มีครูบาอาจารย์ผู้แนะนำให้เข้าถึงสัมมาปฏิบัติ พระองค์จึงต้องพากเพียรเรียนรู้ด้วยความมุ่งมั่นบากบั่นเด็ดเดี่ยวไม่ย่อท้อด้วยพระองค์เองซึ่งเป็นการยากยิ่ง จนกระทั่งพระองค์ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณด้วยพระปัญญาคุณอันยิ่งของพระองค์เอง หลังจากพระองค์ทรงบรรลุแล้ว พระองค์ก็ยังคงทรงมีพระมหากรุณาธิคุณบำเพ็ญพุทธจริยาอันมีคุณูปการต่อชาวโลก คือการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ โปรดเหล่าเวไนยสัตว์ นำพาเหล่าสัตว์โลกทั้งหลายให้ได้รับความสุขที่เที่ยงแท้ คือการพ้นจากทุกข์ ด้วยการสั่งสอนชาวโลกให้รู้ตาม เพื่อความดับกิเลสอันเป็นสมุจเฉทที่ถาวร ตราบजनพรราชาที่ ๔๕ ซึ่งเป็นพรราชาสุดท้ายที่พระองค์ทรงดับขันธปรินิพพาน

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นหลักสำคัญในการนำพาเหล่าเวไนยสัตว์เพื่อให้ออกจากทุกข์ คือการบรรลุนิพพานด้วยการเจริญสติปัฏฐานสูตร คือสูตรที่ว่าด้วยการตั้งสติอย่างใหญ่ ในสมัยที่พระพุทธองค์ทรงประทับอยู่ ณ นิคมชื่อว่า กัมมาสธัมมะ แคว้นกुरु ทรงตรัสสอนภิกษุทั้งหลายเอาไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อให้แจ้งนิพพาน” คือการตั้งสติ ๔ อย่าง อันได้แก่ การตั้งสติกำหนดพิจารณาภายในกาย (กายส่วนย่อยในกายส่วนใหญ่) การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนาในเวทนา (ความรู้สึกอารมณ์ส่วนย่อยในความ รู้สึกอารมณ์ส่วนใหญ่) การตั้งสติกำหนดพิจารณาในจิต (จิตส่วนย่อยในจิตส่วนใหญ่ คือจิตดวงใดดวงหนึ่ง ในจิตที่เกิดขึ้นดับไปมาดวง) การตั้งสติกำหนดพิจารณา ธรรมในธรรม (ธรรมส่วนย่อยในธรรมส่วนใหญ่)^๑ อันมีอานิสงส์ที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ว่า จะเป็นเหตุให้ได้ บรรลุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง คือบรรลุนิพพานในปัจจุบัน ถ้ายังมีเชื้อเหลือ ก็จะได้บรรลุ ความเป็นพระอนาคามี (ผู้ไม่กลับมาเกิดในโลกนี้อีก) ภายใน ๗ ปี หรือลดลงมาโดยลำดับ ถึงภายใน ๗ วัน^๒ โดยให้มีองค์ธรรม ต่อไปนี้คือ ๑. อาตปปี มีความเพียรเป็นเครื่องเผา

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๔/๓๓๘.

กิเลสทั้งหลายในภพทั้งสาม ๒. สัมปะชาโน มีสัมปะชัญญะ รู้ตัว รู้ทั่ว รู้พร้อม ๓. สติมา คือ มีสติระลึกรู้เสมอ คือผู้ประกอบด้วยสติอันกำหนดกาย

สมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา ล้วนแต่เป็นกุศลธรรมทั้งคู่ แต่กุศลธรรมที่ทำให้เข้าถึงความดับกิเลสอาสวะได้นั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงการเจริญวิปัสสนาภาวนา หรือการเจริญสติปัฏฐานสูตร อันเป็นการตามรู้สภาพธรรมที่เป็นจริง คือรูปนาม แต่การเจริญสมถภาวนา เป็นเพียงการระงับ หรือกดกิเลสไม่ให้กำเริบชั่วคราว แต่ไม่สามารถดับกิเลสได้^๓ เพราะฉะนั้น การเจริญสมถภาวนาอาจทำให้ได้ฌานชั้นสูงสุด แต่หากไม่มีความเข้าใจในเรื่องการเจริญวิปัสสนาภาวนาก็ไม่สามารถดับกิเลสได้เด็ดขาด เช่น อาจารย์ของเจ้าชายสิทธัตถะ คือ อุททกดาบส และอาหารดาบส

ในสมัยพุทธกาล พระอริยสาวกผู้เป็นวิปัสสนายานิก คือเจริญวิปัสสนาโดยไม่ผ่านฌานสมาบัติ มีจำนวนมากกว่าพระอริยสาวกผู้เป็นสมถยานิก คือเจริญสมถภาวนาจนได้ฌานสมาบัติแล้วยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาจนได้บรรลุนิพพาน^๔ พระโสนกุกุฎติกณเถระ ก็เป็นหนึ่งในพระสาวกผู้บำเพ็ญเพียรแบบวิปัสสนายานิก และอยู่ในทำเนียบของพระอสีติมหาสาวก เป็นผู้มีความรู้ความสามารถอันเป็นกำลังของพระพุทธศาสนา เป็นผู้มีชีวิตประวัติในการสั่งสมบารมีบำเพ็ญบารมี มาตั้งแต่สมัยของพระพุทธเจ้าปฐมุตตระ จนต่อมาท่านได้มาเกิดในสมัยของพระพุทธเจ้าวิปัสสี จนชาติสุดท้ายท่านได้มาเกิดในสมัยพระพุทธเจ้าโคตรมะ ท่านเป็นอุบาสกผู้ปฏิบัติอุปัฏฐากพระมหาจักรายนเถระ มีจิตน้อมไปในบรรพชา แต่พระเถระผู้เป็นอาจารย์ห้ามไว้ จึงจำเป็นต้องประพฤติพรหมจรรย์เป็นอุบาสกอยู่เป็นเวลานาน ต้องบริโภคอาหารมื้อเดียว งดเว้นอาหารในยามวิกาล ต้องอยู่แบบสันโดชนอนคนเดียว ยืนคนเดียว นั่งคนเดียว รักษาอุโบสถศีล เจริญสมาธิ และปัญญาภาวนา ตามสมควรแก่ศีลนั้นจนวิปัสสนาญาณแก่กล้าได้บรรพชาเป็นสามเณร แต่ก็ต้องรอถึง ๓ ปี จึงได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุได้ เพราะในชนบทมีพระภิกษุไม่ครบองค์ประชุม คือ ๑๐ รูป เมื่อท่านได้อุปสมบทแล้วท่านมีโอกาสได้เข้าเฝ้าพระศาสดา ได้พักอยู่ในพระคันธกุฎีเดียวกันกับพระองค์ ในเวลาเช้ามีดพระศาสดาทรงเชื้อให้แสดงพระสูตร ๑๖ สูตร เป็นทำนองสรภัญญะ ในเวลาจบสรภัญญะ ท่านได้เริ่มกำหนดรู้รูปนามชั้น ๕ จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ หลังจากนั้นท่านจึงได้ทูลขอพร ๕ ประการ^๕ ตามที่พระอุปัชฌาย์ได้ฝากกำชับมา ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงประทานอนุญาต อันเป็นคุณูปการต่อ

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม : ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๒๗.

^๔ อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๓๓/๔๔.

^๕ ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓๔๕/๑๐๕.

พระสงฆ์สาวกรุ่นหลัง หลังจากนั้นไม่นาน ในที่ประชุมสงฆ์ พระพุทธองค์ ได้ทรงประกาศยกย่องท่านว่าเป็นผู้เลิศทางด้านการศึกษาธรรมกถาด้วยคำอันไพเราะ^๖

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเรื่องการบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณะ เพราะมีความสำคัญต่อการปฏิบัติที่จะให้เข้าถึงการบรรลุธรรม ชีวประวัติ การสั่งสมบารมีของท่านมีรายละเอียด มีความลุ่มลึกอย่างไร เหล่านี้ เพื่อที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบรรลุธรรมตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท โดยนำหลักวิปัสสนาเข้ามาวิเคราะห์ให้เห็นอย่างชัดเจน และเป็นลำดับอันก่อให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสปฏิบัติทาการบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณะ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะแก่ตนเอง และเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาด้านวิปัสสนาภาวนาต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติและการสั่งสมบารมีของพระโสณกุฎิกัณณะ
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณะ

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ประวัติ และการสั่งสมบารมีของพระโสณกุฎิกัณณะ เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณะ เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยลักษณะเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) กล่าวคือ เป็นงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตเนื้อหาสาระเน้นในประเด็นเรื่องประวัติ การสั่งสมบารมี และแนวทางการบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณะด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา ตามหลักสติปัฏฐาน ๔

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านการศึกษา

ศึกษาข้อมูลที่มีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Resource) พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี และภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ

^๖ อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๐๖/๒๗.

ราชวิทยาลัย คัมภีร์ฎีกา คัมภีร์ปกรณ์วิเสส มีคัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น และศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Resource) อันได้แก่ เอกสารของปราชญ์ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา วิทยานิพนธ์ งานวิจัย ตำรา บทความ และเอกสารงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระโสณกุฎิกัณณะ

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การสั่งสมบารมี หมายถึง การสั่งสมปฏิบัติทานอันยอดเยี่ยม, การสั่งสมคุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวด คือ ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูง เช่น ความเป็นพระพุทธเจ้า และความเป็นมหาสาวก เป็นต้น

๑.๕.๒ พระโสณกุฎิกัณณะ หมายถึง พระเถระผู้เป็นหนึ่งในอสีติมหาสาวกในพระพุทธศาสนา ผู้ได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่าเป็นเอตทัคคะ คือเป็นผู้มีคุณสมบัติเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้านการแสดงธรรมด้วยถ้อยคำอันไพเราะ

๑.๕.๓ การบรรลุธรรม หมายถึง สภาวะที่รู้แจ้งแทงตลอดในอริยสัจ ๔ คือ รู้ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ รู้ความดับแห่งทุกข์ และรู้หนทาง หรือวิธีการปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ เข้าถึงกระแสแห่งธรรม คือ โลกุตตรธรรม ๙ ประการ อันได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ตัดกิเลสอาสวะละสังโยชน์ด้วยโลกุตตรปัญญา จนเข้าถึงความเป็นอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่งอันได้แก่ โสดาปัตติผล สกทาคามีผล พระอนาคามีผล และอรหัตตผล

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทำสารนิพนธ์ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าทบทวนจากวรรณกรรม เอกสารวิชาการ รวมทั้งรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระโสณกุฎิกัณณะ และแนวทางในการบรรลุธรรมของท่าน ดังนี้

๑.๖.๑ คัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑) พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา ได้แสดงข้อความกล่าวถึงประวัติของพระโสณกุฎิกัณณะ มีเนื้อความว่า “โสณสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กล่าววาจาไพเราะ ได้กล่าวพระสัทธรรมถวายเบื้องพระพักตร์พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ กำหนดรู้เบญจขันธ์ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางตรงให้เจริญ บรรลุนิพพานอันสงบอย่างยิ่ง จักเป็นผู้ไม่มีอาสวะ ปรินิพพาน^๗

^๗ ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๓๖๘-๓๖๙/๔๐๑.

๒) คัมภีร์อรรถกถา ขุททกนิกาย เถรคาถา ได้แสดงข้อความถึงประวัติของพระโสณกุฎิกัณณเถระ มีเนื้อความว่า ก็พระเถระดำรงอยู่ในอหัตตผลแล้วจึงทูลขอพร ๕ ข้อ คือ (๑) การอุปสมบทด้วยคณะมีพระวินัยธรเป็นที่ ๕ ในชนบทปลายแดน โดยทำนองที่พระอุปัชฌาย์ของท่านบอกไว้ (๒) การสงฆ์เป็นประจำ (๓) การลาดแผ่นหนัง (๔) การสวมรองเท้าเป็นชั้นๆ (๕) การอยู่ปราศจากจีวร ได้พรเหล่านั้นจากพระศาสดาแล้วกลับไปยังที่อยู่ของตนอีก บอกความนั้นแก่พระอุปัชฌาย์^{๘๘}

๓) คัมภีร์ปรกณวิเสส วิสุทธิมรรค ได้แสดงข้อความเกี่ยวกับรูปนามชั้น ๕ มีเนื้อความว่า ชั้น ๕ เหล่านั้น เป็นอนิจจัง เพราะมีความเกิดขึ้น ดับไป และกลายเป็นอย่างอื่น หรือมีแล้วกลับไม่มี อธิบายได้ว่า ชั้น ๕ เหล่านั้น บังเกิดขึ้น แล้วไม่ตั้งอยู่โดยอาการนั้นนั่นแหละ แล้วแตกไปโดยความดับชั่วขณะ บทว่า อนิจจานุปัสสนา ตามเห็นว่าไม่เที่ยงในชั้น ๕ มีรูป เป็นต้น ด้วยสามารถแห่งสภาวะไม่เที่ยงนั้น บทว่า อนิจจานุปัสสี ได้แก่ผู้ประกอบด้วยอนุปัสสนานั้น เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้เป็นอย่างนั้น หายใจออกหายใจเข้า พึงทราบว่าเป็นผู้ว่า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ตามเห็นในรูปนามนี้ว่าไม่เที่ยงหายใจออกหายใจเข้า^{๘๙}

๑.๖.๒ ตำราวิชาการพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑) สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลสังฆมหาปริณายก ได้แสดงข้อความในหนังสือ “ความสงบ” มีเนื้อความว่า กายวิเวก หมายถึง การปลีกกายออกไปอยู่ในที่อันสงบสงัด เช่นในป่าในเรือนว่าง หรือในที่อันสงบสงัดทั้งหลาย ปราศจากความคลุกคลีด้วยบุคคล และด้วยเรื่องทั้งหลายความที่นำกายออกไปอยู่ในที่อันสงบสงัดดังนี้เรียกว่า กายวิเวก ย่อมเป็นอุปการะอย่างดีในการที่จะปฏิบัติอบรมจิตใจอันเรียกว่า จิตภาวนา การอบรมจิตใจอันเป็นทางสมาธิ หรือสมถะ และทางปัญญาหรือวิปัสสนา^{๙๐}

๒) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงข้อความในหนังสือ “พุทธธรรม ฉบับขยายความ” มีเนื้อความว่า การบรรลุอาสวักขยญาณ หรืออหัตตผล หรือปัญญาวิมุตติ ของสาวกหรือ บุคคลทั่วไป ก็มีหลายสำนวน มีทั้งที่เหมือนหรือคล้ายอย่างนี้ และที่แปลกออกไปบ้าง แต่จะไม่ยกมาแสดงในที่นี้ เพราะเมื่อว่าโดยสาระสำคัญแล้ว ก็ลงในแนวเดียวกัน กล่าวคือ สภาวะธรรมหรือสังขารธรรมทั้งหลายมักถูก แยกแยะออกเป็นส่วนย่อยในรูปต่างๆ ซึ่งโดยมากแยกออกเป็นชั้น ๕

^{๘๘} ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๓๔๕/๑๐๕

^{๘๙} พระพุทธโฆสเถระ, สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๔๗๔.

^{๙๐} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.ธ.๙), ความสงบ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

หรืออายตนะ ๑๒ แล้วพิจารณาความจริง ตามแนวไตรลักษณ์ คือ อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา มีมากแห่งที่เน้นเฉพาะแง่ที่เกี่ยวกับอัตตา และภาวะที่เป็น อนัตตา บางคราวก็สืบสาวความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยตามแนวปฏิจจสมุปบาท ถ้าพูดในแง่หลักปฏิบัติ ก็จะเป็นการกล่าวถึงหลักธรรมหมวดใดหมวดหนึ่งในพวกโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ^{๑๑}

๓) พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) ได้แสดงข้อความเกี่ยวกับการบรรลุธรรมด้วยการพิจารณาชั้น ๕ ในหนังสือ “มหาสติปัฏฐานสูตร” มีเนื้อความว่า พระพุทธองค์ทรงประสงค์ให้เข้าใจความจริงของชีวิตในระดับลึกที่สุดจนเหลือเพียงชั้น ๕ จึงตรัสการเจริญสติปัฏฐานหมวดชั้นไว้เพื่อละความยึดติดในตัวตน เมื่อนักปฏิบัติหยั่งเห็นโครงสร้างทางร่างกายของตนเอง ความไม่รู้ก็จะหมดไป แล้วอนุสัยที่คอยสร้างทุกข์ให้ย่อมถูกขจัดได้โดยเด็ดขาด ส่งผลให้บรรลุความหลุดพ้นอย่างแท้จริง^{๑๒}

๔) จำเนียร ทรงฤกษ์ ได้แสดงข้อความเกี่ยวกับประวัติของพระโสณกุฎิกัณณเถระ ไว้ในหนังสือ “ชีวประวัติพุทธสาวก” มีข้อความว่า พระโสณกุฎิกัณณเถระ ทรงเกียรติคุณเป็นเอกองค์หนึ่งในการกล่าวสุนทรพจน์ เป็นผู้อยู่ในทำเนียบของพระอสีติมหาสาวก ทั้งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถอันเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา และเป็นผู้มีชีวประวัติในอดีต และในปัจจุบันแห่งชีวิต ที่สมควรแก่การสนใจเป็นอย่างยิ่ง^{๑๓}

๕) สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ได้แสดงข้อความในหนังสือ “บารมีในชีวิตประจำวัน” มีเนื้อความว่า การศึกษาเรื่องบารมีทั้ง ๑๐ ก็เพื่อพิจารณาสำรวจตัวเองว่ายังยิ่งหย่อนบารมีใด จะได้อบรมบารมีนั้นให้ยิ่งขึ้น จนสามารถเป็นปัจจัยให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ถ้ามุ่งที่จะให้สติเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน โดยไม่คำนึงถึงการอบรมเจริญบารมี ก็จะต้องพ่ายแพ้ต่ออกุศลธรรม เพราะอกุศลธรรมมีปัจจัยเกิดขึ้นมากกว่ากุศลธรรม^{๑๔}

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม: ฉบับปรับขยาย**, หน้า ๔๖๓.

^{๑๒} พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **มหาสติปัฏฐานสูตร**, พระคันธสาราภิกษุ แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๓๑๒.

^{๑๓} จำเนียร ทรงฤกษ์, **ชีวประวัติพุทธสาวก (พระอสีติมหาสาวก) เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพ่อนวล แม่พัว ทรงฤกษ์, ๒๕๔๙) หน้า ๕๑๑.

^{๑๔} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **บารมีในชีวิตประจำวัน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) **พระครูวิบูลกาญจนภาส** (สมบัติ ปริบูรณ์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระโสณกุฎิกัณณะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” พบว่า พระโสณกุฎิกัณณะได้เผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยช่วยปฏิบัติศาสนกิจในการเอื้อเฟื้อพระธรรมวินัย ช่วยเหลือพระอุปัชฌาจารย์ในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แก่อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไป ทำให้บุคคลที่ไม่มีศรัทธาเกิดศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก ทำให้บุคคลผู้เลื่อมใสอยู่แล้ว เกิดความเลื่อมใสมากยิ่งขึ้น ส่วนบุคคลที่มีได้นับถือพระพุทธศาสนามาก่อน ก็หันมานับถือพระพุทธศาสนา ประกาศตนเป็นอุบาสกจำนวนมาก^{๑๕}

๒) **พระครูสาครสุทธิธรรม** (ติลก กิตติตลโก) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับการบรรลุดุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า การบรรลุดุธรรมในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การทำให้แจ้ง เพราะผู้ที่บรรลุดุธรรมคือ ผู้รู้ความหมายคุณค่าของชีวิตโดยความเป็นขั้น เป็นต้น ที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ พระพุทธองค์ทรงเข้าใจในหลักธรรมชาติ ที่มีอยู่ตามเป็นจริง เห็นกรรมของสรรพสัตว์ พบความสุขที่แท้จริง^{๑๖}

๓) **พระมหาสมชาย สุธะเตโช** (สิงหา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุดุธรรมของพระจุฬปิ่นถกเถระ” พบว่า การเข้าสู่ความเป็นพระอรหันต์บุคคล จนถึงที่สุดแห่งพรหมจรรย์ คือ พระอรหันต์ตามหลักของไตรสิกขา เพื่อให้เกิดมรรค ผล นิพพาน พระพุทธเจ้าทรงสอนวิปัสสนากรรมฐาน โดยเฉพาะกระบวนการที่ก่อให้เกิดสติปัญญา ๔ ดังมีพุทธพจน์ตรัสรับรองไว้ในมหาสติปัญญาสูตรว่า “เอกายโน อโย ภิกขเว มคโค สดตานิ วิสุทธิยา. ยทิท จตตารो สติปัญญา” หมายความว่า “ภิกษุทั้งหลายทางนี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์แห่งเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะ และปริเทวะ เพื่อดับทุกข์ และโทมนัส เพื่อบรรลุดุจายธรรม เพื่อให้แจ้งพระนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัญญา ๔”^{๑๗}

๔) **พระมหาอำนาจ อานนโท** (จันทร์เปล่ง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบรรลุดุธรรมในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า การบรรลุดุธรรมนั้น สิ่งสำคัญประการแรก คือ การศึกษาหลักธรรมที่

^{๑๕} พระครูวิบูลกาญจนภาส (สมบัติ ปริบูรณ์), “การศึกษาบทบาทของพระโสณกุฎิกัณณะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๖} พระครูสาครสุทธิธรรม (ติลก กิตติตลโก), “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับการบรรลุดุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๗} พระมหาสมชาย สุธะเตโช (สิงหา), “ศึกษาการบรรลุดุธรรมของพระจุฬปิ่นถกเถระ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ โดยเฉพาะโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ประกอบด้วย สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิเบทา ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และมรรคมืองค์ ๘ ธรรมแต่ละหมวดมีความสมบูรณ์อยู่ในตัว ผู้ปฏิบัติจะถือธรรมหมวดไหนในการปฏิบัติ ก็สามารถบรรลุธรรมได้เช่นเดียวกัน และมูลเหตุให้บรรลุธรรมของพระอริยสาวกขึ้นอยู่กับอุปนิสัย และบารมีของแต่ละรูปที่ได้สั่งสมมาตั้งแต่อดีตชาติจนถึงชาติปัจจุบัน^{๑๘}

๕) **พรรณราย รัตนไพฑูรย์** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ : ศึกษาแนวการสอนของพระธรรมธีรราชฆานุมณี (โชดก ญาณสิทธิ)” พบว่า สติปัฏฐาน คือการพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม เป็นกรอบในการปฏิบัติ และในการปฏิบัตินั้น ประเด็นสำคัญอยู่ที่การมีสติกำหนดรูปนาม เป็นกรอบในการตรวจสอบความก้าวหน้าทางจิต^{๑๙}

จากการทบทวนเอกสารรายงานการวิจัย วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวประวัติ การสั่งสมบารมี และการบรรลุธรรมของท่านพระโสณกุกุณณะเถระ พบว่า มีการกล่าวถึงพระโสณกุกุณณะเถระอยู่หลายแห่ง แต่มีการกล่าวบรรยายถึงแนวทางการปฏิบัติตนเพื่อการบรรลุธรรมของพระโสณกุกุณณะเถระนั้นมีอยู่น้อย จึงควรค่าแก่การศึกษาค้นคว้าวิจัย เพื่อเผยแพร่แนวทางการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมของท่าน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาสำหรับผู้ที่มีศรัทธาใคร่ในการประพฤติปฏิบัติธรรมต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) คือการศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จากหนังสือเอกสาร และบทความทางวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

- ๑) ศึกษาข้อมูลการบรรลุธรรมของพระโสณกุกุณณะเถระ จากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสที่เกี่ยวข้อง
- ๒) เรียบเรียง บรรยายเชิงพรรณนา และตรวจสอบความถูกต้อง โดยอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญด้านวิปัสสนาภาวนา

^{๑๘} พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทร์เปล่ง) “การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๙} พรรณราย รัตนไพฑูรย์, “การศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ : ศึกษาแนวการสอนของพระธรรมธีรราชฆานุมณี (โชดก ญาณสิทธิ)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

๓) นำข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วนั้น ตรวจสอบข้อมูล ปรับปรุง และเรียบเรียง
บรรยายเชิงพรรณนา

๔) ศึกษาตีความตามประเด็นที่ได้กำหนด และนิยามศัพท์ไว้ สรุปข้อมูล ที่ได้บรรยายเชิง
พรรณนา

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบประวัติและการสั่งสมبارมีของพระโสณกุฎ्ฐกัณณเถระ

๑.๘.๒ ทำให้ทราบการบรรลุธรรมของพระโสณกุฎ्ฐกัณณเถระ

บทที่ ๒

ประวัติและการสั่งสมบารมีของพระโสณกุฎิกัณณเถระ

ตามประวัติการสั่งสมบารมีเพื่อบารมีเพื่อการบรรลุธรรมของพระอสีติมหาสาวกที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท หากนับเฉพาะพระมหาสาวกผู้เป็นพระภิกษุที่ได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดาไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะมีจำนวนถึง ๔๑ รูป พระโสณกุฎิกัณณเถระก็เป็นหนึ่งในพระมหาสาวกผู้ที่ได้มีการสั่งสมบารมีมาเป็นเวลาหลายชาติ จนในชาติสุดท้าย จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้กล่าวถ้อยคำไพเราะ ซึ่งผู้วิจัยจะได้กำหนดข้อไว้เป็นประเด็นศึกษาเกี่ยวกับประวัติและการสั่งสมบารมีของพระโสณกุฎิกัณณเถระเอาไว้ดังนี้

- ๒.๑ การสั่งสมบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ ประวัติและการสั่งสมบารมีในอดีตชาติของพระโสณกุฎิกัณณเถระ
- ๒.๓ ประวัติและการสั่งสมบารมีในปัจจุบันชาติของพระโสณกุฎิกัณณเถระ
- ๒.๔ สรุปท้ายบท

๒.๑ การสั่งสมบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การสั่งสมบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการสั่งสมคุณธรรมในด้านการประพฤติปฏิบัติตนเป็นปฏิปทาอันยิ่งยวดซึ่งทำได้ยากยิ่ง เป็นการบำเพ็ญคุณธรรมอย่างพิเศษเพื่อการบรรลุเป้าหมายอันประเสริฐ คือ พระนิพพาน มีทั้งหมด ๑๐ ประการ ได้แก่ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ซันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา^๑ การบำเพ็ญบารมี เป็นไปเพื่อถึงความเป็นพระพุทธเจ้า, พระปัจเจกพุทธเจ้า, พระอัครสาวก, พระมหาสาวก, พระพุทธบิดา, พระพุทธมารดา, พระพุทธอุปัฏฐาก และพระพุทธชินอรส ต้องมีการสั่งสมบารมีเป็นเวลาหลายอสงไขย หลายแสนกัป^๒

พระโสณกุฎิกัณณเถระเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้านการใช้ถ้อยคำไพเราะเพราะท่านได้ตั้งความปรารถนาในอดีตชาติได้ ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำอธิษฐานบารมีอันเป็นพิเศษของท่าน อย่างไรก็ตาม บารมีที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทนั้นมีอยู่ ๑๐ ประการ

^๑ ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๗๖/๕๖๖, ที.มหา.อ. (ไทย) ๑/๒๙๖/๓๘๒.

^๒ ดุรายละเอียดยุ.เถร.อ. (ไทย) ๑/-/๑๔-๑๕.

ได้แก่ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ชั้นดีบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี ซึ่งบารมีทั้ง ๑๐ ประการนี้เป็นเครื่องสนับสนุนให้บรรลุธรรมในปัจจุบันชาติของท่าน และผู้ที่บรรลุธรรมจะปราศจากการทำบารมี ๑๐ ทศที่สมบูรณ์ ย่อมไม่มี ดังนั้นจึงควรทำความเข้าใจในเรื่องของบารมีที่ปรากฏในพุทธศาสนาเถรวาทส่วนของความหมาย, ลักษณะ, ประเภทของบารมีแต่ละประการ พร้อมทั้งมูลเหตุในการบำเพ็ญบารมี โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายและความสำคัญของการสั่งสมบารมี

คำว่า บารมี มาจากภาษาบาลีว่า ปารมี เป็นคำนาม อี การันต์ใน อิตถิลิงค์ เอกวจนะ^๓ แปลว่า ความเป็น หรือการกระทำของผู้ประเสริฐ เชื่อว่า บารมี ได้แก่ การทำความดี มีการให้ทาน เป็นต้น^๔ มีที่มาจากการประกอบศัพท ๓ นัย ได้แก่

นัยที่ ๑ มาจากศัพท์ว่า ปาร – พระนิพพาน, ฝั่ง, ฝั่งโน้น, ฝั่งตรงข้าม

- ปาเรตี สกโกติ สัสสารทุกขสนตปิ สมเมตุนติ ปารี สภาวะที่สามารถดับความเร่าร้อน เพราะทุกข์ในสงสารได้ (ปาร ธาตุในความ อาจ, สามารถ ลง อ ปัจจัย)
- ปคตา สัสสารจกกุสส อรา เอตสุมมา ปารี สภาวะเป็นแดนไปปราศจากขี้ลื้อแห่งสงสาร (ป+อร+อ, ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง)^๕

นัยที่ ๒ มาจากศัพท์ว่า ปร – ประเสริฐ, สูงสุด, ประธาน

- ปกภูจ ราตีติ ปรี ผู้ถือเอาความสูงสุด เชื่อว่า ประ (ป บทหน้า รา ธาตุในความถือเอา ลง ณ ปัจจัย, ลบ ณ และสระหน้า)
- สิลี หิ อุตตมภูเจเน ปรณติ จุจจติ คีล ท่านกล่าวว่าประเสริฐ เพราะมีอรรกว่า สูงสุด^๖

นัยที่ ๓ มาจากศัพท์ว่า ปรม – ประเสริฐ, สูงสุด, ประธาน

- ปรี ปจจนีกั มาเรตีติ ปรมิ สภาวะที่ยังธรรมอันเป็นข้าศึกให้ตาย เชื่อว่า ปรมะ (ปร บทหน้า มร ธาตุในความตาย ลง กวิ ปัจจัย, ลบ กวิ และ ร ที่สุดธาตุ)

^๓ บุญสืบ อินสาร ป.๕.๙, พจนานุกรมบาลี-ไทย ธรรมบทภาค ๑-๔ ฉบับร่วมฉลองจตุรมงคล, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๒๙.

^๔ พระพุทธอัปปิยเถระ, ปทรูปสิทธิมัชฌิมะ เล่มที่ ๓ ตัทธิธกัณท์, พระคันธสาราภิวงศ์ แปลและอธิบาย, (กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๘๒.

^๕ พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.๕.๙, ราชบัณฑิต), ศัพท์วิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลี้ยงช้าง, ๒๕๕๘), หน้า ๕๗๔.

^๖ พระมหาโมคคัลลานะ, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พระมหาสมปอง มุทิโต แปลและเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๗๙๕.

- ปกฏฐาเว รมติติ วา ปรหม์ หรือสิ่งที่ยินดีในความสูงสุด ชื่อว่า ปรมะ (ป บทหน้า รมุ ธาตุ ในความยินดี มนเน ลง ณ ปัจจัย, ลบ ณ)
- นิพพาน ปรหม์ วทนต์ พุทธา พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตรัสว่านิพพานประเสริฐสุด^๗

จากรูปศัพท์ที่ปรากฏข้างต้น จะเห็นได้ว่า ทั้ง ๓ นัย จะเห็นได้ว่า มีจุดหมายปลายทางที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน คือ เป็นไปเพื่อความดับกิเลสอันก่อให้เกิดทุกข์ในวัฏฏสงสาร และเพื่อเข้าถึงสภาวะแห่งพระนิพพานอันประเสริฐสูงสุด

ในพระสูตรที่แสดงพระพุทธประวัติ คือที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสพระพุทธประวัติของพระองค์เองในการที่ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง ๔ ทรงปฏิบัติเพื่อโมกขธรรมต่างๆ จนถึงตรัสรู้นั้น ไม่ได้มีการใช้คำว่า บารมี และมาเมื่อทรงแสดงปฐมเทศนา ก็ไม่ได้มีการมีใช้คำว่า บารมี จนถึงพระธรรมเทศนาต่อๆ มาที่เป็นพระสูตรสำคัญๆ ก็ไม่มีคำว่าบารมี พระสูตรที่แสดงไว้เป็นพระสูตรยาวในคัมภีร์นิคาย ไม่พบคำว่า บารมี เป็นพระสูตรปานกลางใน มัชฌิมนิคาย พบคำว่า บารมี ในบางพระสูตรในความหมายว่าเลิศ พระสูตรที่ประกอบกันที่เป็นสังยุตตนิกาย พระสูตรที่แสดงธรรมะเป็นข้อๆ ที่เรียกว่า อังคุตตรนิคาย พระสูตรที่เป็นหมวดเล็กน้อยเรียกว่า ขุททกนิคาย มาถึงพระสูตรเล็กต่างๆ จึงมาแสดงเรื่องชาดกเรื่องบารมีต่างๆ แต่ครั้งเมื่อมามีชาดก รวมเข้าในหมวดขุททกนิคาย จึงได้มีการรณกถา แสดงเรื่องราวซึ่งย้อนหลังไปนานไกล ตั้งแต่พระโพธิสัตว์เริ่มขึ้น คือเริ่มทรงเป็นพระโพธิสัตว์ และทรงบำเพ็ญบารมีสืบต่อมา^๘

ในมหาสกุทายีสสูตร มีข้อความปรากฏเกี่ยวกับบารมีว่า “เพราะเจริญสติปัญญา ๔ สัมมปปธาน ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โภชณงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ วิโมกข์ ๘ อภิยาตนะ ๘ กสิณายตนะ ๑๐ เหล่านี้แล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญา และอภิญา บารมีอยู่”^๙ ซึ่งการบรรลุธรรม หรือการเข้าถึงความเป็นอริยบุคคลนี้ ต้องปฏิบัติตามหลักสติปัญญา ๔ สอดคล้องกับการวิจัยของพระมหาสมชาย สุธเตโช (สิงหา) ว่า การเข้าสู่ความเป็นพระอริยบุคคล พระพุทธเจ้าทรงสอนวิปัสสนากรรมฐานโดยเฉพาะกระบวนการที่ก่อให้เกิดสติปัญญา ๔^{๑๐} และองค์ธรรมที่ปรากฏในมหาสกุทายีสสูตรนี้ คือ สติปัญญา ๔ สัมมปปธาน ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โภชณงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ รวมเรียกว่า โพธิปักขิยธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาอำนาจ อานนโท

^๗ พระมหาโมคคัลลานะ, *คัมภีร์อภิธานวรรณนา*, พระมหาสมปอง มุทีโต แปลและเรียบเรียง, หน้า ๗๙๖.

^๘ สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร), *ทศบารมี ทศพิธาธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๘๗.

^๙ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๗-๒๕๐/๒๙๑-๒๙๘.

^{๑๐} พระมหาสมชาย สุธเตโช (สิงหา), “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระจุฬป็นถกเถระ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

(จันทรเปล่ง) ว่า เมื่อผู้ปฏิบัติเลือกปฏิบัติในหมวดธรรมใดหมวดธรรมหนึ่งในโพธิปักขิยธรรม ก็สามารถบรรลุธรรมได้^{๑๑}

ในสคารวสูตร มีข้อความปรากฏว่า “ในสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใดรู้ธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งเองในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยฟังมาก่อน มีบารมีขึ้นสุดท้ายเพราะรู้อยู่ในปัจจุบัน จึงปฏิญญาอาทิพรหมจรรย์ บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น เราก็คคนหนึ่ง”^{๑๒}

ในอนุปทสูตร มีข้อความปรากฏว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้กล่าวชอบ ฟังกล่าวชมภิกษุรูปใดว่า ‘เป็นผู้ถึงวสี (ความชำนาญ) ถึงบารมี (ความสำเร็จ) ในอริยศีล เป็นผู้ถึงวสี ถึงบารมีในอริยสมาธิ เป็นผู้ถึงวสี ถึงบารมีในอริยปัญญา เป็นผู้ถึงวสี ถึงบารมีในอริยวิมุตติ’ ภิกษุรูปนั้นคือสารีบุตรนั่นเอง ที่ผู้กล่าวชอบฟังกล่าวชมว่า ‘เป็นผู้ถึงวสี ถึงบารมีในอริยศีล เป็นผู้ถึงวสี ถึงบารมีในอริยสมาธิ เป็นผู้ถึงวสี ถึงบารมีในอริยปัญญา เป็นผู้ถึงวสี ถึงบารมีในอริยวิมุตติ’”^{๑๓}

อรรถกถาจารย์ ได้ให้ความหมายของบารมีไว้รรถกถาต่างๆ ได้แก่ ความถึงที่สุดแห่งอาสวะทั้งหลาย หรือภาวะสูงสุด ชื่อว่า บารมี^{๑๔} ความบรรลุถึงที่สุดรอบ คือที่สุดในธรรมของตน คือธรรมของพราหมณ์ ชื่อว่า บารมี^{๑๕} คุณธรรมทั้งหลายมีทานเป็นต้น กำหนดด้วยความเป็นผู้ฉลาดในอบาย คือ กรุณา อันตณหา มานะ และทิฐิไม่เข้าไปทำลาย ชื่อว่า บารมี^{๑๖} และในคัมภีร์ระดับภิกษา ก็ยังอธิบายเพิ่มเติมอีกว่า คุณธรรมทั้งหลายมีทานเป็นต้น อันกิเลสมีตณหาและมานะเป็นต้น ทำให้เสียหายไม่ได้ ที่บัณฑิตกำหนดถือเอาด้วยความฉลาดในอบายให้เกิดความกรุณา ชื่อว่า บารมี^{๑๗}

นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของบารมีไว้ดังต่อไปนี้

๑) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ความหมายว่า คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวดเพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงยิ่ง, บารมีที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญให้ครบบริบูรณ์จึงจะบรรลุโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้า ชื่อว่า บารมี^{๑๘}

^{๑๑} พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทรเปล่ง) “การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๒} คุรายละเอียดยใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๗๔/๕๙๙-๖๐๐.

^{๑๓} ม.ม. (ไทย) ๑๔/๙๗/๑๑๔-๑๑๕.

^{๑๔} ชุ.ม.อ. (ไทย) ๖/๑๐๖.

^{๑๕} ชุ.อป.อ. (ไทย) ๑/๔๔๒/๔๔๒.

^{๑๖} ชุ.จริยา.อ. (ไทย) ๓๙๗.

^{๑๗} ที.สี.ฐีกา (ไทย) ๗/๘๒.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, ๒๕๕๙), หน้า ๑๘๐.

๒) พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙) ได้ให้ความหมายว่า คุณความดีที่ได้บำเพ็ญมาอย่างยิ่งยวดในอดีต ปกติใช้เรียกความดีในอดีตของพระพุทธเจ้าครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งทรงบำเพ็ญอย่างยิ่งยวดติดต่อกันมายาวนานหลายร้อยชาติชื่อว่า บารมี^{๑๙}

การสั่งสมบารมีเพื่อการบรรลุธรรมนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ดังปรากฏในเรื่องของพระผู้มีพระภาคเมื่อครั้งยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์นั้น ในวันที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำโพธิบัลลังก์เพื่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เทพบุตรมารกล่าวทักท้วงในบัลลังก์ของพระโพธิสัตว์ว่านั่นไม่ใช่บัลลังก์ของพระโพธิสัตว์แต่เป็นบัลลังก์ของตน ซึ่งพระโพธิสัตว์ตรัสว่า มารนั้นไม่ได้บำเพ็ญบารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ และปรมัตถบารมี ๑๐ ทั้งไม่ได้บริจาคมหาบริจาค ๕ ไม่ได้บำเพ็ญญาตถจริยา โลกัตถจริยา และพุทธานุจริยา จึงไม่อาจได้โพธิบัลลังก์เช่นพระองค์^{๒๐} แสดงให้เห็นว่าการสั่งสมบารมีนั้นเป็นปัจจัยสนับสนุนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบรรลุธรรม ซึ่งหากบุคคลหวังถึงซึ่งความหลุดพ้นจากกิเลสจะต้องกระทำบารมี ๑๐ ให้สมบูรณ์ กล่าวคือ ทำบารมี ๑๐ ให้เต็มเพื่อเป็นปกติสาวกหรือพระมหาสาวกทำบารมี ๑๐ และอุปบารมี ๑๐ เพื่อเป็นปัจเจกพุทธเจ้า และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมบำเพ็ญ บารมี ๓๐ ทศบริบูรณ์แล้วจึงจะสามารถบรรลุธรรมได้

๒.๑.๒ เหตุแห่งการสั่งสมบารมี

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก อรรถกถา ท่านได้อธิบายเหตุที่ชื่อว่า บารมี เอาไว้ดังนี้ พระมหาสัตว์ พระโพธิสัตว์ เป็นผู้ยอดเยี่ยม เพราะสูงกว่าสัตว์ ด้วยการประกอบคุณวิเศษ ทาน และศีลเป็นต้น ความเป็น หรือการกระทำของพระโพธิสัตว์เหล่านั้น เป็นบารมี กรรมมีการบำเพ็ญเป็นต้น ก็เป็นบารมี

อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า ปรมะ เพราะความหมายว่า บำเพ็ญ ชื่อว่าโพธิสัตว์ เพราะความหมายว่า เป็นผู้บำเพ็ญ และเป็นผู้รักษาคุณธรรมทั้งหลาย มีการให้ทานเป็นต้น คุณดังกล่าวมานี้ เป็นบารมีของผู้บำเพ็ญ ภาวะกัตติ กรรมกัตติ เป็นบารมีของผู้บำเพ็ญ กรรมมีการบำเพ็ญทานเป็นต้น ก็เป็นบารมีของพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญ

อีกอย่างหนึ่ง บารมี ย่อมผูกสัตว์อื่นไว้ในตน ด้วยการประกอบคุณวิเศษ หรือบารมี ย่อมขัดเกลาสัตว์อื่นให้หมดจดจากมลทิน คือ กิเลส หรือว่า ถึงพระนิพพานอันประเสริฐที่สุด ด้วยคุณวิเศษ หรือว่า บารมี ย่อมกำหนดรู้โลกอื่น เหมือนรู้โลกนี้ด้วยคุณวิเศษ คือ ญาณ อันเป็นการกำหนดแล้ว หรือว่า บารมีย่อมตักดวงคุณมีศีลเป็นต้น ไว้ในสันดานของตน เป็นอย่างยิ่ง หรือว่า บารมีย่อม

^{๑๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ “คำวัด”, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๔๕๙.

^{๒๐} ขุ.อป.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๒๓.

ทำลายปฏิบัติกันอย่างอื่นจากธรรมกายอันเป็นอิตตา หรือว่า หมูโจรคือกิเลส อันทำความพินาศแก่ตนนั้น เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า ปรมะ

สัตว์ใดประกอบด้วยปรมะดังกล่าวมานี้ สัตว์นั้น ชื่อว่ามหาสัตว์ คำเป็นต้นว่า ปรมสฺส อยู่นี้ บัณฑิตพึงประกอบตามนัยดังกล่าวมาแล้ว หรือว่า บารมีย่อมขัดเกลา คือว่า ย่อมบริสุทธิ์ในฝั่งคือพระนิพพาน และยังสัตว์ทั้งหลายให้หมดจด หรือว่า บารมีย่อมผูก ย่อมประกอบสัตว์ทั้งหลายไว้ในพระนิพพานนั้น หรือว่า บารมีย่อมไปถึง ย่อมบรรลุถึงพระนิพพาน หรือว่า บารมีย่อมกำหนดรู้ซึ่งพระนิพพานนั้นตามความเป็นจริง หรือว่า บารมีย่อมตัก ย่อมตวง ยึดสัตว์ทั้งหลายไว้ในพระนิพพานนั้น หรือว่า บารมีย่อมกำจัดข้าศึกคือ กิเลสของสัตว์ทั้งหลายไว้ในพระนิพพานนั้น เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า บารมี^{๒๑}

จากข้อความข้างต้นดังกล่าว จะเห็นได้ว่า พระอรรถกถาจารย์ท่านได้แสดงอรรถาธิบายเหตุที่ไปมาที่ไปของบารมี พร้อมทั้งคุณวิเศษ เป็นไปเพื่อการกำจัดกิเลส เพราะบารมีย่อมช่วยขัดเกลากิเลสของผู้ประพฤติธรรมให้หมดจดซึ่งนำไปสู่จุดหมายปลายทางคือพระนิพพาน

การบำเพ็ญบารมี แม้จะเป็นกุศลกรรม แต่ก็ไม่ได้เป็นไปเพื่อมุ่งหวังผลคือกุศลในสังสารวัฏฏ์ แต่เป็นไปเพื่อขัดเกลากิเลส เพราะการดับสังสารวัฏฏ์จะเป็นไปได้ก็ด้วยการดับกิเลสทั้งหมด ด้วยเหตุคือการเห็นโทษของกิเลส ดังต่อไปนี้

- ๑) ผู้เห็นโทษของความตระหนี่ จึงให้ทาน
- ๒) ผู้เห็นโทษของความเป็นผู้ทุศีล จึงรักษาศีล
- ๓) ผู้เห็นโทษในกาม และการครองเรือน จึงมีอหังการในเนกขัมมะ
- ๔) ผู้เห็นโทษในความไม่รู้ และความสงสัย จึงเป็นผู้อบรมเจริญปัญญา
- ๕) ผู้เห็นโทษในความเกียจคร้าน จึงเป็นผู้อบรมวิริยะ
- ๖) ผู้เห็นโทษในความไม่อดทน จึงเป็นผู้อบรมขันติ
- ๗) ผู้เห็นโทษในการพูด และการกระทำที่ไม่จริง จึงเป็นผู้อบรมเจริญสุจีจะ
- ๘) ผู้ที่เห็นโทษในการไม่ตั้งใจมั่น จึงเป็นผู้อบรมเจริญอธิษฐาน
- ๙) ผู้ที่เห็นโทษในพยาบาท จึงเป็นผู้อบรมเจริญเมตตา
- ๑๐) ผู้ที่เห็นโทษในโลกธรรม จึงเป็นผู้อบรมเจริญอุเบกขา^{๒๒}

^{๒๑} ชู.จริยา.อ. (ไทย) ๓๙๗.

^{๒๒} สุจินต์ บริหารวนเขตต์, บารมีในชีวิตประจำวัน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๕๖), หน้า ๒.

๒.๑.๓ ลักษณะและประเภทของการสังฆบารมี

บารมีเรียกได้อีกอย่างว่า พุทธการกธรรม คือ ธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธรเจ้า ๑๐ ประการ^{๒๓} ซึ่งแต่ละข้อมีความหมาย ดังนี้

- ๑) ทาน คือ การให้ การเสียสละเพื่อช่วยเหลือมวลมนุษยสรรพสัตว์
- ๒) ศีล คือ การรักษาศีล ความประพฤติที่ถูกต้องสุจริต
- ๓) เนกขัมมะ คือ ความปลีกออกจากกามได้ ไม่เห็นแก่การเสพบำเรอ, การออกบวช
- ๔) ปัญญา คือ ความรอบรู้เข้าถึงความจริง รู้จักคิดพิจารณาแก้ไขปัญหาให้สำเร็จ
- ๕) วิริยะ คือ ความเพียรแก้ออกกำลังกาย ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่
- ๖) ขันติ คือ ความอดทน ควบคุมตนอยู่ในธรรมอันชอบ ไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลส
- ๗) สัจจะ คือ ความจริง ซื่อสัตย์ จริงใจ จริงจัง
- ๘) อธิษฐาน คือ ความตั้งใจมั่น ตั้งจุดหมายไว้ตั้งมาชัดเจน และมุ่งไปเด็ดเดี่ยวแน่วแน่
- ๙) เมตตา คือ ความรักความปรารถนาดี คิดเกื้อกูลหวังให้สรรพสัตว์อยู่ดีมีความสุข
- ๑๐) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลางอยู่ในธรรม สงบสม่ำเสมอ ไม่เอนเอียงหวั่นไหว^{๒๔}

การเรียงลำดับบารมีทั้ง ๑๐ ประการนั้น ไม่ได้เป็นการเรียงลำดับโดยบังเอิญ แต่เป็นการเรียงโดยมีเหตุมีที่มาที่ไป ดังนี้

๑) ท่านกล่าว ทานบารมี ไว้เบื้องต้น เพราะทานบารมี มีอุปการะแก่ศีล และทำได้ง่าย หมายความว่า บุคคลผู้ให้ทานได้นั้น ย่อมสามารถจะรักษาศีล อันเป็นคุณธรรมขั้นสูงขึ้นไปได้

๒) ท่านกล่าว ศีลบารมี ไว้ลำดับของทานบารมี เพราะทานมีศีลเป็นพื้นฐาน หมายความว่า ทานของบุคคลผู้มีศีลบริบูรณ์ย่อมมีผล มีอานิสงส์มาก

๓) ท่านกล่าว เนกขัมมบารมี ไว้ลำดับของศีลบารมี เพราะศีล มีเนกขัมมะเป็นพื้นฐาน หมายความว่า ศีลที่จะรักษาให้บริบูรณ์หมดจดได้ ผู้นั้น จะต้องหลีกเลี่ยงออกจากกามคุณเสียก่อน เพราะกามคุณเป็นปฏิปักษ์ต่อการรักษาศีล ฉะนั้น ศีลบารมีจึงมีผล มีอานิสงส์มาก

๔) ท่านกล่าว ปัญญาบารมี ไว้ในลำดับของเนกขัมมบารมี เพราะเนกขัมมะ มีปัญญาเป็นพื้นฐาน หมายความว่า บุคคลผู้ออกบวช ต้องมีปัญญาเป็นพื้นฐาน หมายความว่า บุคคลผู้ออกบวช ต้องมีปัญญารู้จักธรรมที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นที่ประโยชน์ต่อเนกขัมมะ ฉะนั้น เนกขัมมบารมีจึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

^{๒๓} ชุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๗๖-๗๗/๕๖๖, ชุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๑๕/๓๑๓.

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๘๐-๑๘๑.

๕) ท่านกล่าว วิริยบารมี ไว้ในลำดับของปัญญาบารมี เพราะปัญญา มีวิริยะเป็นพื้นฐาน หมายความว่า บุคคลผู้จะมีปัญญา ต้องหมั่นพยายามศึกษาเล่าเรียนธรรม เป็นเหตุให้เกิดปัญญา ฉะนั้น ปัญญาบารมีจึงมีผลมากมีอานิสงส์มาก

๖) ท่านกล่าว ขันติบารมี ไว้ในลำดับของวิริยบารมี เพราะวิริยะ มีขันติเป็นพื้นฐาน หมายความว่า บุคคลที่มีความเพียรมั่นคงได้ ผู้นั้นต้องมีขันติอดกลั้นต่อความเย็นความร้อนต่างๆ ที่กำลังเบียดเบียนอยู่ ฉะนั้น วิริยบารมีจึงมีผลมากมีอานิสงส์มาก

๗) ท่านกล่าว สัจจบารมีไว้ในลำดับของขันติบารมี เพราะขันติ มีสัจจะเป็นพื้นฐาน หมายความว่า บุคคลผู้มีความอดกลั้นจากความเย็นความร้อนต่างๆ เป็นต้นได้ ผู้นั้นต้องประกอบด้วย สัจจะธรรมมั่นคง ฉะนั้น ขันติบารมีจึงมีผลมากมีอานิสงส์มาก

๘) ท่านกล่าว อธิษฐานบารมีไว้ในลำดับของสัจจบารมี เพราะสัจจะ มีอธิษฐานคือความ ตั้งใจมั่นเป็นพื้นฐาน หมายความว่า บุคคลผู้ที่มีสัจจะมั่นคงแล้ว มีการไม่กล่าวเท็จเพราะเหตุแห่งชีวิตได้ ผู้นั้นต้องเป็นผู้มีอธิษฐานธรรม ฉะนั้น สัจจะบารมีจึงมีผลมากมีอานิสงส์มาก

๙) ท่านกล่าว เมตตาบารมีไว้ในลำดับของอธิษฐานบารมี เพราะอธิษฐานะ มีเมตตาเป็น พื้นฐาน หมายความว่า บุคคลผู้มีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหว ผู้นั้นต้องเป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรม คือ ความเมตตาปรารถนาให้สัตว์ทั้งหลายอยู่อย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ฉะนั้น อธิษฐาน บารมีจึงมีผลมากมีอานิสงส์มาก

๑๐) ท่านกล่าว อุเบกขาบารมี ไว้ในลำดับของเมตตาบารมี เพราะเมตตา มีอุเบกขาเป็น พื้นฐาน หมายความว่า บุคคลผู้มีเมตตาธรรมไปในสัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณ โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ นั้น ต้องเป็นผู้วางเฉยในอารมณ์ที่น่ายินดี และไม่น่ายินดี ฉะนั้น เมตตาบารมี จึงมีผลมากมีอานิสงส์ มาก^{๒๕}

หากกล่าวโดยรวม บารมี มีการอนุเคราะห์ผู้อื่นเป็นลักษณะ มีการทำอุปกะระแก่ผู้อื่น หรือมีความไม่หวั่นไหวเป็นรส มีการแสวงหาสิ่งที่เป็นประโยชน์ หรือมีความเป็นพระพุทธเจ้าเป็น ปัจจุบันฐาน มีมหากรุณา หรือมีความเป็นผู้ฉลาดในอุบายแห่งกรุณาเป็นปัทมฐาน แต่หากกล่าวถึงความแตกต่างโดยเฉพาะเจาะจง พระอรุณกถาจารย์ท่านได้แสดงรายละเอียดเอาไว้ดังนี้

๑) ทานบารมี

มีการบริจาค

เป็นลักษณะ

มีการขจัดโทษในไทยธรรม

เป็นรส

^{๒๕} ชมรมกัลยาณธรรม, พุทธการกรธรรมที่ปณี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๙), หน้า ๓๙-๔๑.

มีความสามารถ หรือภวสมบัติ และวิภวสมบัติ	เป็นปัจจุปัญฐาน
มีวัตถุอันควรบริจาค	เป็นปทัฐาน
๒) ศิลบารมี	
มีการงดเว้น มีการสมาทาน และมีการตั้งมั่น	เป็นลักษณะ
มีการกำจัดความเป็นผู้ทุศีล หรือมีความไม่มีโทษ	เป็นรส
มีความสะอาด	เป็นปัจจุปัญฐาน
มีหิริโอตตปปะ	เป็นปทัฐาน
๓) เนกขัมมบารมี	
มีการออกจากกาม และจากคามมีโชค	เป็นลักษณะ
มีการประกาศ โทษของกามนั้น	เป็นรส
มีความเห็นจากโทษนั้น	เป็นปัจจุปัญฐาน
มีความสังเวช	เป็นปทัฐาน
๔) ปัญญาบารมี	
มีการรู้แจ้งแทงตลอดสภาวะธรรมไม่ผิดพลาด	เป็นลักษณะ
มีแสงสว่างตามวิสัย	เป็นรส
มีความไม่หลง	เป็นปัจจุปัญฐาน
มีสมาธิ หรือมีอริยสัจ ๔	เป็นปทัฐาน
๕) วิริยบารมี	
มีอุตสาหะ	เป็นลักษณะ
มีการอุปถัมภ์	เป็นรส
มีการไม่จม	เป็นปัจจุปัญฐาน
มีวัตถุปรารถนาความเพียร หรือมีความสังเวช	เป็นปทัฐาน
๖) ขันติบารมี	
มีความอดทน	เป็นลักษณะ
มีความอดกลั้นสิ่งที่น่าปรารถนา และไม่น่าปรารถนา	เป็นรส
มีความอดกลั้น หรือว่า มีความไม่โกรธ	เป็นปัจจุปัญฐาน
มีการเห็นตามความเป็นจริง	เป็นปทัฐาน
๗) สัจจบารมี	
มีการไม่พูดเท็จ	เป็นลักษณะ

มีการประกาศตามความเป็นจริง	เป็นรส
มีความชื่นใจ	เป็นปัจจัยพื้นฐาน
มีความสงบเสงี่ยม	เป็นปทัฏฐาน
๘) อธิฐานบารมี	
มีความตั้งใจในโพธิสมภาร	เป็นลักษณะ
มีการครองบงำ สิ่งที่เป็นปฏิปักษ์ของโพธิสมภารเหล่านั้น	เป็นรส
ความไม่หวั่นไหวในการครองบงำสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์	เป็นปัจจัยพื้นฐาน
มีโพธิสมภาร	เป็นปทัฏฐาน
๙) เมตตาบารมี	
ความเป็นไปแห่งอาการเป็นประโยชน์	เป็นลักษณะ
มีการนำประโยชน์เข้าไป หรือว่ามีการกำจัดความอาฆาต	เป็นรส
มีความสุขภาพ	เป็นปัจจัยพื้นฐาน
มีการเห็นสัตว์ทั้งหลายเป็นที่น่าพอใจ	เป็นปทัฏฐาน
๑๐) อุเบกขาบารมี	
ความเป็นไปโดยอาการที่เป็นกลาง	เป็นลักษณะ
มีการเห็นความเสมออัน	เป็นรส
มีความสงบความเคียดแค้น และความเสื่อม	เป็นปัจจัยพื้นฐาน
มีการพิจารณาความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน	เป็นปทัฏฐาน ^{๒๖}

การสั่งสมบารมีเพื่อบรรลุนั้น ผู้วิจัยได้แสดงไว้ข้างต้น ซึ่งจัดเป็นบารมี ๑๐ ทศ^{๒๗} ทั้งนี้ บารมีทั้ง ๑๐ ประการนั้น ยังได้แบ่งประเภทของการบำเพ็ญไว้เป็น ๓ ชั้น

- ๑) ชั้นบารมี หมายถึง บารมีขั้นสามัญ จัดเป็นบารมี ๑๐ ทศ
- ๒) ชั้นอุปบารมี หมายถึง บารมีที่มากยิ่งขึ้น ถึงใกล้ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จัดเป็นบารมี ๒๐ ทศ

^{๒๖} คุรยลละเอียดใน ขุ.จரிய.อ. (ไทย) ๔๐๒-๔๐๓.

^{๒๗} ทศ หมายถึง สิบ, จำนวน ๑๐, หรือนับได้เป็นชุด, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๒๘.

ก) ชั้นปรมัตถบารมี หมายถึง บารมีที่เป็นปรมัตถ์ คือให้เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เป็นบารมีที่สมบูรณ์ทำให้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จัดเป็นบารมี ๓๐ ทศ^{๒๘}

บารมี ๑๐ ทศ ย่อมเป็นที่สาธารณะแก่บุคคลทั่วไปที่ปรารถนาโพธิญาณ ได้แก่ พระอัครสาวก พระมหาสาวก และพระปกตีสาวก ซึ่งจะใช้เวลาในการสั่งสมบารมีแตกต่างกันไปดังนี้

- พระอัครสาวก คือ พระสาวกผู้เลิศ ใช้เวลาสั่งสมบารมี ๑ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ กับ
- พระมหาสาวก คือ พระสาวกผู้ใหญ่ ใช้เวลาสั่งสมบารมี ๑๐๐,๐๐๐ กับ
- พระปกตีสาวก คือ พระอริยบุคคลทั้ง ๔ ใช้เวลาสั่งสมบารมีมากบ้างน้อยบ้าง ไม่แน่นอน^{๒๙}

บารมี ๒๐ ทศ ย่อมสาธารณะแก่ปัจเจกโพธิญาณ คือ พระปัจเจกพุทธเจ้า ใช้เวลาสั่งสมบารมีไม่น้อยกว่า ๒ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ กับ^{๓๐}

บารมี ๓๐ ทศ ย่อมสมบูรณ์แก่ผู้ปรารถนาสัมมาสัมโพธิญาณ คือ พระพุทธเจ้า ใช้เวลาสั่งสมบารมีตั้งแต่ ๔ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ กับ จนถึง ๑๖ อสงไขย กับ ๑๐๐,๐๐๐ กับ^{๓๑}

บารมี ๓๐ มีเจตนาที่บริจาคนั้นเป็นเบื้องต้น ได้แก่ ธรรม ๓ ประการ คือ

๑) ทรัพย์สมบัติภายนอก มีข้าว น้ำ เป็นต้น หรือบุตรภรรยาของตน เป็นเครื่องจำแนกบารมี ๑๐

๒) อวัยวะน้อยใหญ่ของตน มีแขน ขา จมูก ดวงตา เป็นต้น เป็นเครื่องจำแนกอุปบารมี ๑๐

๓) ชีวิตของตน เป็นเครื่องจำแนก ปรมัตถบารมี ๑๐

รวมธรรม ๓ ประการ เป็นธรรมเครื่องจำแนกบารมี ๓๐ ดังจะได้แสดงอธิบายขยายความให้เห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

^{๒๘} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร), **ทศบารมี ทศพิทธาธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๙.

^{๒๙} ชู.อ.ป.อ. (ไทย) ๑/๙๐-๙๑/๒๒๓-๒๒๔, พระอาจารย์เตชินท์ อภิธัมมกถิกธัมมาจริย, **ปารมีที่ปณี**, แปลโดย นายวิจิต มณเฑียรวงศ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การรถไฟ, ๒๕๙๙), หน้า ๖๒.

^{๓๐} ชู.อ.ป.อ. (ไทย) ๑/๙๐-๙๑/๒๒๓.

^{๓๑} ชู.อ.ป.อ. (ไทย) ๑/๙๐-๙๑/๒๑๘.

ทานบารมี ๓ ระดับ

- (๑) การบริจาคเครื่องอุปโภคบริโภคความสุข มีข้าวน้ำ เป็นต้น เพื่ออนุเคราะห์สัตว์ทั้งหลาย
ชื่อว่า ทานบารมี
- (๒) การบริจาคอวัยวะน้อยใหญ่ ทั้งภายนอกภายในของตนเพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย
ชื่อว่า ทานอุปบารมี
- (๓) การบริจาคชีวิตของตนให้แก่สัตว์ทั้งหลาย โดยไม่อาลัยในชีวิต ชื่อว่า ทานปรมัตถ
บารมี^{๓๒}

ศีลบารมี ๓ ระดับ

- (๑) การสมาทานรักษาศีลมีศีล ๕ เป็นต้น แม้มีเหตุให้ล่วงละเมิด ก็ไม่ก้าวล่วงสิกขาบท
ชื่อว่า ศีลบารมี
- (๒) การสมาทานรักษาศีลมีศีล ๕ เป็นต้น แม้ถูกผู้อื่นเบียดเบียนอยู่ก็ไม่ทำร้ายตอบ หรือ
เบียดเบียนตอบกลับให้ฉิบหายไป แม้เพราะเหตุแห่งอวัยวะน้อยใหญ่ของตนจะเสียหายก็ตาม ชื่อว่า
ศีลอุปบารมี
- (๓) การสมาทานรักษาศีล โดยไม่ทำลายสิกขาบทของตนที่สมาทานไว้แล้วด้วยดีแม้เพราะ
เหตุแห่งชีวิต ก็ไม่ก้าวล่วงสิกขาบทที่ตนสมาทาน ชื่อว่า ศีลปรมัตถบารมี^{๓๓}

เนกขัมมบารมี ๓ ระดับ

- (๑) การตัดความอาลัยในวัตถุมีทรัพย์สมบัติ และบุตร ภรรยา เป็นต้น ออกบวชโดยไม่
เกี่ยวข้องด้วยกามคุณทั้งหลาย ชื่อว่า เนกขัมมบารมี
- (๒) เมื่อออกบวชอยู่ ได้มีอันตรายเกิดขึ้น ก็ยอมสละอวัยวะน้อยใหญ่ มีแขน ขา เป็นต้น
เพื่อประโยชน์แก่การออกบวชนั้น โดยให้ดำรงอยู่ได้ ชื่อว่า เนกขัมมอุปบารมี
- (๓) การยอมสละชีวิตโดยไม่มี ความอาลัย เพื่อประโยชน์แก่การออกบวช หรือเมื่อออก
บวชอยู่ แม้ถูกภัยทั้งหลาย มีโรคภัย โจรภัย เป็นต้น คุกคามอยู่ ก็ยอมสละชีวิตได้โดยไม่ยอมให้การ
บวชนั้นเศร้าหมอง ชื่อว่า เนกขัมมปรมัตถบารมี^{๓๔}

^{๓๒} ชมรมกัลยาณธรรม, พุทธการธรรมที่ปณี, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๗.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

^{๓๔} อ้างแล้ว.

ปัญญาบารมี ๓ ระดับ

(๑) การสละค้นหาในวัตถุทาน มีข้าว น้ำ ที่ตนกำลังให้เป็นทาน โดยมีปัญญาพิจารณาเห็นว่า ทานที่ตนให้ไปนั้นมีประโยชน์ หรือไม่มีประโยชน์ต่อสัตว์ทั้งหลาย ชื่อว่า ปัญญาบารมี

(๒) การสละอวัยวะน้อยใหญ่ของตน มีดวงตา เป็นต้น ให้เป็นทานต่อสัตว์ทั้งหลายผู้มาขอ โดยมีปัญญาพิจารณาเห็นว่า อวัยวะน้อยใหญ่ มีดวงตา เป็นต้น ที่ตนให้เป็นทานในครั้งนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์ หรือไม่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย ชื่อว่า ปัญญาอุปบารมี

(๓) การสละค้นหาในชีวิตอันไม่เป็นสาระ แล้วให้ชีวิตเป็นทานแก่สัตว์ทั้งหลาย โดยมีปัญญาพิจารณาเห็นว่า ชีวิตที่ตนบริจาคไปนี้ เป็นประโยชน์ หรือไม่เป็นประโยชน์ต่อสัตว์ทั้งหลาย ชื่อว่า ปัญญาปรมัตถบารมี^{๓๕}

วิริยบารมี ๓ ระดับ

(๑) ความเพียรพยายามในการให้ทานรักษาศีล โดยมีปัญญาพิจารณาว่า การบริจาควัตถุทานครั้งนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์ หรือไม่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย ชื่อว่า วิริยบารมี

(๒) ความเพียรพยายามในการบริจาคอวัยวะน้อยใหญ่ของตน มีดวงตา เป็นต้น โดยมีปัญญาพิจารณาเห็นว่า การบริจาคมดวงตา เป็นต้น ครั้งนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์ หรือไม่เป็นประโยชน์ต่อสัตว์ทั้งหลาย ชื่อว่า วิริยอุปบารมี

(๓) ความเพียรพยายาม ในการบริจาคชีวิตของตน ให้เป็นทาน โดยมีปัญญาพิจารณาเห็นว่า ทานชีวิตที่ตนบริจาคไปครั้งนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์ หรือไม่เป็นประโยชน์ต่อสัตว์ทั้งหลาย ชื่อว่า วิริยปรมัตถบารมี^{๓๖}

ขันติบารมี ๓ ระดับ

(๑) การอดกลั้นต่อบุคคลผู้ที่ทำอันตรายต่อวัตถุสิ่งของของตนให้พินาศไป โดยที่มิได้มีจิตขัดเคือง หรือประทุษร้ายตอบ ชื่อว่า ขันติบารมี

(๒) การอดกลั้นต่อบุคคลที่ทำร้าย ให้อวัยวะน้อยใหญ่ของตน มีแขน ขา ดวงตา เป็นต้น ให้พินาศไปโดยมิได้มีจิตขัดเคือง หรือประทุษร้ายตอบ ชื่อว่า ขันติอุปบารมี

(๓) การอดกลั้นต่อบุคคลที่ทำอันตรายต่อชีวิตของตน โดยมิได้มีจิตขัดเคือง หรือประทุษร้ายตอบ เหมือนขันติวาทีตาบส ถูกพระเจ้ากလာปราชทรงรับสั่งให้เพชรฆาตตัดหู จมูก เป็นต้น ชื่อว่า ขันติปรมัตถบารมี^{๓๗}

^{๓๕} ชมรมกัลยาณธรรม, พุทธการกรธรรมทีปนี, หน้า ๔๙.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน หน้า ๕๐.

^{๓๗} อ่างแล้ว.

สัจจบารมี ๓ ระดับ

(๑) การไม่ยอมละสัจจะที่ตนตั้งใจว่า เมื่อผู้รับวัตถุทานมีอยู่ เราจักให้ทานโดยไม่เลือกชั้นวรรณะของยาก ด้วยการกล่าวคำเท็จ แม้เพราะเหตุแห่งวัตถุสิ่งของมี ข้าว น้ำ เป็นต้น ของตนที่มีอยู่ชื่อว่า สัจจบารมี

(๒) การไม่ยอมละสัจจะที่ตนตั้งใจไว้ว่าเมื่อมีผู้มาขออวัยวะน้อยใหญ่ มีดวงตา เป็นต้น ของตน แล้วบริจาคไปด้วยความปีติโสมนัส ชื่อว่า สัจจอุปบารมี

(๓) การไม่ยอมละสัจจะที่ตนตั้งใจไว้ว่า เมื่อมีผู้มาขอชีวิตเป็นทาน เราจักให้ชีวิตเป็นทานเพื่อเป็นธรรมบ่มโพธิญาณ เพราะพิจารณาเห็นว่า ผู้มีสัจจะบริบูรณ์ย่อมเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรมทั้งปวง ชื่อว่า สัจจปรมัตถบารมี^{๓๘}

อธิษฐานบารมี ๓ ระดับ

(๑) การที่จิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว แม้ถึงคราวที่ทรัพย์สมบัติทั้งปวงของตนต้องพินาศไปด้วยภัยต่างๆ มีภัยจากโจร เป็นต้น หรือจิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว และไม่เสียดายทรัพย์ในคราวบริจาคมหาทาน โดยพิจารณาเห็นว่า ทานบารมี เป็นต้น ย่อมบริสุทธิได้ด้วยจิตใจที่ตั้งมั่นไม่เศร้าหมองไป ชื่อว่า อธิษฐานบารมี

(๒) การที่จิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว แม้ถึงคราวที่อวัยวะน้อยใหญ่ของตนต้องพินาศไปด้วยโรคภัย เป็นต้น หรือถูกผู้อื่นเบียดเบียนอยู่ โดยพิจารณาเห็นว่า บารมีทั้งหลายย่อมบริสุทธิได้ด้วยจิตใจที่ตั้งมั่นไม่เศร้าหมองไป ชื่อว่า อธิษฐานปรมัตถบารมี

(๓) การที่จิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว แม้ถึงคราวที่ชีวิตของตนต้องพินาศไปด้วยการถูกผู้อื่นทำร้าย หรือเพราะการบริจาคชีวิตเป็นทาน โดยพิจารณาเห็นว่า ทานปรมัตถบารมี ย่อมบริสุทธิได้ด้วยจิตใจที่ตั้งมั่น ไม่เศร้าหมองไป ชื่อว่า อธิษฐานปรมัตถบารมี^{๓๙}

เมตตาบารมี ๓ ระดับ

(๑) การไม่ละเมตตาไปในสัตว์ทั้งหลาย โดยปรารถนาเห็นสัตว์ทั้งหลายพ้นจากทุกข์ทั้งปวง แม้ผู้นั้นทำลายทรัพย์สมบัติของตนให้พินาศไปอยู่ ชื่อว่า เมตตาบารมี

(๒) การไม่ละเมตตาไปในสัตว์ทั้งหลาย โดยปรารถนาเห็นสัตว์ทั้งหลายพ้นจากทุกข์ทั้งปวง แม้ผู้นั้นทำร้ายอวัยวะน้อยใหญ่ มีแขน ขา เป็นต้น ของตนให้พินาศไปอยู่ เหมือนสุวรรณสาม ชื่อว่า เมตตาอุปบารมี

^{๓๘} ชมรมกัลยาณธรรม, พุทธการกรรมทีปนี, หน้า ๕๑.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

(๓) การไม่ละเมตตาไปในสัตว์ทั้งหลาย โดยปรารถนาเห็นสัตว์ทั้งหลายพ้นจากทุกข์ ทั้งปวง แม้ผู้นั้นทำร้ายชีวิตของตนให้พินาศอยู่ แม้จิตคิดประทุษร้ายต่อบอกก็ไม่เกิดขึ้นในใจ ชื่อว่า เมตตาปรมัตถบารมี^{๔๐}

อุเบกขาบารมี ๓ ระดับ

(๑) การมีใจเป็นกลางในสัตว์ และสังขารทั้งหลายที่มีอุปการคุณ หรือไม่มีอุปการคุณ ชื่อว่า อุเบกขาบารมี

(๒) การมีใจเป็นกลางในสัตว์ และสังขารทั้งหลายที่มีอุปการคุณ หรือที่ทำร้ายอวัยวะน้อยใหญ่ มีดวงตา เป็นต้น ของตนให้พินาศ ชื่อว่า อุเบกขาอุปบารมี

(๓) การมีใจเป็นกลางไปในสัตว์ และสังขารทั้งหลาย ที่มีอุปการคุณ หรือชีวิตที่ต้องพินาศไปด้วย อุปัทวะต่างๆ ชื่อว่า อุเบกขาปรมัตถบารมี^{๔๑}

บารมีทั้ง ๓๐ ประการ ดังที่กล่าวมานี้ ต่างเกี่ยวกุลาอาศัยซึ่งกันและกัน คือเมื่อพระโพธิสัตว์บำเพ็ญปรมัตถบารมี เป็นต้น ซึ่งเป็นบารมีชั้นอุกฤษฏ์ ก็เป็นอันสำเร็จบารมีสามัญ และอุปบารมีชั้นกลางไปพร้อมกัน

สรุปความได้ว่า การบำเพ็ญบารมีคือ การประพฤติปฏิบัติตนอย่างยากยิ่งเพราะการเห็นโทษในกิเลสอาสวะต่างๆ เป็นไปเพื่อพระนิพพาน โดยที่บารมี ๑๐ ทศ เป็นหลักปฏิบัติเพื่อที่จะเป็นพระอัครสาวก พระมหาสาวก และพระปกติสาวก บารมี ๒๐ ทศ เป็นหลักปฏิบัติเพื่อที่จะเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ส่วนบารมี ๓๐ ทศ เป็นหลักปฏิบัติพิเศษสำหรับพระโพธิสัตว์ เพื่อที่จะบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น ซึ่งพระโสณกุฎิกัณณเถระ เป็นพระอสีติมหาสาวกโดยได้บำเพ็ญบารมี ๑๐ ทศ เพื่อเป็นพระอสีติมหาสาวกทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติของท่านดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

๒.๒ ประวัติและการสั่งสมบารมีในอดีตชาติของพระโสณกุฎิกัณณเถระ

ตามประวัติ และการสั่งสมบารมีของท่าน เริ่มตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ ไม่มีปรากฏชัดในคัมภีร์พระไตรปิฎก แต่มีปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ดังจะได้แสดงต่อไปนี้

ครั้งสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ โดยนับจากกัปที่ล่วงมาแล้วถึงภัทรกัปนี้ ได้ถึงหนึ่งแสนกัป ท่านพระโสณกุฎิกัณณเถระได้เคยเกิดเป็นเศรษฐีอยู่ในเมืองหงสวดี

วันหนึ่ง ท่านเห็นพระปทุมุตตรพุทธเจ้า เสด็จเข้าไปยังกรุงหงสวดี พร้อมด้วยพระอรหันต์ ๑๐๐,๐๐๐ องค์ ด้วยพระมหาพุทธานุภาพ และพระพุทธานุญาตงาม ทำให้ท่านเกิดความเลื่อมใส

^{๔๐} ชมรมกัลยาณธรรม, พุทธการกรรมทีปนี, หน้า ๕๓.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

ทำให้ท่านได้ไปที่วิหารกับมหาชน แล้วยืนฟังพระธรรมเทศนาอยู่ท้ายพุทธบริษัท ได้แลเห็น พระปฐมุตตรพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งพระเถระองค์หนึ่งไว้ในตำแหน่งที่เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ทางด้านการ ใช้ถ้อยคำที่ไพเราะ ท่านก็พลันคิดว่า ตัวเราเองก็ควรได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลิศเช่นนั้นบ้าง ในพระ ศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งในกาลอนาคต

ท่านจึงได้กราบทูลนิมนต์พระปฐมุตตรพุทธเจ้า พร้อมด้วยเหล่าพระภิกษุสงฆ์ให้ไปฉัน ภัตตาหารที่บ้านของท่านเป็นเวลาตลอด ๗ วัน ในวันสุดท้ายของการถวายภัตตาหาร อันเป็นการสร้าง ทานบารมี ท่านได้ตั้งความปรารถนาต่อหน้าพระพักตร์พระปฐมุตตรพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระ ภาควเจ้า พระองค์ได้ทรงแต่งตั้งพระเถระองค์หนึ่งไว้ในตำแหน่งผู้เลิศที่สุดทางด้านการใช้ถ้อยคำ ไพเราะ ด้วยกุศลกรรมจากการถวายมหาทานตลอด ๗ วันนี้ ขอให้ข้าพระองค์ได้เป็นเหมือนพระเถระ องค์นั้น ในพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งในกาลอนาคต” อันเป็นการ สร้างอธิฐานบารมี พระปฐมุตตรพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่า ความปรารถนานั้นจะสำเร็จ จึงทรง พยากรณ์ว่า “ความปรารถนาของเธอจะสำเร็จในพระศาสนาของพระสมโคดมพุทธเจ้า” หลังจากนั้น ท่านก็ได้บำเพ็ญกุศลกรรมในกรุงหงสวดีตลอดชีวิต

เมื่อท่านได้สิ้นชีวิต ท่านได้มาเกิดเป็นมนุษย์ในพระศาสนาของพระวิปัสสิพุทธเจ้า ท่านได้ ออกบวชเป็นพระภิกษุ อันเป็นการสร้างเนกขัมมบารมี พร้อมทั้งบำเพ็ญข้อวัตรปฏิบัติให้บริบูรณ์ อัน เป็นการเพิ่มพูนศีลบารมี และได้เย็บจีวรถวายภิกษุรูปหนึ่งซึ่งถือเป็นการสร้างทานบารมีด้วย เมื่อโลก ว่างจากพระพุทธเจ้าอีก ก็ได้เกิดเป็นช่างทอในกรุงสาวัตถี ได้ต่อคันกลดที่ขาด ถวายพระปัจเจกพุทธ เจ้าองค์หนึ่ง ท่านได้บำเพ็ญกุศลกรรมในภพนั้นๆ ดังที่ได้กล่าวมานี้^{๔๒} เป็นการสร้างทานบารมีและศีล บารมี

จากประวัติของพระอสีติมหาสาวกหลายๆ ท่าน รวมทั้งพระโสณุกุ๊กกัณณะเถระผู้ที่ได้รับ การแต่งตั้งจากพระพุทธเจ้าไว้ในตำแหน่งเอกทศคณนั้น ต้องมีการตั้งความปรารถนา (อธิษฐานบารมี) ต่อหน้าพระพักตร์พระพุทธเจ้าผู้ทรงพระชนม์ในอดีตเป็นเบื้องต้นก่อน นอกจากนี้ ยังต้องได้รับพุทธ พยากรณ์ คือ การตรัสรับรองความปรารถนานั้น อีกทั้ง หลังจากได้รับพุทธพยากรณ์แล้ว ยังต้องสั่งสม คุณงามความดี เวียนว่ายตายเกิดเป็นมนุษย์ และเทวดา เป็นเวลาอีก ๑ แสนกัป ความปรารถนานั้นจึง จักสำเร็จ

จากการศึกษาการสั่งสมบารมีของพระโสณุกุ๊กกัณณะเถระพบว่า ในอดีตชาติพระโสณุกุ๊กกัณณะ เถระเป็นผู้ปรารถนาในความเป็นอสีติมหาสาวก ผู้เป็นเลิศด้านเสียงไพเราะ ซึ่งผู้ปรารถนาในความเป็นอสีติ มหาสาวกนี้ ต้องบำเพ็ญบารมี ๑๐ ทศ อันได้แก่ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริย

^{๔๒} อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๐๖/๒๕๓-๒๕๔, ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓๔๕/๑๐๒-๑๐๔.

บารมี ชั้นดีบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี โดยบำเพ็ญรวมถึงชาติ ปัจจุบันเป็นเวลา ๑๐๐,๐๐๐ กัป ซึ่งปรากฏสมบุญในปัจจุบันชาติที่พระโสณกุฎิกัณณะเถระได้เกิดในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่า พระโคตมพุทธเจ้า

บารมีทั้ง ๑๐ ทศของพระโสณกุฎิกัณณะเถระที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทในอดีตชาตินั้น ได้แก่

๑) ทานบารมี เมื่อท่านเกิดในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่า พระปฐมุตตรพุทธเจ้า ท่านได้ถวายทานแด่พระปฐมุตตรพุทธเจ้าพร้อมด้วยเหล่าพระภิกษุสงฆ์สาวก ตลอด ๗ วัน ในสมัยที่ท่านเกิดในศาสนาของพระวิปัสสีพุทธเจ้า ท่านได้ออกบวชเป็นพระภิกษุได้เย็บจีวรถวายภิกษุรูปหนึ่งในสมัยที่โลกว่างจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านได้เกิดเป็นนายช่างหูกในกรุงสวตถิ ได้ต่อคันกลดที่ขาดถวายพระปัจเจกพุทธเจ้า

๒) ศิลบารมี ในสมัยของพระวิปัสสีพุทธเจ้า ท่านได้บำเพ็ญศิลปบารมีดังปรากฏในประวัติว่า ท่านได้ออกบวชในสมัยพระวิปัสสีพุทธเจ้า บำเพ็ญข้อวัตรปฏิบัติให้บริบูรณ์ เป็นอันกล่าวได้ว่า ท่านบวชในศาสนาของพระวิปัสสีพุทธเจ้าพร้อมทั้งบำเพ็ญศิลปบารมีให้ยิ่งขึ้นไปด้วย

๓) เนกขัมมบารมี ในสมัยพระวิปัสสีพุทธเจ้า ท่านได้ออกจากเรือนบวชในพระศาสนาของพระวิปัสสีพุทธเจ้า นั่นถือว่าเป็นเนกขัมมบารมีที่ท่านได้บำเพ็ญแล้ว

๔) อธิษฐานบารมี ในสมัยพระปฐมุตตรพุทธเจ้า เมื่อท่านได้แลเห็นพระปฐมุตตรพุทธเจ้า ทรงแต่งตั้งพระเถระองค์หนึ่งในตำแหน่งผู้เลศิกว่าภิกษุทั้งหลาย ด้านการใช้ถ้อยคำไพเราะ จึงตั้งความปรารถนาที่จะเป็นผู้เลศิกในด้านใช้ถ้อยคำไพเราะเช่นเดียวกัน หลังถวายทานแด่พระปฐมุตตรพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ เป็นเวลา ๗ วันแล้ว ในวันสุดท้ายท่านจึงตั้งความปรารถนานั้นต่อหน้าพระพักตร์พระปฐมุตตรพุทธเจ้า เพื่อเป็นพระมหาสาวกผู้เลศิกในด้านการใช้ถ้อยคำไพเราะในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง และท่านได้รับพยากรณ์จากพระปฐมุตตรพุทธเจ้าว่า จะสำเร็จความปรารถนาในสมัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า พระโคตมพุทธเจ้า นี่เป็นอธิษฐานบารมีของพระโสณกุฎิกัณณะเถระในอดีตชาติ

นอกจากการบำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระอสีติมหาสาวกของพระโสณกุฎิกัณณะเถระแล้ว ท่านยังสั่งสมบารมีโดยการขัดเกลากิเลสด้วยการบำเพ็ญกุศลตลอดชีวิต ดังปรากฏในสมัยพระปฐมุตตรพุทธเจ้าว่า หลังจากได้รับพุทธพยากรณ์แล้ว ท่านบำเพ็ญกุศลกรรมตลอดชีวิต และในสมัยที่ท่านเกิดเป็นช่างหูกก็ได้บำเพ็ญกุศลกรรมในภพนั้นเช่นเดียวกัน

๒.๓ ประวัติและการสั่งสมบารมีในปัจจุบันชาติของพระโสณกุฏิกัณณเถระ

ด้วยกุศลกรรมที่ท่านได้สร้างเอาไว้ ทำให้ได้เกิดเป็นเทวดา และมนุษย์เป็นเวลา ๑๐๐,๐๐๐ กัป จุตติจากเทวโลกมาถือปฏิสนธิในท้องของอุบาสิกาชื่อว่า “กาฬี”^{๔๓} ผู้เกิดในตระกูลเศรษฐี ในกรุงราชคฤห์ แต่ได้ย้ายถิ่นฐานไปอยู่กับตระกูลของสามีที่เมืองกุรัมมระ แคว้นอวันตี เมื่อถึงคราวที่ครุฑครบกกำหนดคลอดแล้ว นางจึงคิดว่า “การคลอดบุตรในเรือนของคนอื่นที่ไม่ใช่ตระกูลของตนไม่เหมาะสม” จึงได้เดินทางไปยังตระกูลของตนในกรุงราชคฤห์^{๔๔}

ในขณะที่นางได้พักอยู่ที่ปราสาทของตนในกรุงราชคฤห์ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณแล้ว ทรงประกาศพระธรรมจักร ณ ป่า อสิปตนมฤคทายวันโปรดพระปัญจวัคคีย์ ในคราวนั้น เทวดาใน ๑๐,๐๐๐ จักรวาลมาประชุมกันเพื่อฟังพระธรรมจักรนั้นด้วย ในระหว่างเสนาบดียักษ ๒๘ ตน^{๔๕} มีสาตาศิริยักข์ผู้เป็นเสนาบดีตนหนึ่ง ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาค จนได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน จึงเกิดความคิดปรารถนาดีต่อยักข์ผู้เป็นสหายว่า “เหมวตยะผู้เป็นสหายของเรา ได้ฟังพระธรรมเทศนาอันไพเราะนี้ด้วยหรือไม่หนอ” สาตาศิริยักข์นั้น มองหาในระหว่างหมู่เทพ ก็ไม่เห็นเหมวตยะ จึงคิดว่า “สหายของเราคงไม่ทราบว่าจะรัตนตรัยเกิดขึ้นแล้วเป็นแน่ เราจะไปหา และพรรณนาพระพุทธรูป เราจักไปกล่าวคุณของพระทศพล และบอกธรรมพิเศษที่ได้แล้วแก่สหายของเรา” หลังจากคิดแล้ว สาตาศิริยักข์จึงได้พายักข์บริวารของตนเหาะไปหาเหมวตยะที่กรุงราชคฤห์ในทันที

ฝ่ายเหมวตยะ แลเห็นป่าหิมพานต์กว้าง ๓,๐๐๐ โยชน์ เต็มไปด้วยดอกไม้บานสะพรั่งนอกฤดูกาล จึงทำให้คิดถึงสาตาศิริยักข์ผู้เป็นสหาย โดยหวังว่าจะชวนไปเที่ยวในป่าหิมพานต์ด้วยกัน ด้วยความปรารถนาดีที่ต่างฝ่ายต่างสื่อถึงกัน ทำให้บริวารของยักข์ทั้ง ๒ ได้เหาะมาพบกันด้านบนปราสาทที่นางกาฬีพักอาศัยอยู่ เบื้องต้นยักข์บริวารทั้งสองพามาเผชิญหน้ากันก่อน ต่างฝ่ายต่างไต่ถามถึงหัวหน้าของกันและกัน ครั้นทราบความแล้ว พร้อมกันแสดงความรื่นเริงบันเทิงใจ ต่อจากนั้นจึงเรียนให้ยักข์เสนาบดีผู้เป็นนายทราบ

สาตาศิริยักข์ พอได้พบเหมวตยะ จึงถามว่า “สหาย ท่านจะไปไหนหรือ”

เหมวตยะ ตอบว่า “สหาย เราจะไปหาท่านนะสิ”

สาตาศิริยักข์ ถามว่า “ท่านจะไปหาเราด้วยเหตุอะไร”

^{๔๓} ในคัมภีร์บางแห่งใช้ชื่อว่า “กาลิ” อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๖๗/๓๓.

^{๔๔} อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๖๗/๔๕๗.

^{๔๕} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๘๓/๒๓๑.

เหมวตยัภษ์ ตอบว่า “เราเห็นป่าหิมพานต์มีดอกไม้บานสะพรั่ง เราจะชวนท่านไปเที่ยวป่าหิมพานต์ด้วยกัน”

สาตาศิริยัภษ์ ถามว่า “สหาย ท่านไม่ทราบหรือ ว่าป่าหิมพานต์มีดอกไม้บานสะพรั่งด้วยนอกฤดูกาลเพราะเหตุไร”

เหมวตยัภษ์ ตอบว่า “สหาย เราไม่ทราบ”

สาตาศิริยัภษ์ ถามว่า “สิทธัตถกุมาร โอรสของพระเจ้าสุทโธทนมหาราช ทรงให้ ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุไหวแล้ว ทรงบรรลुพระสัพพัญญุตญาณ ทรงประกาศพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยมท่ามกลางเทวดาใน ๑๐,๐๐๐ จักรวาล ท่านไม่รู้ว่าพระธรรมจักรนั้นพระองค์ทรงประกาศแล้วหรือ”

เหมวตยัภษ์ ตอบว่า “สหาย เราไม่รู้”

สาตาศิริยัภษ์ กล่าวต่อว่า “การที่ท่านเห็นดอกไม้ประภทเดียวกันบานสะพรั่งในวันนี้ทั่วทั้ง ๑๐,๐๐๐ จักรวาล เป็นไปเพื่อสักการะบูชาพระมหาบุรุษพระองค์นั้น”

เหมวตยัภษ์ ถามว่า “เรื่องดอกไม้เหล่านั้นเอาไว้ที่หลัง ท่านได้เห็นพระศาสดาด้วยตาตนเองเลยหรือ”

สาตาศิริยัภษ์ ตอบว่า “ใช่แล้ว สหาย เราเห็นพระศาสดาด้วยตาของเราเอง ได้ฟังพระธรรมเทศนาพร้อมดีมอมตธรรม^{๔๖}แล้ว เพื่อน เรามาหาท่านเพื่อให้ท่านได้ดีมอมตธรรมนั้นบ้าง”

เมื่อยัภษ์เหล่านั้นพูดคุยกันอยู่นั้นแล นางกาฬิอุบาสิกาลุกขึ้นจากเตียงนอน นั่งฟังการพูดคุยนั้น พิจารณาที่มาของเสียงแล้วทราบว่ “เสียงนี้เป็นเสียงในเบื้องบน ไม่ใช่เบื้องล่าง เป็นเสียงอมมนุษย์พูด ไม่ใช่เสียงมนุษย์พูด” จึงนั่งเงี่ยหูฟังด้วยความตั้งใจ^{๔๗}

สาตาศิริยัภษ์ กล่าวต่อว่า “วันนี้เป็นวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ ราตรีที่เป็นทิพย์^{๔๘}ปรากฏแล้วเราทั้งสองไปเฝ้าพระโคตมผู้เป็นศาสดา ผู้ทรงพระนามสูงส่ง^{๔๙}กันดีกว่า”

เหมวตยัภษ์ ถามว่า “พระโคตมเป็นผู้คนที่ มีพระทัยสม่าเสมอ ในสัตว์โลกทุกจำพวกจริงหรือ ทรงทำความดำริในอิฏฐารมณ และอนิฏฐารมณ ให้อยู่ในอำนาจได้จริงหรือ”

^{๔๖} อมตธรรม หมายถึง ข้อปฏิบัติเพื่อบรรลु เพื่อรู้แจ้ง, อภ.ทสก.ฎีกา ๓/๑๑๓-๑๑๖/๔๓๙.

^{๔๗} อภ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๐๖/๒๕๔-๒๕๖.

^{๔๘} ราตรีที่เป็นทิพย์ คือ ชมพูทวีปทั้งสี่ระดับประดาด้วยแสงสว่างแห่งร่างกาย ผ้า อภรณ์ และวิมานของเทวดาทั้งหลายที่มาประชุมจาก ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุ และแสงสว่างแห่งดวงจันทร์ที่ปราศจากหมอก พร้อมทั้งแสงสว่างจากพระวรกายของพระผู้มีพระภาค, ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๑๕๓/๒๗๘.

^{๔๙} ทรงมีพระนามสูงส่ง คือ ประกอบด้วยพระคุณทั้งหลายอันไม่ทราบ คือไม่ชั้ว บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง, ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๑๕๓/๒๗๙.

สาตาศิริยักษ์ ตอบว่า “พระโคตมเป็นผู้คงที่^{๕๐} มีพระทัยสม่าเสมอ^{๕๑} ในสัตว์โลกทุกจำพวกจริง และทรงทำความดำริในอภิญญารมณ และอนิภิญญารมณ ให้อยู่ในอำนาจได้จริง”

เหมวตยักษ์ ถามว่า “พระโคตมไม่ทรงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้จริงหรือ ทรงสำรวมในสัตว์ทั้งหลายจริงหรือ ทรงประพฤติห่างไกลจากกามคุณจริงหรือ พระองค์ไม่ทรงละทิ้งฉันทานจริงหรือ”

สาตาศิริยักษ์ ตอบว่า “พระโคตมไม่ทรงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้จริง ทรงสำรวมในสัตว์ทั้งหลายจริง ทรงประพฤติห่างไกลจากกามคุณจริง พระองค์ตรัสรู้แล้ว ไม่ทรงละทิ้งฉันทานจริง”

เหมวตยักษ์ ถามว่า “พระโคตมไม่ตรัสคำเท็จจริงหรือ มีพระวาจาไม่หยาบคายจริงหรือไม่ ตรัสคำส่อเสียดจริงหรือ ไม่ตรัสคำเพ้อเจ้อจริงหรือ”

สาตาศิริยักษ์ ตอบว่า “พระโคตมไม่ตรัสคำเท็จจริง มีพระวาจาไม่หยาบคายจริง ไม่ตรัสคำส่อเสียดจริง ไม่ตรัสคำเพ้อเจ้อจริง ตรัสคำที่เป็นประโยชน์อย่างเดียว เพราะทรงกำหนดด้วยพระปัญญา”

เหมวตยักษ์ ถามว่า “พระโคตมไม่ทรงยินดีในกามทั้งหลายจริงหรือ พระทัยของพระองค์ไม่ชุ่มมัวจริงหรือ พระองค์ทรงล่วงพ้นโมหะได้จริงหรือ พระองค์ทรงมีปัญญาจักขุในธรรมทั้งหลายจริงหรือ”

สาตาศิริยักษ์ ตอบว่า “พระโคตมไม่ทรงยินดีในกามทั้งหลายจริง พระทัยของพระองค์ไม่ชุ่มมัวจริง พระองค์ทรงล่วงพ้นโมหะทั้งปวงได้จริง พระองค์ตรัสรู้แล้ว ทรงมีปัญญาจักขุในธรรมทั้งหลายจริง”

เหมวตยักษ์ ถามว่า “พระโคตมทรงสมบูรณ์ด้วยวิชาจริงหรือ พระองค์ทรงมีจรณะบริสุทธิ์จริงหรือ พระองค์ทรงสิ้นอาสวะทั้งหลายจริงหรือ พระองค์ไม่ทรงเกิดอีกจริงหรือ”

สาตาศิริยักษ์ ตอบว่า “พระโคตมทรงสมบูรณ์ด้วยวิชาจริง พระองค์ทรงมีจรณะบริสุทธิ์จริง พระองค์ทรงสิ้นอาสวะทั้งหลายจริง พระองค์ไม่ทรงเกิดอีกจริง”

เหมวตยักษ์ กล่าวชื่นชมสาตาศิริยักษ์ดังนี้ “ท่านได้สรรเสริญพระทัยของพระมุนีโคตมที่ถึงพร้อมด้วยกายกรรม วาจากรรม และมนโกรรม และสรรเสริญพระมุนีโคตมนั้น ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ โดยธรรม”

^{๕๐} ทรงมีพระทัยคงที่ด้วยอาการ ๕ อย่าง คือ (๑) เป็นผู้คงที่ในอภิญญารมณและอนิภิญญารมณ (๒) เป็นผู้คงที่เพราะสละแล้ว (๓) เป็นผู้คงที่เพราะพ้นแล้ว (๔) เป็นผู้คงที่เพราะข้ามได้แล้ว (๕) เป็นผู้คงที่เพราะแสดงออกซึ่งธรรมนั้นๆ, ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๑๕๕/๒๘๑.

^{๕๑} มีพระทัยสม่าเสมอ คือ ทรงมีพระทัยที่ตั้งไว้ดีแล้วเสมือนแผ่นดิน, เพราะไม่ยินดีในร้ายเสมือนภูเขาสินรุ, เพราะไม่หวั่นไหว ตั้งมั่นดีแล้ว เสมอด้วยเสาศีลอน, เพราะมาร ๔ ประเภท และคุณแห่งปรวาทที่ไม่ทำให้หวั่นไหว, ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๑๕๕/๒๘๐.

ศาตาคิริยักรัษ ก่ล่าวซึ่นซมเหมวตยักรัษดัังนี้ “ท่านก็ซึ่นซมพระทัยของพระมุนีโคดมที่ถึงพร้อมด้วยกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม และซึ่นซมพระมุนีโคดมนี้ ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ โดยธรรม เราไปเฝ้าพระโคดมผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะกันเถิด”^{๕๒}

คราวนั้นนางกาฬีอุบาสิกายังไม่เคยเห็นพระตถาคตเลย ก็เกิดความเลื่อมใสที่ได้ฟังธรรมที่บุคคลอื่นแสดงแก่บุคคลอื่น ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผลแล้ว เหมือนบริโศกโกชณะ ที่เขาจัดไว้สำหรับคนอื่น อุบาสิกา นั้นเป็นพระโสดาบันคนแรกในระหว่างหญิงทั้งหมด ได้เป็นหัวหน้าของหญิงทั้งหมด ในคินนินันเอง นางก็คลอดบุตรพร้อมกับการบรรลุ โสดาปัตติผล ในวันตั้งชื่อทารกที่ได้แล้ว นางได้ตั้งชื่อว่าโสณะ อุบาสิกา นั้นอยู่ในเรือน แห่งตระกูลตามชอบใจ แล้วไปยังเรือนแห่งตระกูลตามเดิม^{๕๓} ในตระกูลของท่านเป็นตระกูลของเศรษฐีผู้มีทรัพย์สมบัติมาก ในกรุงมรณคร แคว้นอวันตี พวกญาติได้ตั้งชื่อท่านว่า โสณะ เพราะท่านทรงเครื่องประดับหุมิราคาโกฏิหนึ่ง เมื่อควรจะเรียกว่า “โกฏิกันณะ” กลับมีชื่อปรากฏว่า กุฏิกันณะ^{๕๔} อธิบายว่า โสณะผู้เป็นเด็กดี^{๕๕}

๒.๓.๑ บรรพชาอุปสมบท

สมัยนั้น พระมหากัจจายนเถระอาศัยเมืองนั้นอยู่ที่ภูเขาอุปรัตตะ นางกาฬีอุบาสิกา อุปัฏฐากพระเถระ พระเถระก็ไปที่อยู่ของนางเป็นประจำ ฝ่ายเด็กชายโสณะก็เที่ยวไปในสำนัก ของพระเถระเป็นประจำ จนคุ้นเคยกัน^{๕๖}

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระมหากัจจายนะพักอยู่ที่ภูเขาปวัตตะ เมืองกรุงมรณะ แคว้นอวันตี ครั้งนั้น อุบาสิกาชื่อโสณะกุฏิกันณะเป็นอุปัฏฐากของท่านพระมหากัจจายนะ^{๕๗}

ก็โสณอุบาสิกา นั้นฟังธรรมในสำนักของท่านพระมหากัจจายนะ เลื่อมใสมุ่งในพระศาสนา ตั้งอยู่ในสรัณะ และศีล จึงให้สร้างวิหารในที่อันสมบุรณ์ด้วยร่มเงาและน้ำ ไกล้วัดตบรพรพ แล้วนิมนต์ พระเถระให้อยู่ในวิหารนั้นบำรุงด้วยปัจจัยทั้ง ๔ ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า “เป็นอุปัฏฐากของท่านพระมหากัจจายนะ” จากการกระทำดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในปัจจุบันชาตินี้ ท่านได้กระทำให้บารมีคือ ทานบารมีด้วยการสร้างวิหารถวาย พร้อมทั้งบำรุงพระมหากัจจายนะด้วยปัจจัยทั้ง ๔ นั้นเอง

^{๕๒} คุรายละเอียดยใน พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๕๓-๑๕๒/๕๓๕-๕๔๒.

^{๕๓} อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๐๖/๒๕๔-๒๕๗.

^{๕๔} พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓๔๕/๑๐๓.

^{๕๕} พุ.อุ.อ. (ไทย) -/๔๖/๓๗๙.

^{๕๖} อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๐๖/๒๕๗.

^{๕๗} พุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๖/๒๖๘.

เขาไปยังที่บำรุงของพระเถระตามเวลาอันสมควร และพระเถระก็ได้แสดงธรรมแก่เขา ด้วยเหตุนี้ เขาจึงมีความสลดใจมาก เกิดความอุทสาหะในการประพฤติธรรมอยู่ อันแสดงถึง วิริยบารมีพร้อมทั้งเนกขัมมบารมี คราวหนึ่ง เขาไปเมืองอุชเชนีกับหมู่เกวียน เพื่อต้องการค้าขาย เมื่อ พักหมู่เกวียนไว้ในดงระหว่างทาง เพราะกลัวคนจะแออัดกันจึงหลีกไปนอนหลับเสีย ณ ส่วนสุดด้าน หนึ่ง ในเวลาใกล้รุ่ง หมู่เกวียนก็ลุกไปเสีย แม้คนเดียวก็ไม่ปลุกให้โสณะอุบาสกตื่น คนแม่ทั้งหมดไม่ได้ นึกถึง ได้พากันไปเสีย เมื่อราตรีสว่างแล้ว เขาตื่นนอนแล้วลุกขึ้นไม่เห็นใครเลย จึงถือเอาทางที่หมู่ เกวียนนั้นแหละไป เมื่อเดินไปนานๆ ก็แวะเข้าไปพักยังต้นไทรต้นหนึ่ง ณ ต้นไทรนั้น เขาได้เห็นบุรุษ คนหนึ่งมีร่างกายใหญ่โตดุฉิครูปราง ทั้งน่าเกลียด เคี้ยวกิน เนื้อของตนเองแหละที่หล่นจากกระดูก ครั้นเห็นแล้วจึงถามว่า “ท่านเป็นใคร”

เปรต ตอบว่า “ฉันเป็นเปรต ท่านผู้เจริญ”

โสณะ ถามว่า “เพราะเหตุไร ท่านจึงทำอย่างนี้”

เปรต ตอบว่า “เพราะกรรมของตนเอง”

โสณะ ตอบว่า “ก็กรรมนั้นเป็นอย่างไร”

เปรตเล่าว่า “เมื่อชาติก่อน ฉันเป็นพ่อค้าโง่งมอยู่ในเมืองภารุกัจฉะ หลอกหลวงเอา ของคน อื่นมาเคี้ยวกิน และเมื่อพระสมณะเข้าไปบิณฑบาต ก็ด่าว่า ‘จงเคี้ยวกินเนื้อของพวกมึงซิ’ เพราะกรรม นั้น ฉันจึงได้เสวยทุกข์นี้ในบัดนี้” อุบาสกชื่อโสณะได้ฟังดังนั้น กลับได้ความสลดใจอย่างเหลือล้น

ต่อจากนั้น เมื่อเดินไป พบพวกเปรตเล็ก ๒ คน มีโลหิตดำไหลออกจากปาก จึงถามเหมือน อย่างนั้นนั่นแล ฝ่ายเปรตเหล่านั้น ก็ได้แจ้งกรรมของตนแก่โสณะนั้น ได้ยินว่า ในเวลาที่ยังเป็นเด็ก เปรตเหล่านั้นเลี้ยงชีพด้วยการค้าขายสิ่งของในภารุกัจฉนคร เมื่อมารดาของตน นิมนต์พระชีนาสพ ทั้งหลายให้มาฉัน จึงไปยังเรือนแล้วด่าว่า “ทำไม แม่จึงให้สิ่งของของพวกเราแก่พวกสมณะ ขอให้ โลหิตดำจงไหลออกจากปาก ของพวกสมณะผู้บริโศกโภชนะที่แม่ให้แล้วเถิด” เพราะกรรมนั้น เด็ก เหล่านั้น จึงไหม้ ในนรกแล้ว ก็บังเกิดในกำเนิดเปรต ด้วยเศษแห่งวิบากกรรมนั้น จึงเสวยทุกข์นี้

ในกาลนั้น อุบาสกชื่อโสณะฟังคำแม่นั้น ได้เกิดความสลดใจอย่างเหลือล้น เขาไปยังกรุง อุชเชนี ตรวจตราถึงงานที่ตนจะพึงทำนั้นแล้ว จึงกลับมาয়เรือประจําตระกูล เข้าไปหาพระเถระ ได้รับการปฏิสันถารแล้ว จึงแจ้งข้อความนั้นแก่พระเถระ ฝ่ายพระเถระเมื่อจะประกาศโทษในการเกิด ทุกข์ และอันสงสในการดับทุกข์แก่อุบาสกชื่อโสณะนั้น จึงแสดงธรรม เขาไหว้พระเถระแล้ว ไปเรือน บริโภคอาหารมื้อเย็นแล้วจึงเข้านอน พอหลับไปหน่อยหนึ่งเท่านั้น ก็ตื่นขึ้นนั่งบนที่นอน เริ่มพิจารณา ธรรมตาม ที่ตนได้สดับมา เมื่อเธอพิจารณาธรรมนั้น และไหว้พระลี้ถึงอัฐภาพของเปรตเหล่านั้น

สังขารทุกข์ปรากฏเป็นของน่ากลัวเสียยิ่งนัก จิตก็น้อมไปในบรรพชา^{๕๘} ด้วยความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า “การที่ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ครบถ้วนดุจสังข์ที่ขัดดีแล้ว อย่างที่พระมหากัจจายนะแสดงธรรมไว้ มิใช่กระทำได้ง่าย ทางที่ดีเราควรปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้า กาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต”^{๕๙}

ต่อมา เขาเข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะถึงที่อยู่ ไหว้แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระมหากัจจายนะดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ขอโอกาส กระผมหลีกเลี่ยงเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า ‘การที่ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ที่ขัดดีแล้ว อย่างที่พระมหากัจจายนะแสดงธรรมไว้ มิใช่กระทำได้ง่าย ทางที่ดีเราควรปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้า กาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ขอพระคุณเจ้ามหากัจจายนะโปรดให้กระผมบวชด้วยเถิด ขอรับ”

เมื่อเขากล่าวอย่างนี้ ท่านพระมหากัจจายนะจึงกล่าวกับเขาดังนี้ว่า “โสณะ การประพฤติพรหมจรรย์ซึ่งต้องบริโภคอาหารมื้อเดียว^{๖๐} นอนผู้เดียว^{๖๑} จนตลอดชีพทำได้ยาก แต่เอาเถอะ โสณะ ท่านเป็นคฤหัสถ์อยู่ที่บ้านนั่นแหละ จงหมั่นประพฤติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ซึ่งเป็นพรหมจรรย์ที่ต้องบริโภคอาหารมื้อเดียว นอนผู้เดียว ตามเวลาที่เหมาะสมเถิด”^{๖๒} ครั้งนั้น ความคิดที่น้อมไปเพื่อบรรพชาของอุบาสกโสณกุฎิกัณณะ ระงับไป

แม้ครั้งที่ ๒ อุบาสกโสณกุฎิกัณณะหลีกเลี่ยงเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า “การที่ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ที่ขัดดีแล้ว อย่างที่พระมหากัจจายนะแสดงธรรมไว้ มิใช่กระทำได้ง่าย ทางที่ดีเราควรปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้า กาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต” แล้วเข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะถึงที่อยู่ ไหว้แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระมหากัจจายนะดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ขอโอกาส กระผมหลีกเลี่ยงเร้น

^{๕๘} ชุ.อุ.อ. (ไทย) ๔๖/๓๗๙-๓๘๐.

^{๕๙} ชุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๖/๒๖๘.

^{๖๐} บริโภคอาหารมื้อเดียว หมายถึง การฉันอาหารในเวลาเช้า คือตั้งแต่ดวงอาทิตย์ขึ้นจนถึงเวลาเที่ยงวัน แม้ภิกษุฉันอาหาร ๑๐ ครั้ง ในช่วงเวลานี้ ก็ประสงค์ว่า เป็นการฉันอาหารมื้อเดียว, ม.มุ.อ. (ไทย) ๒/๒๒๕/๔.

^{๖๑} นอนผู้เดียว มิได้หมายถึงแต่เพียงอิริยาบถนอนอย่างเดียว แต่หมายถึง อิริยาบถ ๓ ด้วย คือ ยืนผู้เดียว เดินผู้เดียว นั่งผู้เดียว ซึ่งจัดเป็นกายวิเวก มิใช่เป็นเพียงการนอนผู้เดียว, ชุ.อุ.อ. (ไทย) ๔๖/๓๘๑, สารตถ.ฎีกา ๓/๒๕๗/๓๖๐.

^{๖๒} ข้อปฏิบัติที่อุบาสกพึงหมั่นประพฤติ ในส่วนเบื้องต้นคือ ศีล ๕ ที่จะต้องรักษาประจำ, ศีล ๘ ที่พึงรักษาในวันอุโบสถ ๘ คำ ๑๔ คำ ๑๕ คำ และศีล ๑๐ (ถ้าสามารถ) และเจริญสมาธิปัญญาตามความเหมาะสมแก่ศีลที่รักษานั้นๆ, ชุ.อุ.อ. (ไทย) ๔๖/๓๘๒.

อยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า ‘การที่ผู้ครองเรือนจะประพาศิพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ที่ขัดดีแล้ว อย่างที่พระมหากัจจายนะแสดงธรรมไว้มิใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควรปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ขอพระคุณเจ้ามหากัจจายนะโปรดให้กระผมบวชด้วยเถิด ขอรับ’

ท่านพระมหากัจจายนะได้กล่าวกับเขาดังนี้ว่า “โสณะ การประพาศิพรหมจรรย์ซึ่งต้องบริโภคอาหารมือเดียว นอนผู้เดียวจนตลอดชีพ ทำได้ยาก แต่เอาเถอะ โสณะ ท่านเป็นคฤหัสถ์อยู่ที่บ้านนั่นแหละ จงหมั่นประพาศิตตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ซึ่งเป็นพรหมจรรย์ที่ต้องบริโภคอาหารมือเดียว นอนผู้เดียว ตามเวลาที่เหมาะสมเถิด” ครั้งนั้น ความคิดที่น้อมไปเพื่อบรรพชาของอุบาสกโสณกุฎิกัณณะ ระงับไป^{๖๓}

ทั้งนี้ เหตุที่พระมหากัจจายนะได้กล่าวระงับการบรรพชาของอุบาสกโสณะถึง ๒ ครั้ง เพราะพระมหากัจจายนะท่านได้พิจารณาใคร่ครวญแล้วว่า “ญาณของอุบาสกโสณะ ยังไม่แก่กล้าพอ” จึงรอคอยความแก่กล้าของญาณ โดยท่านได้ขยับยั้งความพอใจในการบรรพชาด้วยคำว่า ทำได้ยากแล^{๖๔}

แม้ครั้งที่ ๓ อุบาสกโสณกุฎิกัณณะหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า “การที่ผู้ครองเรือนจะประพาศิพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ที่ขัดดีแล้ว อย่างที่พระมหากัจจายนะแสดงธรรมไว้ มิใช่กระทำได้ง่าย ทางที่ดีเราควรปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต” แล้วเข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะถึงที่อยู่ ไหว้แล้วนั่ง ณ ที่สมควรได้กล่าวกับท่านพระมหากัจจายนะดังนี้ว่า

“ท่านผู้เจริญ ขอโอกาส กระผมหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า ‘การที่ผู้ครองเรือนจะประพาศิพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ที่ขัดดีแล้ว อย่างที่พระมหากัจจายนะแสดงธรรมไว้ มิใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดีเราควรปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ขอพระคุณเจ้ามหากัจจายนะโปรดให้กระผมบวชด้วยเถิด ขอรับ’”^{๖๕}

ในครั้งที่ ๓ ท่านพระมหากัจจายนะเถระ พิจารณาแล้วว่าอุบาสกโสณะมีญาณแก่กล้าแล้ว ท่านจึงไม่คัดค้านการบวช แต่ในสมัยนั้น อวันตีทักขิณาบถมีภิกษุน้อย คือมีเพียง ๒-๓ รูป เท่านั้น

^{๖๓} พุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๖/๒๖๙-๒๗๐.

^{๖๔} พุ.อุ.อ. (ไทย) ๔๖/๓๘๑.

^{๖๕} พุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๖/๒๗๐.

การจัดหาภิกษุสงฆ์ให้ครบองค์ประชุมคือ ๑๐ รูปได้ยากลำบาก จนเวลาล่วงไปถึง ๓ ปี จึงได้อุปสมบท^{๖๖}

๒.๓.๒ บรรณาณาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

สมัยนั้น ท่านพระโสณะออกพรรษาแล้ว หลีกเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า “เราไม่เคยเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเฉพาะพระพักตร์เลยเพียงแต่ได้ยินว่า ‘พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงมีพระลักษณะเช่นนี้และเช่นนี้’ ถ้าพระอุปัชฌาย์อนุญาต เราจะไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”^{๖๗}

ครั้งนั้น ในเวลาเย็น ท่านพระโสณะออกจากที่หลีกเร้น เข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะ ถึงที่อยู่ ไหว้แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระมหากัจจายนะดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ขอโอกาสกระผมหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า เราไม่เคยเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเฉพาะพระพักตร์เลย เพียงแต่ได้ยินว่า ‘พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงมีพระลักษณะเช่นนี้และเช่นนี้’ ถ้าพระอุปัชฌาย์อนุญาต กระผมจะไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

ท่านพระมหากัจจายนะกล่าวว่า “ดีละ ดีละ โสณะ ท่านจงไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเถิด ท่านจะเห็นพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้น่าเลื่อมใส ทรงเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส มีพระอินทรีย์สงบ มีพระทัยสงบ ทรงบรรลุมฤต และสมณะสูงสุด ทรงฝึกฝนแล้ว คຸ້มครองแล้ว ทรงสำรวมอินทรีย์ ทรงเป็นผู้ประเสริฐ ท่านครั้งเห็นแล้วจงถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า จงทูลถามถึงสุขภาพ ความมีโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ ตามคำของเราว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระมหากัจจายนะ พระอุปัชฌาย์ของข้าพระองค์ ขอถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า กราบทูลถามถึงสุขภาพ ความมีโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ’ ท่านพระโสณะรับคำของท่านพระมหากัจจายนะแล้ว ขึ้นนม ยินดีคำที่ท่านพระมหากัจจายนะกล่าวแล้ว ลุกจากอาสนะ ไหว้ท่านพระมหากัจจายนะ ทำประทักษิณแล้ว”^{๖๘}

พระโสณะนั้นอันพระอุปัชฌาย์อนุญาตแล้ว จึงไปยังเรือน บอกอุบาสิกาผู้เป็นโยมมารดา แม้อุบาสิกานั้นก็กล่าวว่า “ดีละพ่อ เมื่อท่านไปเฝ้าพระทศพล จงเอาผ้ากัมพลผืนนี้ไปลาดทำเป็นผ้า

^{๖๖} ชุ.อ.อ. (ไทย) ๔๖/๓๘๒.

^{๖๗} ชุ.อ. (ไทย) ๒๕/๔๖/๒๗๑.

^{๖๘} ชุ.อ. (ไทย) ๒๕/๔๖/๒๗๒.

ลาดพื้นพระคันธกุฎีที่ประทับของพระศาสดา” แล้วถวายผ้ากัมพลผืนใหญ่ พระโสณเถระรับเอาผ้ากัมพลนั้นแล้ว จึงเก็บเสนาสนะ^{๖๙} ถือบาตรและจีวร จาริกไปทางกรุงสาวัตถี

๒.๓.๓ เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

ท่านพระโสณะเที่ยวจาริกไปโดยลำดับจนถึงพระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี แล้วเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคจนถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระมหากัจจายนะพระอุปัชฌาย์ของข้าพระองค์ ขอถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า กราบทูลถามถึงสุขภาพความมีโรคพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ภิกษุ เธอยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ เธอเดินทางมาโดยไม่ลำบากหรือ บิณฑบาตไม่ลำบากหรือ”

ท่านพระโสณะทูลตอบว่า “สบายดี พระพุทธเจ้าข้า พอเป็นอยู่ได้ พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์เดินทางมาโดยไม่ลำบาก ทั้งบิณฑบาตก็ไม่ลำบาก พระพุทธเจ้าข้า”

ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ เธอจงจัดเสนาสนะต้อนรับภิกษุอาคันตุกะรูปนี้” ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์คิดดังนี้ว่า “การที่พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ‘อานนท์ เธอจงจัดเสนาสนะต้อนรับภิกษุอาคันตุกะรูปนี้’ สำหรับภิกษุรูปใด มีนัยให้รู้ว่าพระผู้มีพระภาคมีพระประสงค์จะประทับอยู่ในพระวิหารหลังเดียวกับภิกษุรูปนั้น พระผู้มีพระภาคมีพระประสงค์จะประทับอยู่ในพระวิหารหลังเดียวกับท่านพระโสณะ” จึงจัดเสนาสนะต้อนรับท่านพระโสณะในพระวิหารอันเป็นที่ประทับของพระผู้มีพระภาค

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในที่แจ้งจันตึก ด้วยการแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ด้วยการชำระกัมมัฏฐานให้หมดจดตลอดปฐมยาม และด้วยอำนาจตัดความสงสัย ของเทวดา และพรหมตลอดมัชฌิมยาม^{๗๐} หลังจากนั้น พระองค์จึงทรงล้างเท้าแล้วเข้าพระวิหาร ถึงท่านพระโสณะก็ให้ราตรีเป็นอันมากผ่านไปทีกลางแจ้งแล้ว จึงเข้าไปพระวิหาร พระศาสดาทรงสำเร็จสี่หีสายสนในมัชฌิมยาม เสด็จลุกขึ้นประทับ นั่งในเวลาใกล้รุ่ง ทรงทราบวาทว่า “ความกระวนกระวายแห่งร่างกายของพระโสณะเพราะการนั่ง และการเดินจงกรมเกินเวลา จักสงบระงับได้ด้วยเวลาเพียงเท่านี้” ทรงเชื้อเชิญท่านพระโสณะว่า “ภิกษุ เธอจงกล่าวธรรมตามถนัดเถิด”^{๗๑}

^{๖๙} อัง.เอกกก.อ. (ไทย) ๑/๒๐๖/๒๕๗.

^{๗๐} ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓๔๕/๑๐๖-๑๐๗.

^{๗๑} ชุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๖/๒๗๑-๒๗๓, อัง.เอกกก.อ. (ไทย) ๑/๒๐๖/๒๕๘, ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓๔๕/๑๐๗.

๒.๓.๔ แสดงธรรมว่าด้วยพระสูตร ๑๖ สูตร ถวายพระพุทธเจ้า

พระสูตรที่พระโสมณะได้แสดงถวายเป็นทำนองสรภัญญะแก่พระพุทธเจ้านั้น ปรากฏเนื้อความอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ขุททกนิกาย สุตนิบาต อัญญกวรรค คือ หมวดที่ ๘ ว่าด้วยการไม่ติดอยู่ในกาม ชื่อวรรคนี้ ตั้งตามเนื้อหาสาระของพระสูตรทั้งหมดในวรรคนี้ ซึ่งมีพระสูตร ๑๖ สูตร มีพระคาถา ๒๑๐ คาถา มีสาระสำคัญ ดังนี้

๑) กามสูตร ว่าด้วยเรื่องกาม คือ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่พราหมณ์ชาวนาเขตกรุงสาวัตถีมีใจความโดยสังเขปว่า สัตว์ทั้งหลายพึงมีสติละกามเสีย เพราะกามเป็นเหตุแห่งอันตราย กล่าวคือ กายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต เมื่อละกามได้ ย่อมข้ามโอชะคือกิเลส เข้าถึงฝั่งคือนิพพานได้ คำว่า กาม ในที่นี้ หมายถึงวัตถุกาม^{๗๒}

๒) कुหฺงฺกุสฺสสูตร ว่าด้วยผู้ช้องอยู่ในถ้ำ คือตรัสสอนท่านปิณฑลภารทวาชเถระ ให้เห็นถึงความยึดติดอยู่ในถ้ำคือร่างกาย จมอยู่ในเหตุให้ลุ่มหลงคือกามคุณ ๕ เป็นเหตุให้เกิดโทษ คืออยู่ห่างไกลจากวิเวก มุนีผู้กำหนดโทษแห่งความยึดถือ พึงข้ามโอชะได้^{๗๓}

๓) ทุภฺฐิฏฺฐกฺกสูตร ว่าด้วยเรื่องเดียรฉัตรยัยใจชั่วกับมุนี คือทรงแสดงเปรียบเทียบให้เห็นพฤติกรรมที่แตกต่างกันระหว่างเดียรฉัตรยัยบางพวกกับมุนี ถือเดียรฉัตรยัยบางพวกชอบกล่าวร้ายผู้อื่น ชอบโอ้อวดศีลและวัตร มีความเชื่อมั่นในทิฏฐิของตน เช่น ยึดถือทิฏฐิว่ามีอัตตา (สัสสตทิฏฐิ) และยึดถือทิฏฐิว่าไม่มีอัตตา (อจเฉททิฏฐิ) ส่วนมุนีผู้มีปัญญา สงบ ดับกิเลสแล้ว ย่อมไม่ใส่ใจคำกล่าวร้าย ไม่โอ้อวดศีล และวัตร ไม่ยึดถือทิฏฐิทั้งหลาย^{๗๔}

๔) สุภธฺมฺมกฺกสูตร ว่าด้วยผู้พิจารณาเห็นความหมดจด ในที่นี้หมายถึงความบริสุทธิ์จากความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาด้วยอำนาจตัณหา และมิจฉาทิฏฐิ คือทรงแสดงว่า บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ เพราะเป็นผู้พิจารณาเห็นความหมดจดด้วยมัคคญาณ เพราะลอยบาป ๗ ประการ คือ (๑) สักกายทิฏฐิ (๒) วิจิกิจฉา (๓) สีลัพพตปรามาส (๔) ราคะ (๕) โทสะ (๖) โมหะ (๗) มานะ เพราะรู้ธรรมด้วยเวททั้งหลาย (หมายถึงรู้ อริยสัจ ๔ ด้วยมัคคญาณ ๔) และเพราะเป็นผู้ข้ามพ้นกิเลส ไม่มีความกำหนัดในกามคุณ^{๗๕}

๕) ปรมฺมกฺกสูตร ว่าด้วยผู้ยึดถือทิฏฐิของตนว่ายอดเยี่ยม คือทรงแสดงสูตรนี้ ปรารภเรื่องที่ยึดถือผู้ยึดมั่นทิฏฐิหรือลัทธิของตน ต่างโต้เถียงกันว่าลัทธิของตนยอดเยี่ยมที่สุด ถูกต้องที่สุด ทิฏฐิ

^{๗๒} ดูรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๗๓-๓๗๘/๖๘๖-๖๘๗, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑-๖/๑-๒๗.

^{๗๓} ดูรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๗๙-๓๘๖/๖๘๘-๖๙๐, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗-๑๔/๒๘-๓๓.

^{๗๔} ดูรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๘๗-๓๙๔/๖๙๐-๖๙๒, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕-๒๒/๓๔-๓๐๐.

^{๗๕} ดูรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๙๕-๔๐๒/๖๙๒-๖๙๓, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๓-๓๐/๑๐๑-๑๒๓.

หรือลัทธิอื่นแล้ว หรือไม่ถูกต้อง ทรงเปรียบเทียบว่าเหมือนคนตาบอดคลำช้าง ต่างโต้เถียงกันว่า ช้างเหมือนสิ่งไหน ตามที่ตนลูบคลำจับต้องดู ส่วนภิกษุผู้ไม่ยึดมั่นทิวฏฐิ ปราศจากมานะ ละอึดตาได้ ย่อมเป็นผู้ถึงฝั่งคือนิพพานได้ ไม่ต้องหวนกลับมาอีก^{๗๖}

๖) ขราสุตร ว่าด้วยขรา คือตรัสแก่ชาวเมืองสาเกตว่า ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายน้อยนัยกภายใน ๑๐๐ ปีก็ตายแล้ว หากจะเกินไปบ้างก็ต้องตายเพราะขรา ดังนั้น จึงไม่ควรยึดถือว่าเป็นของเรา เพราะความเที่ยงแท้ ไม่มีอยู่จริง ผู้ยึดถือหารอดพ้นจากความเศร้าโศกได้ไม่ ส่วนมุนีผู้ไม่ยึดถือสิ่งทั้งปวง ย่อมไม่เศร้าโศกคร่ำครวญ^{๗๗}

๗) ทิสสมตเตยยสูตร ว่าด้วยปัญหาของทิสสมตเตยยะ คือท่านพระทิสสมตเตยยะเถระได้กราบทูลให้พระผู้มีพระภาคตรัสโทษของเมถุนธรรม พระองค์จึงตรัสว่าการเสพเมถุนธรรมเป็นเหตุให้ตกต่ำมัวหมอง ต้องออกนอกทางแห่งการบรรลุมรรคผล และเกียรตีย่อมเสื่อมไป แต่ความยินดีในวิเวก ย่อมเป็นเหตุให้อยู่ใกล้นิพพาน^{๗๘}

๘) ปสุรสูตร ว่าด้วยปริพาชกชื่อว่าปสุระ คือทรงแสดงธรรมแก่ปริพาชกชื่อว่าปสุระว่า ผู้ยึดติดอยู่ในทิวฏฐิ หรือลัทธิของตน ที่เรียกว่าปัจเจกสัจจะ (หมายถึงความยึดลัทธิของตนว่า “โลกเที่ยงนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ย่อมเป็นเหตุแห่งการโต้เถียงกัน ความยึดติดในทิวฏฐิของตน เป็นเหตุให้เกิดความลำพองตน ปิดกั้นความรู้อันเป็นทางพ้นทุกข์^{๗๙}

๙) มาคันทียสูตร ว่าด้วยมาคันทียพราหมณ์ คือตรัสถึงความน่าเกลียดของร่างกายว่าเต็มไปด้วยปัสสาวะ และอุจจาระ ผู้มีปัญหาไม่ควรยินดีในร่างกาย ควรละมานะ และกามสัญญา ตัดความยึดมั่นทิวฏฐิของตนเสีย ถ้าบุคคลใดยังยึดมั่นในกามสัญญา และทิวฏฐิของตนอยู่ บุคคลนั้นก็ยังกระทบกระทั่งกันอยู่ในโลก ไม่พ้นจากทุกข์ได้^{๘๐}

๑๐) ปุราเภทสูตร ว่าด้วยก่อนการดับขันธปรินิพพาน คือทรงตอบพระพุทธเนรมิตถึงคุณสมบัติของผู้สงบที่ชื่อว่าต้องมีอริศีล อริจิต และอริปัญญาว่า ต้องละตัณหา เป็นมุนีผู้ไม่โกรธ ไม่สะดุ้ง ไม่โอ้อวด พุดด้วยปัญญา ไม่ตระหนี่ ปราศจากตัณหาในภพ (สัสสตทิวฏฐิ) และวิภพ (อุจเฉททิวฏฐิ) ละกิเลสทั้งหลายได้^{๘๑}

^{๗๖} คุรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๐๓-๘๑๐/๖๙๔-๖๙๕, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๓๑-๓๘/๑๒๓-๑๔๑.

^{๗๗} คุรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๑๑-๘๒๐/๖๙๕-๖๙๗, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๓๙-๔๘/๑๔๒-๑๖๘.

^{๗๘} คุรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๒๑-๘๓๐/๖๙๗-๖๙๙, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๔๙-๕๘/๑๖๘-๑๙๔.

^{๗๙} คุรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๓๑-๘๔๑/๖๙๙-๗๐๑, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๕๙-๖๙/๑๙๕-๒๑๖.

^{๘๐} คุรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๔๒-๘๕๕/๗๐๑-๗๐๕, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗๐-๘๒/๒๑๗-๒๔๕.

^{๘๑} คุรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๕๕-๘๖๘/๗๐๕-๗๐๘, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๘๓-๙๘/๒๔๖-๒๙๖.

๑๑) กลหวิวาทสูตร ว่าด้วยการทะเลาะวิวาทกัน คือตรัสว่าการทะเลาะวิวาท และความคร่ำครวญเกิดจากสิ่งเป็นที่รัก (หมายถึงสัตว์ และสังขาร กล่าวคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ) และเกิดจากทิวฏฐิตั้งหลาย ตรัสสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณา ไม่ยึดติดในสิ่งเป็นที่รัก และทิวฏฐิตเหล่านั้น ไม่ทะเลาะวิวาทกับใครๆ เมื่อทำได้แบบนี้ จะไม่กลับมาเกิดอีก^{๗๒}

๑๒) จุฬวิยหสูตร^{๗๓} และ ๑๓) มหาวิยหสูตร ต่างว่าด้วยการทะเลาะวิวาทเพราะทิวฏฐิต คือทรงตอบปัญหาของพระพุทธเนรมิตถึงเรื่องสังขจะหลายอย่าง กล่าวคือลัทธิต่างๆ ที่เรียกว่าทิวฏฐิต ๖๒ ประการ เป็นเหตุให้เจ้าลัทธิทั้งหลายต้องวิวาทกัน ต่างฝ่ายต่างก็กล่าวอ้างว่าตนเป็นคนฉลาด ต่่าว่าผู้มีลัทธิขัดแย้งกับตนว่าเป็นคนโง่ ทรงตรัสว่า พวกที่ได้แย้งกันทั้ง ๒ ฝ่ายนั้น ต่างเป็นคนโง่ด้วยกัน แต่พระอริยสาวกผู้รู้ชัดสังขจะ (หมายถึง นิโรธสังขจะ หรือมัคคสังขจะ) เท่านั้นเป็นผู้ฉลาด ละศีล และวัตร ละครรมที่มีโทษ (อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ) และกรรมที่ไม่มีโทษ (กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ) ปลงภาระได้ ไม่ยึดมั่นทิวฏฐิตั้งหลาย (คำว่า ภาระ หมายถึง (๑) ชั้นธภาวะ ได้แก่ ชั้นธ ๕ (๒) กิเลส ภาวะ ได้แก่ ราคะ โทสะ และโมหะ (๓) อภิสังขารภาวะ ได้แก่ ปุณฺณยาภิสังขาร อปุณฺณยาภิสังขาร และ อานณฺญาภิสังขาร)^{๗๔}

๑๔) ตูวฏฐิตสูตร ว่าด้วยภิกษุผู้กำจัดบาปธรรมอย่างเร็วพลัน คือตรัสสอนให้กำจัดบาปธรรมที่เป็นรากเหง้าแห่งกิเลสเครื่องเนิ่นช้าด้วยปัญญา รากแห่งนั้น คือ อวิชชา (ความไม่รู้) โยนิ โสมนสิการ (การมนสิการโดยไม่แยบคาย) อัสมิมานะ (ความถือตัว) อหิริกะ (ความไม่ละอาย) อนัตตูปปะ (ความไม่เกรงกลัว) อุทัจจะ (ความฟุ้งซ่าน)^{๗๕}

๑๕) อตตทัณฺทสูตร ว่าด้วยความกลัวเกิดจากโทษของตน คือตรัสสอนทหารของพระญาติ ทั้ง ๒ ฝ่าย ที่เตรียมทำสงครามกัน ให้เห็นโทษของการทะเลาะวิวาท ให้หยุดการเอาชนะกันด้วยกำลัง แต่ให้มุ่งทำสงครามกับข้าศึกภายในที่เผาไหม้สัตว์ตั้งหลายคือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิวฏฐิต โสกะ และความสงสัย เพราะเมื่อสัตว์เอาชนะกิเลสภายในได้ ย่อมไม่เศร้าโศก^{๗๖}

๑๖) สารีปุตตสูตร ว่าด้วยพระสารีบุตรเถระกล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณ คือพระสารีบุตร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลสรรเสริญพระพุทธคุณ แล้วทูลถามปัญหาเรื่องคุณธรรมของภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงคุณธรรมของภิกษุว่า ภิกษุควรเป็นผู้มีสติ ไม่หวาดกลัว มีความเพียร ไม่ลักขโมย

^{๗๒} คุรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๖๙-๘๘๔/๗๐๘-๗๑๓, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๙๗-๑๑๒/๒๙๗-๓๓๓.

^{๗๓} คุรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๘๕-๙๐๑/๗๑๓-๗๑๖, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๑๓-๑๒๙/๓๓๘-๓๖๑.

^{๗๔} คุรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๙๐๒-๙๒๑/๗๑๗-๗๒๑, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๓๐-๑๔๙/๓๖๒-๔๐๔.

^{๗๕} คุรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๙๒๒-๙๔๑/๗๒๒-๗๒๖, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๐-๑๖๙/๔๐๕-๔๓๙.

^{๗๖} คุรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๙๔๒-๙๖๑/๗๒๖-๗๒๙, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๐-๑๘๙/๔๘๐-๕๓๔.

ไม่ลุ่มอำนาจโทษะ มีปิติ รู้จักประมาณในการบริโภค และสำรวมอินทรีย์ เป็นต้น ถ้าภิกษุมีคุณธรรมเหล่านี้ ก็จะสามารถทำให้สมาธิเกิดขึ้น และกำจัดความมืดคือโสมพะได้^{๘๗}

เมื่อท่านพระโสณะสวดทำนองสรภัญญะจบแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงชื่นชมอย่างยิ่ง จึงได้ประทานสาธุการว่า “ดีละ ดีละ ภิกษุ เธอเล่าเรียนสูตร ๑๖ สูตรในอัฐฐกวรรคมาดีแล้ว จำได้แม่นยำดี เปล่งเสียงสวดได้ไพเราะเพราะพริ้ง ไม่มีที่นำคำหนี บอกความหมายได้ชัดเจน เธอมีพรรษาเท่าไร”

ท่านพระโสณะทูลตอบว่า “ข้าพระองค์บวชได้ ๑ พรรษา พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ภิกษุ เพราะเหตุไร เธอจึงเข้าอยู่เล่า”

ท่านพระโสณะกราบทูลว่า “ข้าพระองค์เห็นโทษในกามทั้งหลายนานแล้ว แต่ผู้อยู่ครองเรือนุ่นวาย มีกิจมาก มีธุระมาก พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งพระอุทานนี้ ในเวลานั้นว่า

อารยชนเห็นโทษในโลก รู้ธรรมที่ไม่มีอุปธิ จึงไม่ยินดีในบาป เพราะคนบริสุทธีย่อมไม่ยินดีในบาป^{๘๘}

จากการแสดงพระสูตร ๑๖ สูตร แก่พระพุทธเจ้า ทำให้ทราบได้ว่า ท่านเป็นผู้ทรงจำคำสอนได้เป็นอย่างดี จนสามารถเทศน์ให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับได้ นี่เป็นตัวอย่างแห่งการท่องจำพระพุทธรวณะ นับแต่พระพุทธรองค์ยังทรงพระชนม์อยู่

๒.๓.๕ ภูมมัญญูกเทพดา นาค และสุบรรณ ให้สาธุการ

ในขณะนั้น แม่เทพยดาผู้สิงอยู่ในเรือนของมหาอุบาสิกา ผู้เป็นมารดาของพระเถระในกัณฐกนคร ในที่สุด (ไกล) ประมาณ ๑๒๐ โยชน์ จากพระเชตะวัน ก็ได้ให้สาธุการด้วยเสียงอันดัง ครั้งนั้น มหาอุบาสิกากล่าวกับเทพยดานั้นว่า “นั่นใคร ให้สาธุการ”

เทพยดา “เราเอง นื่องหญิง”

มหาอุบาสิกา “ท่านเป็นใคร”

เทพยดา “เราเป็นเทพยดา สิงอยู่ในเรือนของท่าน”

มหาอุบาสิกา “ในกาลก่อนแต่นี้ท่านมิได้ให้สาธุการแก่เรา เพราะเหตุไร วันนี้จึงให้”

เทพยดา “เรามีได้ให้สาธุการแก่ท่าน”

มหาอุบาสิกา “เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านให้สาธุการแก่ใคร”

เทพยดา “เราให้แก่พระโสณกุฎิกัณณเถระ ผู้เป็นบุตรของท่าน”

^{๘๗} คุรายละเอียดยใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๙๖๒-๙๘๒/๗๓๐-๗๓๔, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๙๐-๒๑๐/๕๓๕-๖๒๐.

^{๘๘} ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๔๖/๒๗๓-๒๗๔.

มหาอุบาสิกา “บุตรของเราทำอะไร”

เทพยดา “ในวันนี้ บุตรของท่านอยู่ในพระคันธกุฎีเดียวกันกับพระศาสดาแสดงธรรมแก่พระศาสดา พระศาสดาทรงสดับธรรมแห่งบุตรของท่านแล้วก็ทรงเลื่อมใส จึงได้ประทานสาธุการ เพราะเหตุนี้ แม้เราพึงให้สาธุการแก่พระเถระนั้น ก็เพราะรับสาธุการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเกิดสาธุการเป็นเสียงเดียวกันไปหมด นับตั้งแต่ภุมมัญญภูทกเวทดาตลอดถึงพรหมโลก”

มหาอุบาสิกา “นาย ก็บุตรของเราแสดงธรรมแก่พระศาสดา หรือพระศาสดาแสดงแก่บุตรของเรา”

เทพยดา “บุตรของท่านแสดงธรรมแก่พระศาสดา”

เมื่อเทพยดากล่าวอยู่อย่างนั้น ปีติมีวาระ ๕ ประการ เกิดขึ้นแก่อุบาสิกา แผลไปทั่วสรรพัตถ์สิ้น

ครั้งนั้น มหาอุบาสิกานั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “หากว่า บุตรของเราอยู่ในพระคันธกุฎีเดียวกันกับพระศาสดาแล้วยังสามารถแสดงธรรมแก่พระศาสดาได้ ก็จักสามารถแสดงธรรมแม้แก่เราได้เหมือนกัน ในเวลาบุตรมาถึง เราจักให้ทำการฟังธรรมกัน แล้วฟังธรรมเถา”

๒.๓.๖ กราบทูลอภินิหารของพระอุปชฌาย์ ๕ ประการ

ลำดับนั้น ท่านพระโสณะคิดว่า “พระผู้มีพระภาคกำลังทรงชื่นชมเรา เวลานี้ควรกราบทูลคำสั่งของพระอุปชฌาย์” จึงลุกจากอาสนะ ห่มอุตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง หมอบลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ท่านพระมหากัจจายนะผู้เป็นพระอุปชฌาย์ของข้าพระองค์ ขอกราบถวายอภิวาทแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า สั่งให้กราบทูลว่า

๑) พระพุทธเจ้าข้า อวันตีทักขินาบล มีภิกษุน้อย ข้าพระองค์จัดหาภิกษุสงฆ์จากที่นั้นๆ ให้ครบองค์ประชุม คือ ๑๐ รูป ได้ยากลำบาก เวลาล่วงไปถึง ๓ ปี จึงได้อุปสมบท ถ้ากระไร พระผู้มีพระภาค พึงทรงอนุญาตให้อุปสมบทด้วยคณะสงฆ์น้อยรูปกว่านี้ได้เฉพาะในวันตีทักขินาบล

๒) พระพุทธเจ้าข้า พื้นดินในวันตีทักขินาบล มีสีดามาก แข็ง มีรอยระแหงกับโค ถ้ากระไร พระผู้มีพระภาคพึงทรงอนุญาตรองเท้าหลายชั้น เฉพาะในวันตีทักขินาบล

๓) พระพุทธเจ้าข้า พวกมนุษย์ในวันตีทักขินาบลนิยมการอาบน้ำ ถือว่าน้ำจะทำให้สะอาด ถ้ากระไร พระผู้มีพระภาคพึงทรงอนุญาตการอาบน้ำได้เป็นนิตย์ เฉพาะในวันตีทักขินาบล

๔) พระพุทธเจ้าข้า ในวันตีทักขินาบล มีหนังที่เป็นเครื่องลาด คือหนังแกะ หนังแพะ หนังมฤค เหมือนกับที่มัชฌิมชนบทมีหญ้าตีนกา หญ้าหางนกยูง หญ้าหวดแมว หญ้าหางช้าง ถ้า

กระไร พระผู้มีพระภาคพึงทรงอนุญาตหนังสือที่เป็นเครื่องลาด คือ หนังสือแพะ และหนังสือมฤค เฉพาะในวันตีทักขิณาบถ

๕) พระพุทธเจ้าข้า เวลานี้ มนุษย์ทั้งหลายถวายจีวร ผากภิกษุทั้งหลายผู้อยู่นอกสีมาด้วย กล่าวว่ ‘พวกเราขอถวายจีวรผืนนี้แก่ภิกษุชื่อนี้’ ภิกษุผู้รับผากเหล่านั้นมาบอกว่า ‘พวกมนุษย์ชื่อนี้ ถวายจีวรแก่ท่าน’ ภิกษุที่จะได้รับจีวรเหล่านั้นยำเกรงอยู่ จึงไม่ยินดีด้วยคิดว่า ‘ของที่เป็นนิสสัคคีย์ อย่าได้มีแก่พวกเราเลย’ ถ้ากระไร พระผู้มีพระภาคพึงตรัสบอกเหตุในเรื่องจีวร”^{๘๙}

๒.๓.๗ พระพุทธเจ้าทรงประทานพุทธานุญาตพิเศษ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า

๑) ภิกษุทั้งหลาย อวันตีทักขิณาบถ มีภิกษุน้อย ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการอุปสมบท ด้วยคณะมีจำนวน ๕ รูปรวมทั้งพระวินัยธร ในปัจฉินตชนบททั้งหมด

ทั้งนี้ พระพุทธองค์ท่านได้กำหนดเขตของปัจฉินตชนบท และมัชฌิมชนบทเอาไว้ ดังนี้ ทางทิศตะวันออกมีนิคมกชังคละ เป็นขอบเขต ถัดเข้ามาถึงมหาสาณคร พ้นเขตนั้นไป เป็นปัจฉินตชนบท ด้านในเป็นมัชฌิมชนบท

ทางทิศเหนือมีแม่น้ำสัลลวดี เป็นขอบเขต พ้นเขตนั้นออกไปเป็นปัจฉินตชนบท ด้านในเป็นมัชฌิมชนบท

ทางทิศใต้มีนิคมเสตกัณณิกะเป็นขอบเขต พ้นเขตนั้นออกไปเป็นปัจฉินตชนบท ด้านในเป็นมัชฌิมชนบท

ทางทิศตะวันตกมีหมู่บ้านพราหมณ์ถุณะเป็นขอบเขต พ้นเขตนั้นออกไปเป็นปัจฉินตชนบท ด้านในเป็นมัชฌิมชนบท

ทางทิศอุดรมีภูเขาอุสิรรชะเป็นขอบเขต พ้นเขตนั้นออกไปเป็นปัจฉินตชนบท ด้านในเป็นมัชฌิมชนบท

หลังจากนั้น พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงประทานพุทธานุญาตในข้อที่เหลือ มีข้อความดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการอุปสมบทด้วยคณะสงฆ์ ๕ รูปรวมทั้งพระวินัยธรได้ทั่วปัจฉินตชนบทดังกล่าวนี้

๒) ภิกษุทั้งหลาย พื้นดินในวันตีทักขิณาบถ มีสีดำมาก แข็ง มีรอยระแหงกับโค เราอนุญาตรองเท้าหลายชั้น ในปัจฉินตชนบททั้งหมด

^{๘๙} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๕๘/๓๗-๓๘.

๓) ภิกษุทั้งหลาย พวกมนุษย์ในวันตีทักษิณบาณนิมการอาบน้ำ ถือน้ำจะทำให้สะอาด เรานุญาตการอาบน้ำได้เป็นนิตย์ ในปัจฉิมตชนบททั้งหมด

๔) ภิกษุทั้งหลาย ในวันตีทักษิณบาณมีหนังที่เป็นเครื่องลาด คือ หนังแกะ หนังแพะ หนังมฤค เหมือนกับที่มีชฌิมชนบทมีหญ้าตีนกา หญ้าหางนกยูง หญ้าหวดแมว หญ้าหางช้าง เรานุญาตหนังที่เป็นเครื่องลาด คือ หนังแกะ หนังแพะ และหนังมฤค ในปัจฉิมตชนบททั้งหมด

๕) ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกมนุษย์ถวายเป็นจิวรฝากภิกษุทั้งหลายผู้อยู่นอกสีมา ด้วยกล่าวว่า ‘พวกเราขอฝากถวายเป็นจิวรผืนนี้แก่ภิกษุชื่อนี้’ เรานุญาตให้ยินดีจิวรนั้นยังไม่นับ(ราตรี) ตลอดเวลาที่ยังไม่ถึงมือ”^{๙๐}

ทั้งนี้ พระครูวิบูลกาญจนภาส (สมบัติ ปริบุญโณ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระโสณกฏิกัณณะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ได้ให้ความเห็นในเรื่องการทูลขอประทานพุทธานุญาตเอาไว้ว่า การจะทูลขอผ่อนผันสิกขาบทได้นั้น จะต้องทูลขอผ่อนผันกับพระองค์เอง และในบางครั้งก็เกิดความล่าช้า เนื่องจากระยะเวลาในการเดินทางในแต่ละครั้งต้องใช้เวลานาน นับว่าเป็นพยายามที่จะปรารถนาให้พระสงฆ์ที่ได้รับความลำบากได้บรรเทาหลง จากการทูลขอผ่อนผันสิกขาบทของพระโสณกฏิกัณณะกระทำให้สิ่งที่ท่านทูลขอจากพระพุทธเจ้า สามารถถือเป็นแบบอย่างในการทำสังฆกรรม เช่น การอุปสมบทของพระภิกษุในปัจฉิมตชนบท ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงมาจนถึงปัจจุบัน^{๙๑}

๒.๓.๘ การเผยแผ่ธรรมของพระโสณกฏิกัณณะ

ในวันรุ่งขึ้น พระเถระพาท่านเที่ยวไปบิณฑบาต ได้ไปถึงประตูเรือนของอุบาสิกา ผู้เป็นมารดา^{๙๒} อุบาสิกาได้ฟังว่า “ข่าวว่าบุตรของ เรามายืนอยู่ที่ประตู” จึงรีบมาไหว้แล้วรับบาตรจากมือ นิมนต์ให้เข้าไปนั่งในที่อยู่ของตน แล้วได้ถวายเป็นอาหาร พระเถระฉันเสร็จแล้ว อุบาสิกาซึ่งเป็นโยมมารดาจึงกล่าวกับท่านว่า “ลูก ลูกได้พบพระทศพลแล้วหรือ”

พระเถระกล่าวว่า “พบแล้ว อุบาสิกา”

อุบาสิกาได้ถามพระเถระว่า “ลูกได้ไหว้พระทศพลตามคำของโยมแล้วหรือ”

^{๙๐} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๕๙/๓๘-๓๙.

^{๙๑} พระครูวิบูลกาญจนภาส (สมบัติ ปริบุญโณ), “การศึกษาบทบาทของพระโสณกฏิกัณณะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๗๒.

^{๙๒} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๖๐/๕๔๓.

พระเถระตอบว่า “จ๊ะ ไหว้แล้ว และผ้ากัมพลนั้นอันอาตมาได้ลาดเป็นผ้าลาดพื้นไว้ในที่ประทับของ พระตถาคตแล้ว”

อุบาสิกากล่าวว่า “ลูก ขาวว่าลูกกล่าวธรรมกถาถวายพระศาสดา และพระศาสดาก็ทรงประทานสาธุการแก่ลูกหรือ”

พระเถระถามว่า “อุบาสิกา ท่านทราบได้อย่างไร” อุบาสิกาตอบว่า “ลูก เทวดาที่สิงสถิตอยู่ในเรือนของโยม เมื่อ พระทศพลทรงประทานสาธุการแก่ลูกแล้วนั้นแล ได้บอกว่า เทวดาใน ๑๐,๐๐๐ จักรวาล ได้ให้สาธุการแล้ว ลูก โยมหวังเพื่อให้ลูกกล่าวธรรมกถาที่ลูกได้กล่าวแล้วแก่โยมบ้าง โดยทำนองที่ลูกได้กล่าวแต่พระพุทธรเจ้าแล้วนั้นแล”

พระเถระรับคำของโยมมารดาแล้ว นางทราบว่พระเถระรับคำแล้ว^{๙๓} จึงได้ตั้งให้หญิงทาสีคนเดียวเท่านั้นให้เป็นคนเฝ้าเรือน แล้วได้พาเอาบริวารชนทั้งสิ้นไปเพื่อฟังธรรมกถาของบุตรผู้ก้าวขึ้นสู่ธรรมมาสน์ที่ประดับประดาไว้แล้ว ในมณฑปที่ตนให้สร้างไว้ภายในพระนคร เพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรมแล้วแสดงธรรมอยู่

ก็ในเวลานั้น พวกโจร ๙๐๐ คนเที่ยวมองหาช่องในเรือนของอุบาสิกานั้นอยู่ ก็เรือนของอุบาสิกานั้น ล้อมด้วยกำแพง ๗ ชั้น ประกอบด้วยซุ้มประตู ๗ ซุ้ม พวกเขาลุ่มสนุขที่คู่วิวในที่นั้นๆ ทุกๆ ซุ้มประตู หนึ่ง เขาขุดคู่วิวในที่ที่น้ำตกจากชายคาภายในเรือน แล้วก็ใส่ตีบุกจนเต็ม เวลากลางวันตีบุกนั้นปรากฏเป็นประจักษ์ว่าละลายเดือดพล่านอยู่ เพราะแสงแดด (เผา) ในเวลากลางคืน ปรากฏเป็นก้อนแข็งกระด้าง เขapakขวากเหล็กใหญ่ไว้ที่พื้นในระหว่างคู่นั้นตึ๊ดๆ กันไป พวกโจรเหล่านั้นไม่ได้โอกาส เพราะอาศัยการอารักขานี้ และเพราะอาศัยความที่อุบาสิกาอยู่ภายในเรือน วันนั้น ทราบความที่อุบาสิกา นั้นไปแล้ว จึงขุดอุโมงค์เข้าไปยังเรือน โดยทางเบื้องล่างแห่งคูตีบุก และขวากเหล็กที่เดียวแล้วส่งหัวหน้าโจรไปยังสำนักของอุบาสิกานั้น ด้วยสั่งว่า “ถ้าว่า อุบาสิกานั้นได้ยินว่า พวกเราเข้าไปในที่นี้แล้วกลับมุ่งหน้ามายังเรือน ท่านจงฟันอุบาสิกานั้นให้ตายเสียด้วยดาบ” หัวหน้าโจรนั้นได้ไปยืนอยู่ในสำนักของอุบาสิกานั้น

แม้พวกโจรจุดไฟให้สว่างภายในเรือนแล้วเปิดประตูห้องเก็บกหาปณะ นางทาสีนั้นเห็นพวกโจรแล้ว จึงไปยังสำนักอุบาสิกา บอกว่า “คุณนาย โจรเป็นอันมากเข้าไปยังเรือน จัดประตูห้องเก็บกหาปณะแล้ว” มหาอุบาสิกากล่าวว่า “พวกโจรจงชนเอากหาปณะที่ตนค้นหาไปเถิด เราจะฟังธรรมกถาแห่งบุตรของเรา เจ้าอย่าทำอันตรายแก่ธรรมของเราเลย เจ้าจงไปเรือนเสียเถิด” แม้พวกโจรก็ทำห้องเก็บกหาปณะให้ว่างเปล่า แล้วจึงจัดห้องเก็บเงิน นางทาสีนั้นก็มาแจ้งเนื้อความนั้นแม้อีกแม้อุบาสิกาก็พูดว่า “พวกโจรจงชนเอาทรัพย์ที่ตนปรารถนาไปเถิด เจ้าอย่าทำอันตรายแก่เราเลย”

^{๙๓} อก.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๐๖/๒๕๘-๒๕๙.

แล้วก็ส่ง นางทาสีนั้นออกไปอีก พวกโจรทำแม่ห้องเก็บเงินให้ว่างเปล่า แล้วจึงจัดห้องเก็บของ นางทาสีนั้นก็ไปแจ้งเนื้อความนั้นแก่อุบาสิกาแม่อีก ครั้งนั้น อุบาสิกาเรียกนางทาสีมา แล้วพูดว่า “ชะ นางตัวดี เจ้ามาสำนักของเราหลายครั้งแล้ว แม่เราสั่งว่า ‘พวกโจรจงขนเอาไปตามชอบใจเถิด เราจะพึงธรรมกถาแห่งบุตรของเรา เจ้าอย่าทำอันตรายแก่เราเลย’ ก็หา เอื้อเฟื้อถ้อยคำของเราไม่ ยังขึ้นมาซ้ำๆ ซากๆ รำไป ทีนี้ ถ้าเจ้าจักมา เราจักรู้สิ่งที่ควรทำแก่เจ้า เจ้าจงกลับบ้านเสียเถิด” แล้วส่งให้กลับไป

หัวหน้าโจรฟังถ้อยคำของอุบาสิกานั้นแล้ว คิดว่า “เมื่อพวกเรานำสิ่งของของหญิง เห็นปานนี้ไป สายฟ้าพึงตกพาดกระหม่อม” แล้วจึงไปยังสำนักของพวกโจรสั่งว่า “พวกท่าน จงขนเอา สิ่งของของอุบาสิกาไปไว้ตามเดิมโดยเร็ว” โจรเหล่านั้นให้ห้องเก็บกหาปณะเต็มด้วยกหาปณะ ให้ห้องเก็บเงิน และทอง เต็มด้วยเงิน และทองแล้ว ได้ยินว่า ความที่ธรรมย่อมรักษาบุคคลผู้ประพฤติธรรมนี้เป็นธรรมดา เพราะเหตุนั้นแล พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

“ธรรมแลย่อมรักษาบุคคลผู้ประพฤติธรรม ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำความสุขมาให้ นี่เป็นอนานิสงส์ในธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ผู้มีปกติประพฤติธรรม ย่อมไม่ไปสู่ทุกติ”

พวกโจรได้ไปยืนอยู่ในที่เป็นที่พึงธรรม แม้พระเถระก็แสดงธรรมแล้ว เมื่อราตรีสว่าง จึงลงจากอาสนะ ในขณะนั้น หัวหน้าโจรหมอบลงแทบเท้าของอุบาสิกา พูดว่า “คุณนาย โปรดอดโทษแก่ผมด้วยเถิด”

อุบาสิกา “นี่อะไรกัน พ่อ”

หัวหน้าโจร “ผมผูกอาฆาตในคุณนาย ประสงค์จะฆ่าคุณนายจึงได้ยืม(คุณ)อยู่”

อุบาสิกา “พ่อ ถ้าเช่นนั้น ฉันทอดโทษให้”

แม้พวกโจรที่เหลือก็ได้ทำอย่างนั้นเหมือนกัน เมื่ออุบาสิกาพูดว่า “พ่อทั้งหลาย ฉันทอดโทษให้” จึงพูดว่า “คุณนาย ถ้าว่า คุณนายอดโทษแก่พวกผม ขอคุณนาย โปรดให้การบรรพชาแก่พวกผม ในสำนักแห่งบุตรของคุณนายเถิด” อุบาสิกานั้นไหว้บุตร แล้วพูดว่า “พ่อ โจรพวกนี้เลื่อมใสในคุณของ โยม และธรรมกถาของคุณแล้วจึงพากันขอบรรพชา ขอคุณจงให้โจรพวกนี้บวชเถิด”

พระเถระพูดว่า “ดีละ” แล้วให้ตัดชายผ้า ที่โจรเหล่านั้นนุ่งแล้ว ให้ย้อมด้วยดินแดง ให้พวกเขาบวชแล้ว ให้ดำรงอยู่ในศีล แม้ในเวลาที่เขาอุปสมบทแล้ว พระเถระได้ให้กัมมัฏฐานต่างๆ แก่ภิกษุเหล่านั้นร้อยละอย่าง ภิกษุ ๙๐๐ รูปนั้นเรียนกัมมัฏฐาน ๙ ประการต่างๆ กัน แล้วพากันขึ้นไปยังภูเขาลูกหนึ่ง นั่งทำสมณธรรมได้ร่มไม้แน่นๆ แล้ว

พระศาสดาประทับนั่งอยู่ในพระเชตะวันอันไกลถึง ๑๒๐ โยชน์นั้นแล ทรงตรวจดูภิกษุเหล่านั้นแล้วทรงกำหนดพระธรรมเทศนาด้วยอำนาจแห่งความประพฤติของเธอ เหล่านี้ ทรงเปล่งพระรศมีไป ประหนึ่งว่าประทับนั่งตรัสอยู่ในที่เฉพาะหน้า ได้ทรงภาซิต พระคาถาเหล่านี้ว่า^{๙๔}

“ภิกษุผู้อยู่ด้วยเมตตา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา
ก็จะพึงบรรลุสันตบพ^{๙๕} อันเป็นที่ระงับสังขาร เป็นสุข
ภิกษุ เธอจงวิต(น้ำใน)เรือ^{๙๖} นี้ เรือที่เธอวิตแล้วจักถึงเร็ว
เธอตัดรากะและโทสะได้แล้ว ต่อจากนั้นจักบรรลุนิพพาน
ภิกษุ ตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการ^{๙๗} พึงละสังโยชน์เบื้องสูง ๕ ประการ^{๙๘}
และพึงเจริญอินทรีย์ ๕ ประการ^{๙๙} ให้ยิ่งขึ้นไป
ภิกษุผู้ล่วงกิเลสเครื่องข้อง ๕ ประการ^{๑๐๐} ได้แล้ว เราเรียกว่า ผู้ข้ามโอชะ^{๑๐๑} ได้
ภิกษุ เธอจงเพ่งพินิจและอย่าประมาท
จงอย่าปล่อยจิตของเธอให้วนเวียนอยู่ในกามคุณ
อย่าผลอกลิ้นก้อนเหล็กแดง อย่าเร้าร้อนคร่ำครวญอยู่ว่า นี้ทุกข์จริง
ฉานยอมไม่มีแก่ผู้มีปัญญา ปัญญากีย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีฉาน
ผู้มีทั้งฉานและปัญญานั้นแล จึงนับว่าอยู่ใกล้นิพพาน
ภิกษุผู้เข้าไปยังเรือนว่าง^{๑๐๒} มีจิตสงบ เห็นแจ้งธรรมโดยชอบ
ยอมเกิดความยินดีที่ไม่ใช่ของคนทั่วไป
ขณะใด ภิกษุพิจารณาเห็นความเกิด และความดับของขันธ์ทั้งหลาย
ขณะนั้น เธอย่อมได้รับปีติปราโมทย์ ซึ่งเป็นอมตธรรมสำหรับผู้รู้ทั้งหลาย
ในอมตธรรมนั้น ธรรมนี้คือ ความสำรวมอินทรีย์ ความสันโดษ
และความสำรวมในปาติโมกข์ เป็นเบื้องต้นของภิกษุผู้มีปัญญาในศาสนานี้

^{๙๔} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๖๐/๕๔๓-๕๔๖.

^{๙๕} สันตบพ เป็นชื่อของพระนิพพาน, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๖๐/๕๔๗.

^{๙๖} เรือ คืออัทธภาพ, น้ำ คือมัจฉาวิตก, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๖๐/๕๔๘.

^{๙๗} ดุรายละเอียดยใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๙-๑๓๓/๑๔๒-๑๔๙.

^{๙๘} ดุรายละเอียดยใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๘๗-๕๙๖/๓๕๕, อง.นวก (ไทย) ๒๓/๗๐/๕๕๕,

^{๙๙} ดุรายละเอียดยใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๗๑-๖๕๐/๒๘๒-๓๕๙.

^{๑๐๐} ดุรายละเอียดยใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๔๑/๕๙๓.

^{๑๐๑} ดุรายละเอียดยใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๗๒/๑๐๑.

^{๑๐๒} ผู้เข้าไปยังเรือนว่าง หมายถึง ผู้ไม่ละกัมมัญฐานด้วยการนั่งอยู่ การทำกัมมัญฐานไว้ในใจในโอกาส

ที่สังคบางแห่ง, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๖๐/๕๔๙.

เธอจงคบภิกษุที่เป็นกัลยาณมิตร มีอาชีพหมตจต ไม่เกียจคร้าน
 ควรทำการปฏิสังขาร และฉลาดในเรื่องมารยาท
 เพราะปฏิบัติตามคุณธรรมดังกล่าวนั้น
 เธอก็จักมากด้วยความปราโมทย์ จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้”^{๑๐๓}

บรรดาพระคาถาเหล่านี้ ที่พระศาสดาทรงแสดงด้วยประการอย่างนี้ ในเวลาจบ พระคาถา
 หนึ่งๆ ภิกษุร้อยหนึ่งๆ บรรลอรุหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิตาทั้งหลาย ในที่แห่งตนนั่งแล้วๆ นั้นแล
 เหาะขึ้นไปยังเวหาสแล้ว ภิกษุเหล่านั้นแม้ทั้งหมด ก้าวล่วงทางกันดาร ๑๒๐ โยชน์ทางอากาศนั้นแล
 พรรณนาชมเชยพระสรีระซึ่งมีวรรณะดุจทอง ของพระตถาคตถวายอภิวาทพระบาทแล้ว ดังนี้แล^{๑๐๔}

งานทางด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านพระโสณกุฎิกัณณเถระ ก็จัดว่าได้ผลดี
 เช่นการได้ลูกศิษย์ที่เป็นโจรถึง ๙๐๐ คน ที่เลิกเป็นโจรแล้วเข้ามาบวชพระแล้วได้สำเร็จพระอรหันต์
 และประชาชนที่มาร่วมฟังธรรมะกับโยมมารดาของท่านอีกเป็นจำนวนมากมาย ที่เกิดความเลื่อมใสใน
 พระพุทธศาสนา

เรื่องการแสดงธรรมโปรดโยมมารดาของท่าน นับเป็นตัวอย่างของกุลบุตรที่พึงจะปฏิบัติ
 ตาม เพราะเป็นกฎของพระพุทธศาสนาให้กุลบุตรผู้บวชแล้ว กล่าวสอนธรรมะแก่มารดา โดยถือว่าเป็น
 เป็นการตอบแทนคุณอย่างสูง ดังเช่น พระบรมศาสดาเสด็จไปโปรดพระพุทธรูปบิดา และพระพุทธรูปมารดา
 บนดาวดึงส์สวรรค์ เป็นเนติ คือเป็นแบบอย่างที่ดี^{๑๐๕}

๒.๓.๙ ได้รับการยกย่องเป็นเอตทัคคะ

ต่อมา ได้มีการประชุมพระอริยสงฆ์ โดยมีพระศาสดาเป็นประธาน พระองค์ได้ทรง
 สถาปนาพระโสณกุฎิกัณณเถระ ไว้ในตำแหน่งเป็นยอดของเหล่าภิกษุผู้กล่าวถ้อยคำไพเราะ^{๑๐๖}
 พระศาสดาทรงพิจารณาแต่งตั้งจากเหตุการณ์ที่พระโสณะได้แสดงพระสูตร ๑๖ สูตร ในอัฐกวรรค
 แก่พระศาสดา โดยมีข้อพิจารณาคุณสมบัติดังนี้

- ๑) เป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนพระสูตรมาแล้วอย่างถูกต้อง คือ มีความใส่ใจด้วยดี
- ๒) เป็นผู้มีความจำดี สาธยายพระสูตรได้อย่างแม่นยำ ออกเสียงพยัญชนะบาลีได้ถูกต้อง
 ไม่ผิดเพี้ยน

^{๑๐๓} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๖๘-๓๗๖/๑๔๘-๑๕๐.

^{๑๐๔} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๖๐/๕๕๐-๕๕๑.

^{๑๐๕} จำเนียร ทรงฤกษ์, **ชีวประวัติพุทธสาวก (พระอสีติมหาสาวก) เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพื่อนวล แม่บัว ทรงฤกษ์, ๒๕๔๙), หน้า ๕๓๓-๕๓๔.

^{๑๐๖} อ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๐๖/๒๕๙.

๓) เป็นผู้เปล่งเสียงสวดได้ไพเราะ คือ เป็นผู้ประกอบด้วยวาจาของชาวเมือง สมบูรณ์ด้วย
บท และพยัญชนะอันกลมกล่อม มีวิธีการใช้เสียงอันประกอบไปด้วยเสียงหนัก และเสียงเบา ไพเราะ
เพราะพริ้ง

๔) เป็นผู้มิวจาไม่มีที่น่าตำหนิ คือ เป็นวาจาที่ไม่มีโทษ และไม่คลาดเคลื่อน ได้แก่ การที่
มีบท และพยัญชนะไม่คลาดเคลื่อน ไม่ขาดหาย

๕) เป็นผู้สามารถบอกความหมายได้อย่างชัดเจน เพื่อให้รู้แจ้งตามความหมายที่ประสงค์

จากความดีของท่านพระโสณกุฎิกัณณะเถระ เมื่อเป็นที่ประจักษ์ชัดในหมู่พุทธบริษัท ๔ จึง
เป็นเหตุให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเอตทัคคะด้วยพระดำรัสว่า “ภิกษุ
ทั้งหลาย บรรดาภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา พระโสณกุฎิกัณณะ คือผู้เลิศในการกล่าวถ้อยคำไพเราะ”^{๑๐๗}

๒.๓.๑๐ การสั่งสมบารมีในปัจจุบันชาติของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ

พระโสณกุฎิกัณณะเถระในปัจจุบันที่ท่านเกิดในสมัยขอพระโคตมพุทธเจ้านั้น มีหลักฐาน
การบำเพ็ญบารมีของท่านในชาติปัจจุบันปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทดังต่อไปนี้

๑) ทานบารมี ในขณะที่ท่านเป็นอุบาสก ท่านได้ฟังธรรมจากพระมหากัจจายนะแล้วเกิด
ความเลื่อมใส จึงสร้างวิหารใกล้วัดตบรพตแล้วนิมนต์พระเถระไปอยู่พร้อมทั้งบำรุงด้วยปัจจัยทั้ง ๔
อันเป็นการบำเพ็ญทานบารมีในปัจจุบันชาติของท่าน

๒) ศีลบารมี ในขณะที่ท่านเป็นอุบาสกเช่นเดียวกัน เมื่อเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา
แล้ว ก็ตั้งอยู่ในสละ และศีล อันบัญญัติในพระพุทธศาสนา^{๑๐๘} และเมื่อท่านถูกคัดค้านไม่ให้บวช ก็ยังคง
ดำรงตนรักษาศีลที่ประกาศในพระพุทธศาสนาตามกาล ได้แก่ ศีล ๕ ศีลอุโบสถ (ศีล ๘) เป็นต้น

๓) เนกขัมมบารมี เมื่อท่านฟังธรรมเรื่องโทษของการเกิดทุกข์และอนิสงส์ในการดับทุกข์
ในเวลาต่อมาท่านจึงพิจารณาถึงธรรมที่ได้ฟัง ภายหลังด้วยการไหว้พระ และระลึกถึงเปรตอันมีวิบาก
กรรมต่างๆ ที่ท่านได้พบ จึงทำให้ท่านน้อมใจไปในบรรพชา และแม้ท่านพระมหากัจจายนะจะทักท้วง
ว่ายังไม่ควรบวช ท่านก็ประพฤติพรหมจรรย์ในขณะที่ครองเพศคฤหัสถ์อย่างเต็มความสามารถ จึงชื่อว่า
ท่านได้บำเพ็ญเนกขัมมบารมีในปัจจุบันชาตินี้ด้วย

๔) วิริยบารมี จากประวัติของพระโสณกุฎิกัณณะเถระในขณะที่เป็นคฤหัสถ์นั้น แม้จะถูก
ทักท้วงว่ายังไม่ควรบวชถึง ๓ ครั้ง ทั้งก็ยังตั้งใจประพฤติพรหมจรรย์โดยไม่ย่อท้อ และมุ่งมั่นที่จะขอ
บวชในพระศาสนา ความเพียรในการประพฤติพรหมจรรย์ของท่านย่อมปรากฏเป็นวิริยบารมีของท่าน
ในชาติปัจจุบัน

^{๑๐๗} ชุ.อุ.อ. (ไทย) ๔๖/๓๘๕-๓๘๖.

๕) ชั้นดีบารมี จากการที่ท่านมีความอดทนต่อการประทุติพรหมจรรย์ในเพศคฤหัสถ์ ที่มีความวุ่นวาย ด้วยการอยู่ผู้เดียว ทานอาหารมื้อเดียว รักษาศีลอุโบสถ พร้อมทั้งอดทนต่อการรอคอย เพื่อขออุปสมบทในพระพุทธศาสนา ชื่อว่าท่านได้บำเพ็ญชั้นดีบารมีในชาติปัจจุบัน

ส่วนบารมีอื่นๆ ของพระโสณกุฎิกัณณะเถระที่ไม่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทนี้ ย่อมกล่าวได้ว่า ท่านได้บำเพ็ญบริบูรณ์แล้วในแสนกัปนั่นเอง ดังคุณสมบัติของพระอสีติมหาสาวกผู้จะได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้านต่างๆ ต้องเป็นผู้บำเพ็ญบารมี ๑๐ ทศ ให้บริบูรณ์ในแสนกัป ซึ่งคุณสมบัติของการเป็นเอตทัคคะนี้เองเป็นเครื่องยืนยันว่า พระโสณกุฎิกัณณะเถระเป็นผู้ได้บำเพ็ญบารมีที่เหลือบริบูรณ์แล้ว

๒.๔ สรุปท้ายบท

จากการศึกษาเนื้อหาในบทนี้พบว่า การบรรลุลุทธิธรรมเป็นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอสีติมหาสาวก รวมทั้งพระโสณกุฎิกัณณะด้วย ต้องมีการตั้งความปรารถนาเป็นเบื้องต้น และได้รับพุทธพยากรณ์ก่อน ตามด้วยการสั่งสมบำเพ็ญกุศลบารมีตั้งแต่ ๑๐ ประการ ไปจนถึง ๓๐ ประการ อีกมากมายหลายชาติ เป็นเวลาไม่ต่ำกว่า ๑ อสงไขย กัปอีกนับแสนกัป

ในส่วนประวัติของพระโสณกุฎิกัณณะพบว่า ท่านได้เริ่มตั้งความปรารถนา และได้รับพุทธพยากรณ์ ในสมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า บำเพ็ญกุศลบารมีต่อมาอีกหลายชาติ จนความปรารถนาสำเร็จในสมัยโคตมพุทธเจ้า ในฐานะของผู้เลิศทางด้านการใช้ถ้อยคำที่ไพเราะ จากการแสดงพระสูตรทำนองสรภัญญะแด่พระศาสดา นอกจากนี้ ได้รับการประทานพุทธานุญาติ ๕ ประการ อันเป็นคุณูปการต่อพระภิกษุสงฆ์ในรุ่นหลังจวบจนปัจจุบัน ส่วนประเด็นเรื่องการบรรลุลุทธิธรรมของท่าน ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในบทต่อไป

บทที่ ๓

การบรรลุลหกรรมของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ

แนวทางการปฏิบัติเพื่อการบรรลุลหกรรมของพระโสณกุฎิกัณณะเถระนั้น ท่านได้เริ่มประพฤติปฏิบัติตั้งแต่ครั้งที่ยังเป็นโสณอุบาสก โดยการถือศีลอุโบสถ หรือศีล ๘ อย่างเคร่งครัด ได้แก่ การฉันอาหารมื้อเดียว และปฏิบัติตามหลักกายวิเวกด้วยอิริยาบถ ๔ ต้องอยู่นานหลายปี จนเมื่อท่านมีญาณแก่กล้าพอแล้ว พระมหากัจจายนเถระจึงอนุญาตให้บรรพชาอุปสมบทได้ ทั้งนี้ ท่านได้รับการบรรพชาเป็นสามเณรอยู่ถึง ๓ ปี กว่าที่จะได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อได้เป็นพระภิกษุแล้วก็ศึกษาเล่าเรียนทั้งในด้านปริยัติ และด้านปฏิบัติ จากพระมหากัจจายนเถระผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ ในกาลต่อมา ท่านก็ได้บรรลุลหกรรมที่ผลจากการกำหนดรู้ชั้น ๕ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อเป็นประเด็นที่นำศึกษา ดังนี้

- ๓.๑ การฉันอาหารมื้อเดียว
- ๓.๒ การรักษาศีลอุโบสถเพื่อการประพฤติพรหมจรรย์
- ๓.๓ การปฏิบัติตามหลักวิเวก ๓
- ๓.๔ การบรรลุลหกรรมของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ
- ๓.๕ วิธีการพิจารณาชั้น ๕
- ๓.๖ สรุปท้ายบท

๓.๑ การฉันอาหารมื้อเดียว

โสณอุบาสก ได้แนวทางการประพฤติปฏิบัติตนตามคำกล่าวห้ามของพระมหากัจจายนเถระ ด้วยคำว่า “โสณะ การประพฤติพรหมจรรย์ซึ่งต้องบริโภคอาหารมื้อเดียว นอนผู้เดียวจนตลอดชีพทำได้ยาก แต่เอาเถอะ โสณะ ท่านเป็นคนถ้อยอยู่ที่บ้านนั้นแหละ จงหมั่นประพฤติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ซึ่งเป็นพรหมจรรย์ที่ต้องบริโภคอาหารมื้อเดียว นอนผู้เดียว ตามเวลาที่เหมาะสมเถิด”^๑ ซึ่งผู้วิจัยจะได้อธิบายขยายความแนวทางดังต่อไปนี้

^๑ ชุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๖/๒๖๙-๒๗๐.

๓.๑.๑ ความหมายของการฉันทอาหารมือเดียว

การฉันทอาหารมือเดียว ในภาษาบาลีมี ๒ คำที่พึงศึกษาคือ เอกภตติก และเอกภตติกัม ดังนี้
 เอกภตติก เป็นวิเสสน แปลว่า ผู้มีภัตหนเดียว อ การันต์ในปุงลิงก์ แจกเหมือน ปุริส เช่น
 เอกภตติโก (กุมภกาโร) อ.บุคคล ผู้กระทำซึ่งหม้อ ผู้มีภัตหนเดียว ลง อีก ปัจจยในตทสสัตถิตตทิต
 มือสมาหารทิกุสมาส เป็นภายในมีวิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้ เอกภ ภตติ = เอกภตติ, เอกภตติ อสส
 อตถิติ เอกภตติโก (กุมภกาโร)

เอกภตติกัม เป็นนามนาม อ การันต์ ใน นปุงสกลิงก์ แปลว่า ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีภัตหน
 เดียว ลง ณ ปัจจย ในภาวตทิต มือสมาหารทิกุสมาส และ อีก ปัจจยในตทสสัตถิตตทิต เป็นภายใน
 มีวิเคราะห์ ตามลำดับ ดังนี้ เอกภ ภตติ = เอกภตติ ภัตหนเดียว, เอกภตติ อสส อตถิติ เอกภตติโก
 (บุคคล) ภัตหนเดียว ของบุคคลนั้น มีอยู่ เหตุฉะนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า เอกภตติโกฯ ผู้มีภัตหนเดียว,
 เอกภตติกสส (บุคคลสส) ภาว = เอกภตติกัม ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีภัตหนเดียว ชื่อว่า เอกภตติกัมฯ
 ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีภัตหนเดียว แจกเหมือน กุล เฉพาะฝ่าย เอกภตติกัม^๒

ในคัมภีร์อรรถกถา อุทาน ท่านได้ให้ความหมายของ เอกภตติ ว่า หมายถึง การงดเว้นจาก
 การบริโภคในเวลาวิกาล ซึ่งกล่าวไว้ว่า “ภิกษุเป็นผู้มีภัตหนเดียว เว้นจากความกำหนด เว้นจาก
 การบริโภคในเวลาวิกาล”^๓

ในคัมภีร์อรรถกถา สีสันชวรรค ท่านได้ให้วินิจฉัยในคำว่า เอกภตติโก ไว้ ๒ ประการ คือ

๑. ภัตที่พึงฉันในเวลาเช้า
๒. ภัตที่พึงฉันในเวลาเย็น

ในภัต ๒ อย่างนั้น ท่านกำหนดภัตที่พึงฉันในเวลาเช้าไว้ภายในเที่ยงวัน ท่านกำหนดภัตที่
 พึงฉันในเวลาเย็นไว้ตั้งแต่เที่ยงวันจนถึงอรุณขึ้น เพราะเหตุนั้น แม้จะฉัน ๑๐ ครั้ง ภายในเที่ยงวัน ก็
 ชื่อว่า ฉันทมือเดียว จึงกล่าววว่า เอกภตติโก

คำว่า รตตูปรโต (ไม่เสวยในตอนกลางคืน) มีวิเคราะห์ศัพท์ว่า “รตติยา โภชน รตติ, ตโต
 อูปรโตติ รตตูปรโต (การฉันในตอนกลางคืน ชื่อว่า รตติ เว้นจากการฉันในรตตินั้น เหตุนั้น จึงชื่อว่า
 รตตูปรโต)

^๒ บุญสืบ อินสาร ป.๖.๙, พจนานุกรมบาลี-ไทย ธรรมบทภาค ๑-๔ ฉบับร่วมฉลองจตุรมงคล,
 พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙๘.

^๓ ชุ.อุ.อ. (ไทย) ๔๖/๓๘๑.

การฉันในเวลาเลยเที่ยงวันจนถึงพระอาทิตย์ตก ชื่อว่า การฉันในเวลาวิกาล (วิกาลโภชน) เพราะพระสมณโคดมทรงเว้นจากการเสวยในเวลาวิกาลนั้น จึงชื่อว่า ทรงเว้นขาดจากการเสวยในเวลาวิกาล (วิโรต วิกาลโภชนา)^๔

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านได้แสดงอรรถาธิบายของคำว่า ฉันมือเดียว ไว้ได้อย่างน่าสนใจดังนี้

คำว่า ฉันมือเดียว ข้อความภาษาไทยนี้ ในแง่ธรรมวินัย ยังมีความหมายกำกวม เมื่อจะทำความเข้าใจ พึงแยกเป็น ๒ นัย คือ

นัยที่ ๑ ตามคำบรรยายวิธีชีวิตของพระภิกษุ เช่น ในจุฬศีล ว่า ภิกษุเป็นผู้ “ฉันมือเดียว” นี้คือคำแปลจากคำบาลีว่า “เอกภตติกะ” ซึ่งแปลรักษาศัพท์ว่า “มีภตเดียว” ตามวัฒนธรรมของชมพูทวีปสมัยนั้น ภต หมายถึง อาหารที่จัดเป็นมื้อตามช่วงเวลาของวัน ซึ่งมีมื้อหลัก ๒ มื้อ คือ ปาตราชภัต (มือเช้า) ได้แก่อาหารที่กินในช่วงเช้าถึงก่อนเที่ยงวัน และสายมาสภัต (มือสาย, สายในภาษาบาลี คือ คำเดียวกับสายัณห์) ได้แก่ อาหารที่กินในช่วงหลังเที่ยงวันถึงก่อนอรุณวันใหม่ ตามความหมายนี้ ภิกษุฉันมือเดียว (มีภตเดียว) จึงหมายถึง ฉันอาหารมือก่อนเที่ยงวันที่ว่ามานี้ ตรงกับข้อความบาลีที่นำมาให้ครบว่า “เอกภตติโก โหติ รัตตปุรโต วิโรต วิกาลโภชนา” แปลว่า เป็นผู้ฉัน มือเดียว มีภตเดียวงดอาหารค่าคิน เว้นจากโภชนะนอกเวลา นี้คือ เมื่อบอกว่าฉันมือเดียวแล้ว ก็อาจถามว่ามือไหน จึงพูดกันช่วงเวลาใหญ่คือกลางคืนที่ตรงข้ามกับกลางวันออกไปก่อน แล้วก็กำกับท้ายว่า ถึงแม้ในช่วงกลางวันนั้น ก็ไม่ฉันนอกเวลา คือไม่เลยเที่ยงวัน โดยนัยนี้ ภิกษุตามปกติจึงเป็นผู้ฉันภตเดียวคืออาหารมือก่อนเที่ยงวันนี้ และอรรถกถาจึงอธิบายว่า ฉันมือเดี่ยวนั้น ถึงจะฉัน ๑๐ ครั้ง เมื่อไม่เลยเที่ยง ก็เป็นเอกภตติกะ

นัยที่ ๒ ภิกษุที่ตามปกติเป็นเอกภตติกะ ฉันมือเดี่ยวนั้นแหละ เมื่อจะฝึกตนให้ยิ่งขึ้นไปอีก อาจปฏิบัติให้เคร่งครัด โดยเป็นโอกาสนิกะ แปลว่า “ผู้ฉันที่นั่งเดียว” หรือฉันที่อาสนะเดียว หมายความว่า ในวันหนึ่งๆ ก่อนเที่ยงนั้น เมื่อลงนั่งฉันจนเสร็จ ลุกจากที่นั่งแล้ว จะไม่ฉันอีกเลย นี้คือฉันมือเดียว ในความหมายว่าฉันวันละครั้งเดียว (เป็นทั้งเอกภตติกะ และโอกาสนิกะ) และถ้าต้องการจะถือปฏิบัติจริงจึงเป็นวัตรเลยก็ได้ เรียกว่าถือธุดงค์ข้อ “โอกาสนิกังคะ” โดยสมาทานว่า “นานาสนโภชน ปฏิกขาปามิ เอกาสนิงคํ สมายยามิ” แปลว่า ข้าพเจ้างดการฉันที่อาสนะต่างๆ ข้าพเจ้าสมาทานองค์แห่งภิกษุผู้มีการฉันที่อาสนะเดียวเป็นวัตร ผู้ที่เป็นโอกาสนิกะอย่างเคร่งที่สุด (เรียกว่าถืออย่าง

^๔ ที.สี.อ. (ไทย) ๒/๑๐/๑๑๙, ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒๙๓/๑๕๖.

อุกฤษฏ์) เมื่อนั่งลงเข้าที่ตนมีอาหารเท่าใดก็ตาม พอหย่อนมือลงที่โภชนะจะฉัน ก็ไม่รับอาหารเพิ่มเติม ใดๆ อีกจนลูกจากที่ที่เดียว^๕

๓.๑.๒ ประโยชน์ของการฉันอาหารมือเดียว

อนึ่ง แม้พระพุทธองค์ก็ทรงเป็นต้นแบบในการฉันมือเดียว อันเป็นไปเพื่อการประพฤติพรหมจรรย์ อันมีข้อความตอนที่ปรารภในทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ว่า

“พระสมณโคดมเสวยมือเดียว ไม่เสวยตอนกลางคืน ทรงเว้นขาดจากการเสวยในเวลาวิกาล”^๖

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังได้ทรงสรรเสริญ และตรัสแสดงถึงประโยชน์ของการฉันอาหารมือเดียว เอาไว้ดังนี้

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่ง ภิกษุจำนวนมากได้ทำให้เรามีจิตยินดี เราได้เตือนภิกษุทั้งหลาย ณ ที่นี้ว่า ‘เราฉันอาหารมือเดียว เราเมื่อฉันอาหารมือเดียว ย่อมรู้สึกว่ามีอาพาธน้อย มีความลำบากกายน้อย มีความเบากาย มีกำลัง และอยู่อย่างผาสุก มาเถิด แม้พวกเธอก็จงฉันอาหารมือเดียว แม้เธอทั้งหลายเมื่อฉันอาหารมือเดียว จักรู้สึกว่ามีอาพาธน้อย มีความลำบากกายน้อย มีความเบากาย มีกำลัง และอยู่อย่างผาสุก’ เราไม่ต้องพร่ำสอนภิกษุเหล่านั้นอีก เพียงแต่ทำให้สติเกิดขึ้นในภิกษุเหล่านั้นเท่านั้น รถที่เทียมด้วยม้าอาชาไนย ซึ่งฝึกมาดีแล้ว แล่นไปตามทางใหญ่สี่แพร่ง บนพื้นราบเรียบโดยไม่ต้องใช้แส้ เพียงแต่นายสารถิผู้ฝึกหัดม้าที่ฉลาดขึ้นรถแล้วจับสายบังเหียนด้วยมือซ้าย จับแส้ด้วยมือขวา เตือนม้าให้วิ่งตรงไปหรือเลี้ยวกลับไปตามถนนที่ต้องการได้ตามความปรารถนา แม้นั้นใด เราก็จึ้นนั้นเหมือนกัน ไม่ต้องพร่ำสอนภิกษุเหล่านั้นอีก เพียงแต่ทำให้สติเกิดขึ้นในภิกษุเหล่านั้นเท่านั้น เพราะฉะนั้น แม้เธอทั้งหลายก็จงละอกุศลธรรม จงทำความพากเพียรในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้เธอทั้งหลายก็จักถึงความเจริญงอกงาม ไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

ภิกษุทั้งหลาย ป่าสาละอันกว้างไกลบ้านหรือนิคม ป่านั้นรกไปด้วยต้นละหุ่งบุรุษบางคนหวังดี หวังประโยชน์ และหวังความเจริญเติบโตของต้นสาละนั้น เขาจึงตัดหน่อต้นสาละที่คุด ซึ่งคอยแย่งอาหารแล้วนำออกไปทิ้งที่ภายนอก แล้วกางภายในป่าให้สะอาดเรียบร้อย คอยบำรุงรักษาต้นสาละเล็กๆ ซึ่งตรง แข็งแรงดีไว้อย่างดี ด้วยการกระทำดังกล่าวมานี้ ต่อมา ป่าไม้สาละนั้นก็เจริญ งอกงามไพบูลย์ขึ้นโดยลำดับ แม้นั้นใด แม้เธอทั้งหลายก็ฉันนั้นเหมือนกัน จงละอกุศลธรรม จงทำความ

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, ๒๕๕๙), หน้า ๗๗-๗๘.

^๖ ที.สี. (ไทย) ๙/๑๐/๔.

พากเพียรในกุศลธรรมทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนี้ เธอทั้งหลายก็จักถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้^๗

สรุปความได้ว่า การฉันอาหารมือเดียวเป็นหลักประเพณีปฏิบัติที่สนับสนุนต่อการประพฤติพรหมจรรย์ แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงเป็นต้นแบบ พร้อมตรัสแสดงอานิสงส์คือ ลดการอาพาธ สบายกาย มีกำลังดี และอยู่อย่างมีความสุข เพราะการปฏิบัติธรรม เมื่อผู้ปฏิบัติมีสุขภาพดี การเจริญสติย่อมมีความแจ่มชัด ผลของการปฏิบัติย่อมเจริญก้าวหน้าไปได้ด้วยดี

๓.๒ การรักษาศีลอุโบสถเพื่อการประพฤติพรหมจรรย์

การฉันอาหารมือเดียวของพระโสดกฏิกัมมณะ ยังเป็น ๑ ใน ๘ ข้อ ของการรักษาศีลอุโบสถ หรือศีล ๘ ในทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำแห่งปักษ และตลอดปาฏิหาริย์ปักษ^๘ อันเป็นองค์คุณของพระอริยเจ้าทั้งหลาย ดังมีข้อความที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสแสดงแก่นางวิสาขา ในอุโบสถสูตร ดังนี้

๑) พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือวางทัณชาวุธ และศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือวางทัณชาวุธ และศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ตลอดวันหนึ่ง และคืนหนึ่งในวันนี้ เพราะองค์แม่นี้เราเชื่อว่าทำตามพระอรหันต์ และรักษาอุโบสถ

๒) พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือรับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ ถือเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาด อยู่ตลอดวันหนึ่ง และคืนหนึ่งในวันนี้ เพราะองค์แม่นี้เราเชื่อว่าทำตามพระอรหันต์ และรักษาอุโบสถ

๓) พระอรหันต์ทั้งหลายละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์^๙ คือประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้านอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละพฤติกรรมอัน

^๗ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๒๕/๒๓๖.

^๘ ปาฏิหาริย์ปักษ ในที่นี้ หมายถึง อุโบสถที่รักษาประจำตลอด ๓ เดือน ภายในพรรษา ถ้าไม่อาจรักษา ๓ เดือนได้ ก็รักษา ๑ เดือน ในระหว่างวันปวารณาทั้งสอง หรือถ้าไม่อาจรักษาได้ถึง ๑ เดือน ก็รักษาตลอดครึ่งเดือนตั้งแต่วันปวารณาต้น ก็ได้ชื่อว่ารักษาปาฏิหาริย์ปักษเช่นกัน, อ.ต.ก.อ. (ไทย) ๓/๓๘/๑๘๒-๑๘๓.

^๙ พรหมจรรย์ มีความหมายหลายนัย ในที่นี้หมายถึง เมถุนวิริติ หรือการงดเว้นจากเมถุนธรรม คือกิจของคนคู่ การร่วมประเวณีหรือการเสพสังวาสกัน, ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ. (ไทย) ๒/๑๘๙/๒๔๖.

เป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้านอยู่ตลอดวันหนึ่ง และคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์แม่นี้เราเชื่อว่าทำตามพระอรหันต์ และรักษาอุโบสถ

๔) พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือพูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก นำเชื่อถือ ไม่หลอกลวงชาวโลกอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก นำเชื่อถือ ไม่หลอกลวงชาวโลกอยู่ตลอดวันหนึ่ง และคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์แม่นี้เราเชื่อว่าทำตามพระอรหันต์ และรักษาอุโบสถ

๕) พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุรา และเมรัย^{๑๐}อันเป็นเหตุแห่งความประมาทอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละเว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุรา และเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทอยู่ตลอดวันหนึ่ง และคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์แม่นี้เราเชื่อว่าทำตามพระอรหันต์ และรักษาอุโบสถ

๖) พระอรหันต์ทั้งหลายฉันมือเดียว ไม่ฉันตอนกลางคืน เว้นขาดจากการฉันอาหารในเวลาวิกาลอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็บริโภคมือเดียว ไม่บริโภคตอนกลางคืน เว้นขาดจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาลอยู่ตลอดวันหนึ่ง และคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์แม่นี้เราเชื่อว่าทำตามพระอรหันต์ และรักษาอุโบสถ

๗) พระอรหันต์ทั้งหลายเว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี การดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล และจากการตัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้ ของหอม และเครื่องประทีปผิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัวอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี การดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล และจากการตัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้ของหอม และเครื่องประทีปผิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัวอยู่ตลอดวันหนึ่ง และคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์แม่นี้เราเชื่อว่าทำตามพระอรหันต์ และรักษาอุโบสถ

๘) พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นขาดจากที่นอนสูง และที่นอนใหญ่ นอนบนที่นอนต่ำ คือบนเตียงหรือบนที่นอนที่ปูลาดด้วยหญ้าอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละเว้นขาดจากที่นอนสูง และที่นอนใหญ่ นอนบนที่นอนต่ำ คือบนเตียงหรือบนที่นอนที่ปูลาดด้วยหญ้าอยู่ตลอดวันหนึ่ง และคืนหนึ่งนี้ในวันนี้ เพราะองค์แม่นี้เราเชื่อว่าทำตามพระอรหันต์ และรักษาอุโบสถ^{๑๑}

^{๑๐} สุรา และเมรัย หมายถึงสุรา ๕ อย่าง คือ (๑) สุราแป้ง (๒) สุราขนม (๓) สุราข้าวสุก (๔) สุราใส่เชื้อ (๕) สุราผสมเครื่องปรุง และเมรัย ๕ อย่าง คือ (๑) เครื่องดองดอกไม้ (๒) เครื่องดองผลไม้ (๓) เครื่องดองน้ำอ้อย (๔) เครื่องดองน้ำผึ้ง (๕) เครื่องดองผสมเครื่องปรุง, ดูรายละเอียดใน ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๓๒-๓๓.

^{๑๑} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๗๖-๒๘๗.

สรุปความได้ว่า การประพฤติพรหมจรรย์ตามหลักอุโบสถศีลเช่นนี้ ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา โดยสอดคล้องกับพระบาลีที่ว่า “พุทธศาสน์ อนุยุณฺช” แปลความได้ว่า จงหมั่นประพฤติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ด้วยการประกอบเนืองๆ ซึ่งศีลมีองค์ ๕ ประการ มีองค์ ๘ ประการ และมีองค์ ๑๐ ประการ ต่างกันโดยการกำหนดเป็นนิจศีล จริงอยู่ พรหมจรรย์นี้อันอุบาสกพึงประพฤติเนืองๆ ในส่วนเบื้องต้น ชื่อว่า พระพุทธศาสนา”

๓.๓ การปฏิบัติตามหลักวิเวก ๓

วิธีการปฏิบัติในฐานะอุบาสกที่พระมหากัจจายนะได้ให้แก่โสนอุบาสก นอกจากการฉันอาหารมื้อเดียวอันเป็นการรักษาศีลอุโบสถแล้ว ก็ยังมีวิธีปฏิบัติที่ให้ไว้อีกประการก็คือ การนอนผู้เดียว ในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อุทานอรรถกถา ท่านได้แสดงอรรถาธิบายเอาไว้ว่า คำว่า นอนผู้เดียว (เอกเสยฺย) มิได้หมายถึงแต่เพียงอิริยาบถนอนอย่างเดียว แต่หมายถึงอิริยาบถอีก ๓ อิริยาบถ ด้วย คือ ยืนผู้เดียว เดินผู้เดียว นั่งผู้เดียว จัดเป็นกายวิเวก ซึ่งเป็นวิเวกเบื้องต้นข้อที่ ๑ ในวิเวกทั้ง ๓ ประการ โดยผู้วิจัยจะได้อธิบายขยายความประเด็นดังกล่าว ดังนี้

๓.๓.๑ ความหมายของวิเวก

คำว่า วิเวก ในภาษาบาลี มาจาก (วิ+วิจ วิเวจเน+ณ) ความสงบกาย และจิต มีวิเคราะห์ศัพท์ดังนี้

วิเวจณิ วิเวโก ความสงบชื่อว่า วิเวกะ (ลภ ณ, พฤทธิ อี เป็น เอ, อาเทศ จ เป็นน)

สุโข วิเวโก ตุฏฐสฺส สุตถมมสฺส ปสฺสโต ความสงบของผู้สันโดษ ได้สดับธรรมมีปัญญาเป็นความสุข^{๑๒}

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก วิเวกสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยความสงบ^{๑๓}

ส่วนในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้ให้ความหมายของ วิเวก ไว้ ๒ ประการ คือ

๑. ความสงบ = วิวิตต วิเวโก. (ลง ณ ปัจจัย ในภาวสาธนะ)

๒. หมู่ธรรมที่สงบแล้ว = วิวิตโตติ วิเวโก. (ลง ณ ปัจจัย ในกัตตุสาธนะ)^{๑๔}

^{๑๒} พระมหาโมคคัลลานะ, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พระมหาสมปอง มุทิโต แปลและเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๕๑๑.

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๒๑/๓๒๓.

^{๑๔} พระพุทธโฆสเถระ, วิสุทธิมรรค ฉบับแปลและอธิบาย เล่ม ๒, พระคันธสาราภิวังค์ แปลและอธิบาย, (กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๙๖.

๓.๓.๒ วิเวก ๓ ประการ

๑) กายวิเวก แปลว่า ความสงบกาย หมายถึง การที่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมใช้สอยเสนาสนะที่สงัด คือ ป่า โคนต้นไม้ ภูเขา ซอกเขา ช่องเขา สุสาน ป่าดงดิบ กลางแจ้ง ลอมฟาง และมีกายสงบอยู่ คือ เดินรูปเดียว ยืนรูปเดียว นั่งรูปเดียว นอนรูปเดียว เข้าหมู่บ้านบิณฑบาตรูปเดียว กลับรูปเดียว นั่งในที่ลับรูปเดียว อธิษฐานจกรมรูปเดียว เทียวไป อยู่ เคลื่อนไหว เป็นไป เลี้ยงชีวิต ดำเนินไป ยังชีวิตให้ดำเนินไปลำพังรูปเดียว นี้ชื่อว่ากายวิเวก ความสงบสงัดทางกาย ความมีศีลประกอบด้วยความงดเว้นจากความประพฤติที่เป็นภัยเป็นเวรที่ชั่วที่ผิดทั้งหลาย เรียกว่าเป็นความสงบสงัดทางกาย เพราะว่าเว้นจากความวุ่นวายทางการอันเกิดจากกรรม คือ การงานที่กระทำเป็นไปในทางเบียดเบียนก่อภัยก่อเวรทั้งหลาย จึงเป็นผู้มีกายอันสงบ อันหมายถึง มีกรรมอันสงบ และก็มีได้หมายจำเพาะกรรมทางกายอย่างเดียวเท่านั้น กรรมทางวาจา กรรมทางใจ ก็สงบด้วย แต่ก็นับอยู่ในข้อนี้^{๑๕}

๒) จิตตวิเวก แปลว่า ความสงบจิต หมายถึง ผู้บรรลุสมาบัติ ๘ ได้แก่

- (๑) ผู้บรรลุปฐมฌานย่อมมีจิตสงัดจากนิรวรณ^{๑๖}
- (๒) ผู้บรรลุทุติยฌานย่อมมีจิตสงัดจากวิตก และวิจารณ์
- (๓) ผู้บรรลุตติยฌานย่อมมีจิตสงัดจากปีติ
- (๔) ผู้บรรลุจตุตถฌานย่อมมีจิตสงัดจากสุข และทุกข์
- (๕) ผู้บรรลุอากาศานัญญาตนสมาบัติ
- (๖) ย่อมมีจิตสงัดจากรูปสัญญา ปภังขสัญญา นานัตตสัญญา
- (๗) ผู้บรรลุวิญญาณัญญาตนสมาบัติ ย่อมมีจิตสงัดจากอากาศานัญญาตนสัญญา
- (๘) ผู้บรรลุอากิญจัญญาตนสมาบัติ ย่อมมีจิตสงัดจากวิญญาณัญญาตนสัญญา
- (๙) ผู้บรรลุเนวสัญญานาสัญญาตนสมาบัติ^{๑๗} ย่อมมีจิตสงัดจากอากิญจัญญาตนสัญญา

สัญญา

นอกจากนี้ พระอรหันต์ทั้ง ๔ ก็ถือได้ว่าเป็นผู้เข้าถึงจิตวิเวก ได้แก่

- (๑) ผู้เป็นพระโสดาบันย่อมมีจิตสงัดจากสัkkายทัญญู วิจิกิจณา สัลลพตปรามาส ทัญญานุสสัย วิจิกิจจานุสสัย^{๑๘} และเหล่ากิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับสัkkายทัญญู เป็นต้นนั้น

^{๑๕} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฒนมหาเถระ), ความสงบ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๙.

^{๑๖} คุรยละเอียดใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๕/๑๗.

^{๑๗} คุรยละเอียดใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๗/๑๒๖-๑๒๘.

^{๑๘} คุรยละเอียดใน ขุ.ม.อ. (ไทย) ๗/๑๒๘.

(๒) ผู้เป็นพระสกทาคามี ย่อมมีจิตสังัดจากกามราคสังโยชน์ ปฏิฆสังโยชน์อย่างหยาบ กามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย อย่างหยาบ และเหล่ากิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับกามราคสังโยชน์เป็นต้นนั้น

(๓) ผู้เป็นพระอนาคามี ย่อมมีจิตสังัดจากกามราคสังโยชน์ ปฏิฆสังโยชน์อย่างละเอียด กามราคานุสัย ปฏิฆานุสัยอย่างละเอียด และเหล่ากิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับกามราคสังโยชน์เป็นต้นนั้น

(๔) ผู้เป็นพระอรหันต์ ย่อมมีจิตสังัดจากรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา มานานุสัย ภวราคานุสัย อวิชชานุสัย เหล่ากิเลสที่อยู่ในพวกเดียวกับ รูปราคะเป็นต้นนั้น และสังขาร นิमितทั้งปวงในภายนอก นี้ชื่อว่าจิตตวิเวก

๓) อูปวิเวก แปลว่า ความสังัดอูปี หมายถึง กิเลสก็ดี ชนธก็ดี อภิสังขารก็ดี ตรัสเรียกว่า อูปี อมตนิพพาน ตรัสเรียกว่า อูปวิเวก คือธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดทิ้งอูปีทั้งหมด เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่คลายกำหนด เป็นที่ดับกิเลส เป็นที่เย็นสนิท นี้ชื่อว่าอูปวิเวก

สรุปความได้ว่า ผู้สังัดด้วยกายวิเวก จิตตวิเวก และอูปวิเวก ทั้ง ๓ ประการนั้น ภาวะที่ บรรเทาความคลุกคลีด้วยหมู่คณะแล้วอยู่ผู้เดียว ชื่อว่ากายวิเวก แต่เพราะเหตุเพียงภาวะที่อยู่ผู้เดียว ก็มีภูมิจิตตวิเวกสำเร็จไม่ได้ เพราะเหตุนี้ พระโยคาวจรจึงต้องบำเพ็ญกสิณบริกรรมแล้วทำสมาบัติ ๘ ประการ ให้บังเกิดขึ้น นี้ชื่อว่าจิตตวิเวก เพราะเหตุเพียงสมาบัติเท่านั้น ก็มีภูมิจิตตวิเวกสำเร็จไม่ได้ เพราะเหตุนี้ พระโยคาวจรจึงต้องทำฌานให้เป็นบาทแล้วพิจารณาสังขารทั้งหลาย ย่อมบรรลอรหัตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภทาทั้งหลายนี้ชื่อว่าอูปวิเวกโดยอาการทั้งปวง ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้ว่า

“กายวิเวกย่อมมีแก่บุคคลผู้มีกายหลีกออกแล้ว ยินดีในเนกขัมมะ จิตตวิเวกย่อมมีแก่บุคคลผู้มีจิตบริสุทธิ์ ถึงความเป็นผู้เฝ้าอยู่ และอูปวิเวกย่อมมีแก่บุคคลผู้ปราศจากอูปี บรรลุนิพพานอันปราศจากปัจจัยปรุงแต่งแล้ว”^{๑๔}

๓.๔ การบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณะ

วิธีการพิจารณาเพื่อการบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณะ มีหลักฐานเป็นข้อความปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเพียงหนึ่งแห่ง คือ โสณกุฎิกัณณะเถรคาถา ซึ่งคาถานี้ พระโสณกุฎิกัณณะ เป็นผู้กล่าวด้วยตนเอง มีทั้งหมด ๕ คาถา มีข้อความว่า

“เราได้อุปสมบทแล้ว เป็นผู้หลุดพ้น ไม่มีอาสวะ

ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น และได้อยู่ร่วมกับพระองค์ในพระวิหาร

^{๑๔} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๒-๓๔.

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่กลางแจ้งหลายราตรีนั้นเที่ยว
 คราวนั้นพระศาสดา ผู้ทรงฉลาดในธรรมเป็นเครื่องอยู่ ได้เสด็จเข้าไปสู่พระวิหาร
 พระโคตมได้ทรงลาดผ้าสังฆาฏิ สำเร็จสหัสยาสน์ ละความขลาดกลัวได้แล้ว
 เหมือนราชสีห์นอนอยู่ในถ้ำภูเขา
 จากนั้น โสณสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กล่าววาจาไพเราะ
 ได้กล่าวพระสัทธรรมถวายเบื้องพระพักตร์พระพุทธรูปผู้ประเสริฐ
 กำหนดรู้เบญจขันธ์ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางตรงให้เจริญ
 บรรลุนิพพานอันสงบอย่างยิ่ง จักเป็นผู้ไม่มีอาสวะ ปรินิพพาน”^{๒๐}

จากคถาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า พระโสณกุฎิกัณณะบรรลุธรรมด้วยการพิจารณากำหนดรู้
 เบญจขันธ์ หรือขันธ์ ๕ อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงถึงข้อวินิจฉัยถึงการบรรลุธรรมเป็น ๒ มติ
 คือ มติของอาจารย์ทั้งหลาย และมติของอาจารย์บางพวก

มติที่ ๑ อาจารย์ทั้งหลาย ท่านได้วินิจฉัยว่า

การที่พระโสณะได้มีความประสงค์จะเข้าเฝ้าเฉพาะพระพักตร์ผู้มีพระภาค เป็นไปด้วย
 ศรัทธาของปุถุชนเท่านั้น ยังไม่ได้บรรลุเป็นพระอริยบุคคล แต่หลังจากที่ได้แสดงพระสูตร ๑๖ สูตรแก่
 พระพุทธรูปเสรีจลีน จึงได้ประมวลธรรมที่แสดงแล้วนั้น ได้ตั้งวิปัสสนาพิจารณาสังขาร และได้บรรลุ
 พระอรหันต์โดยลำดับ^{๒๑}

มติที่ ๒ อาจารย์บางพวก ท่านได้วินิจฉัยว่า

การที่พระโสณะยังไม่ได้เห็นเฉพาะพระพักตร์ ท่านหมายถึง ไม่เคยเห็นรูปกายของ
 พระพุทธรูปท่านนั้น พระโสณะบรรลุโสดาบันตั้งแต่ครั้งที่ยังเป็นอุบาสก เมื่ออุปสมบทแล้ว จึงได้เรียน
 วิปัสสนากรรมฐานจากพระมหากัจจายนเถระ จนได้บรรลุอรหัตตผล พร้อมด้วยอภิญญา ๖ ในพรรษา
 แรก^{๒๒}

จะเห็นได้ว่า มติที่ ๑ มีความสอดคล้องกับคถาที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ขุททก
 นิกาย เถรคถา คือ ท่านพระโสณะได้พิจารณาขันธ์ ๕ จนได้บรรลุพระอรหัตตผล

นอกจากนี้ ยังมีข้อความสนับสนุนมติที่ ๑ อีกว่า “พระศาสดาเสด็จลุกขึ้นประทับนั่งใน
 เวลาใกล้รุ่ง ทรงทราบว่ “ความกระวนกระวายแห่งร่างกายของพระโสณะเพราะการนั่ง และการเดิน

^{๒๐} ชู.เถร. (ไทย) ๒๖/๓๖๕-๓๖๙/๔๐๑.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน ชู.อุ.อ. (ไทย) ๔๖/๓๘๓.

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน ชู.อุ.อ. (ไทย) ๔๖/๓๘๔.

จกกรรมเกินเวลา จักสงบระงับได้ด้วยเวลาเพียงเท่านี้” จากนั้นพระพุทธองค์จึงตรัสบอกให้พระโสมณะ แสดงธรรมตามถนัด^{๒๓}

จากข้อความดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ความกระวนกระวายที่เกิดจากการนั่ง และการเดิน ก็คือความฟุ้งซ่าน (อุทธัจจกุกกัจจะ) เป็นกิเลสสังโยชน์เบื้องสูงข้อที่ ๙ ซึ่งผู้ที่ละได้เด็ดขาด ก็มีแต่พระอรหันต์เท่านั้น ทั้งนี้ การที่พระพุทธองค์เชื้อเชิญให้พระโสมณะแสดงธรรมนั้น ก็เป็นพุทธวิธีในการแก้ อารมณ์กรรมฐานให้กับพระโสมณะนั่นเอง

จากการศึกษาจากคัมภีร์ต่างๆ สรุปความได้ว่า พระโสมณกุฎิกัณณะเถระ ท่านได้บรรลุอรหัตตผลหลังจากการแสดงพระธรรมเทศนาว่าด้วยพระสูตร ๑๖ สูตร แก่พระพุทธเจ้า ด้วยการเจริญวิปัสสนาพิจารณาขั้นที่ ๕ ซึ่งผู้วิจัยจะได้แสดงอรรถาธิบายในหัวข้อถัดไป

๓.๕ วิธีการพิจารณาขั้นที่ ๕

การบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลไม่ว่าขั้นใดล้วนต้องอาศัยวิปัสสนาภูมิ คือ ภูมิพื้นที่เพาะปลูกให้วิปัสสนานั้นเจริญขึ้น เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา มี ๖ ประการ อันได้แก่ ขั้นที่ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒

สิ่งต่างๆ ในโลกทั้งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต ที่เป็นคน สัตว์ สิ่งของ ฯลฯ ล้วนเป็นความจริงในระดับสมมติ แต่เมื่อมองความจริงในระดับลึกลงไป ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นเพียงขั้นที่ ๕ คือ เกิดจากการที่เป็นรูป และนาม มารวมตัวกันเข้าเป็นกลุ่ม เปรียบได้กับ รถยนต์ อันเป็นที่รวมส่วนประกอบหลายอย่าง เช่น ยาง ล้อ ที่นั่ง เครื่องยนต์ แบตเตอรี่ ตัวถังรถ และเปรียบเหมือนบ้านอันเป็นที่ประชุมของหลังคา เสา ผนัง ฯลฯ ซึ่งเมื่อพิจารณาขั้นที่ ๕ จนเข้าใจทั้งความหมายและหลักธรรมชาติของขั้นที่ ๕ แล้ว ย่อมบรรลุธรรมและพบกับความสุขที่แท้จริง สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสาครสุทธีธรรม (ติลก กิตติติกโก) ว่า ผู้ที่บรรลุธรรม คือ ผู้ที่รู้ความหมายของชีวิตโดยความเป็นขั้นที่ ๕ เป็นต้น ที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ พระพุทธองค์ทรงเข้าใจในหลักธรรมชาติ ที่มีอยู่ตามเป็นจริง เห็นกรรมของสรรพ^{๒๔}

กระบวนการบรรลุธรรมด้วยการพิจารณาขั้นที่ ๕ ของพระโสมณกุฎิกัณณะเถระนั้น เมื่อพระโสมณกุฎิกัณณะเถระได้บรรลุพระอรหัตแล้ว ได้ภาษิตคาถา ๕ คาถาเป็นอุทานว่า

^{๒๓} พุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๖/๒๗๑-๒๗๓, อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๐๖/๒๕๘, พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓๔๕/๑๐๗.

^{๒๔} พระครูสาครสุทธีธรรม (ติลก กิตติติกโก), “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

“เราได้อุปสมบทแล้ว เป็นผู้หลุดพ้น ไม่มีอาสวะ ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้น และได้อยู่ร่วมกับพระองค์ในพระวิหาร

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่กลางแจ้งหลายราตรีนั้นเทียว คราวนั้นพระ
ศาสดา ผู้ทรงฉลาดในธรรมเป็นเครื่องอยู่ ได้เสด็จเข้าไปยังพระวิหาร

พระโคดมได้ทรงลาดผ้าสังฆาฏิ สำเร็จสี่ทิวไสยาสน์ ละความขลาดกลัวได้
แล้ว เหมือนราชสีห์นอนอยู่ในถ้ำภูเขา

จากนั้นโสนสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กล่าววาจาไพเราะ ได้กล่าว
พระสัทธรรมถวายเบื้องพระพักตร์พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ

กำหนดรู้เบญจขันธ์ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางตรงให้เจริญ บรรลุ
พระนิพพานอันสงบอย่างยิ่ง จักเป็นผู้ไม่มีอาสวะ ปรินิพพาน”^{๒๕}

พระอรรถกถาจารย์ท่านได้ขยายความการกำหนดรู้เบญจขันธ์ของพระโสนกุกกัณณเถระ
ว่าการกำหนดรู้เบญจขันธ์ คือกำหนดรู้รูปาทานขันธ์ ๕ ด้วยปริญา ๓ เมื่อกำหนดรู้รูปาทานขันธ์ ๕
นั้นแหละ จึงกำหนดทาง คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางตรงให้เกิดแล้ว^{๒๖} ข้อความดังกล่าวสามารถ
อธิบายความหมาย และกระบวนการกำหนดรู้ขันธ์ ที่สัมพันธ์กับปริญา ๓ ได้ดังต่อไปนี้

๓.๕.๑ ที่มาของศัพท์ว่า ขันธ์

คำว่า ขันธ์ มาจากภาษาบาลีว่า ขนฺธ เป็นนามนาม อ การันต์ใน นปุงสกลิงค์ แปลว่า ขันธ์
กอง หมู่ หรือ พวก แจกเหมือน ปุริส^{๒๗} มีที่มาจากกรประกอบศัพท์ ดังนี้

- ขังขาต อวยว ธาเรตติ ขนฺโธ ส่วนที่อ้างอวยวะ คือ อินทรีย์ไว้ (ข บทหน้า ธา ธาตุ
ในความหมายว่าทรงไว้, อ ปัจจัย, แปลง นิคหิตเป็น น, ลบสระหน้า)
- ชาติชราทีหิ อเนเกหิ ทุกเขหิ ขชชติ ขาทียตติ ขนฺโธ ส่วนอันทุกข์มีความเกิดความแก่
เป็นต้นกิน (ขชช ธาตุ ในความหมายว่ากิน, อ ปัจจัย, แปลง ขชช เป็น ขนฺธ)
- ภาณน ขณฺเฑตติ ขนฺโธ ส่วนอันเขาขุดขึ้นได้ด้วยญาณ (ขณฺ ธาตุ ในความหมายว่าขุด,
ธ ปัจจัย, ลบสระที่สุดธาตุ)
- ขานิ อินฺทริยานิ ธาเรตติ ขนฺโธ ส่วนที่อ้างอินทรีย์ไว้ (ข บทหน้า ธา ธาตุในความหมาย
ว่าทรงไว้, อ ปัจจัย, แปลงนิคหิตเป็น น, ลบสระที่สุดธาตุ)
- ขิ อุตตนิจจาทีหิ สุนฺณํ ธาเรตติ ขนฺโธ ส่วนที่อ้างความว่างเปล่าไว้^{๒๘}

^{๒๕} พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓๖๕-๓๖๙/๑๐๕-๑๐๖.

^{๒๖} พุ.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓๖๙/๑๐๗.

^{๒๗} บุญสืบ อินฺสาร์ ป.ธ.๙, พจนานุกรมบาลี-ไทย ธรรมบทภาค ๑-๔ ฉบับร่วมฉลองจตุรมงคล, หน้า ๒๕๙.

^{๒๘} พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ศัพท์วิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์เลี้ยงช้าง, ๒๕๕๘), หน้า ๒๗๙-๒๘๐.

๓.๕.๒ ความหมายของคำว่า ชั้น ๕

ความหมายที่ปรากฏในพระสูตร ท่านแสดงข้อความเอาไว้ว่า

- ๑) รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือภายนอก หยาบ หรือละเอียด เลว หรือประณีต ไกล หรือใกล้ก็ตาม นี้เรียกว่า รูปชั้น
- ๒) เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือภายนอก หยาบ หรือละเอียด เลว หรือประณีต ไกล หรือใกล้ก็ตาม นี้เรียกว่า เวทนาชั้น
- ๓) สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือภายนอก หยาบ หรือละเอียด เลว หรือประณีต ไกล หรือใกล้ก็ตาม นี้เรียกว่า สัญญาชั้น
- ๔) สังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือภายนอก หยาบ หรือละเอียด เลว หรือประณีต ไกล หรือใกล้ก็ตาม นี้เรียกว่า สังขารชั้น
- ๕) วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือภายนอก หยาบ หรือละเอียด เลว หรือประณีต ไกล หรือใกล้ก็ตาม นี้เรียกว่า วิญญาณชั้น^{๒๙}

ความหมายที่ปรากฏในพระอภิธรรม ท่านแสดงข้อความเอาไว้ว่า

- ๑) รูปร่างใดอย่างหนึ่ง คือ รูปที่เป็นอดีต รูปที่เป็นอนาคต รูปที่เป็นปัจจุบัน รูปที่เป็นภายในตน รูปที่เป็นภายนอกตน รูปหยาบ รูปละเอียด รูปชั้นต่ำ รูปชั้นประณีต รูปไกล หรือรูปใกล้ ประมวลย่อเข้าเป็นกองเดียวกัน นี้เรียกว่า รูปชั้น
- ๒) เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ เวทนาที่เป็นอดีต เวทนาที่เป็นอนาคต เวทนาที่เป็นปัจจุบัน เวทนาที่เป็นภายในตน เวทนาที่เป็นภายนอกตน เวทนาหยาบ เวทนาละเอียด เวทนาชั้นต่ำ เวทนาชั้นประณีต เวทนาไกล หรือเวทนาใกล้ ประมวลย่อเข้าเป็นกองเดียวกัน นี้เรียกว่า เวทนาชั้น
- ๓) สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ สัญญาที่เป็นอดีต สัญญาที่เป็นอนาคต สัญญาที่เป็นปัจจุบัน สัญญาที่เป็นภายในตน สัญญาที่เป็นภายนอกตน สัญญาหยาบ สัญญาละเอียด สัญญาชั้นต่ำ สัญญาชั้นประณีต สัญญาไกล หรือสัญญาใกล้ ประมวลย่อเข้าเป็นกองเดียวกัน นี้เรียกว่า สัญญาชั้น
- ๔) สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง คือ สังขารที่เป็นอดีต สังขารที่เป็นอนาคต สังขารที่เป็นปัจจุบัน สังขารที่เป็นภายในตน สังขารที่เป็นภายนอกตน สังขารหยาบ สังขารละเอียด สังขารชั้นต่ำ สังขารชั้นประณีต สังขารไกล หรือสังขารใกล้ ประมวลย่อเข้าเป็นกองเดียวกัน นี้เรียกว่า สังขารชั้น
- ๕) วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ วิญญาณที่เป็นอดีต วิญญาณที่เป็นอนาคต วิญญาณที่เป็นปัจจุบัน วิญญาณที่เป็นภายในตน วิญญาณที่เป็นภายนอกตน วิญญาณหยาบ วิญญาณละเอียด วิญญาณชั้นต่ำ วิญญาณชั้นประณีต วิญญาณไกล หรือวิญญาณใกล้ ประมวลย่อเข้าเป็นกองเดียวกัน นี้เรียกว่า วิญญาณชั้น^{๓๐}

^{๒๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๘๖/๙๘, ส.ข. (ไทย) ๑๗/๔๘/๖๖.

^{๓๐} ตูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑-๓๑/๑-๑๖.

ความหมายที่ปรากฏในคัมภีร์ปรัณวิเสส วิสุทฺธิมรรค ท่านแสดงข้อความเอาไว้ว่า

ในชั้น ๕ นั้น ธรรมชาติที่มีความสลายไป โทรมไป เพราะปัจจัยที่เป็นข้าศึกทั้งหลาย มีหนาวเป็นลักษณะ ทุกอย่างพึงทราบว่าเป็นข้าศึก เพราะรวมธรรมชาติทั้งปวงนั้นเข้าด้วยกัน ธรรมชาตินี้ แม้เป็นอย่างเดียว โดยลักษณะคือความสลายไป แต่ก็นับเป็นสอง โดยแยกเป็นภูตรูป และอุปาทายรูป^{๓๑}

ที่เรียกว่า เวทนาชั้น เพราะรวมธรรมชาติที่มีการเสวยอารมณ์เป็นลักษณะสิ้นทุกอย่างเข้าด้วยกัน ธรรมชาติที่มีการเสวยอารมณ์ เป็นลักษณะ ก็คือเวทนานั่นเอง ดังพระสารีบุตรกล่าวว่า “อาวุโส เพราะเหตุที่ธรรมชาตินั้นเสวยรสอารมณ์ ย่อมรู้สึกสุขทุกข์ เพราะเหตุนี้ จึงเรียกว่า เวทนา”^{๓๒}

ที่เรียกว่า สัญญาชั้น เพราะรวมธรรมชาติ ที่มีความจำได้เป็นลักษณะสิ้นทุกอย่างเข้าด้วยกัน อันธรรมชาติที่มีความจำได้เป็นลักษณะ ก็คือสัญญานั่นเอง ดังพระสารีบุตรเถระกล่าวว่า “อาวุโส เพราะเหตุที่รู้ และจำได้นั้น จึงเรียกว่า สัญญา”^{๓๓}

ที่เรียกว่า สังขารชั้น เพราะรวมธรรมชาติ มีการประสมเจตสิกเป็นลักษณะสิ้นทุกอย่างเข้าด้วยกัน ธรรมชาติที่ทำให้เป็นกลุ่มชื่อว่าการประสมเป็นลักษณะ ก็คือสังขารนั่นเอง ดังพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะธรรมเหล่านั้น ย่อมประสมสิ่งที่เป็นสังขตแล จึงได้ชื่อว่า สังขาร”^{๓๔}

ที่เรียกว่า วิญญาณชั้น เพราะรวมธรรมชาติที่มีความรู้แจ้งเป็นลักษณะสิ้นทุกอย่างเข้าด้วยกัน ธรรมชาติที่มีความรู้แจ้งเป็นลักษณะนั้น ชื่อว่า วิญญาณ ดังพระสารีบุตร กล่าวแก่พระมหาโกณฑัญญะว่า “อาวุโส เพราะเหตุที่ธรรมชาติย่อมรู้แจ้ง ย่อมรู้ต่างๆ เพราะเหตุนี้ จึงเรียกว่า วิญญาณ”^{๓๕}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านได้ให้ความหมายของชั้น ทั้ง ๕ ประการ มีข้อความดังต่อไปนี้

ชั้น หมายถึง กองแห่งรูปธรรม และนามธรรมห้าหมวดที่ประชุมกันเข้าเป็นหน่วยรวมซึ่งบัญญัติเรียกว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา-เขา เป็นต้น, ส่วนประกอบห้าอย่างที่รวมเข้าเป็นชีวิต ได้แก่

^{๓๑} พระพุทธโสมเถระ, คัมภีร์วิสุทฺธิมรรค, สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๗๔๑.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน หน้า ๗๖๘.

^{๓๓} อ้างแล้ว, หน้า ๗๗๐.

^{๓๔} อ้างแล้ว, หน้า ๗๗๐-๗๗๑.

^{๓๕} อ้างแล้ว, หน้า ๗๕๖.

๑) รูปชั้น หมายถึง กอรูป, ส่วนที่เป็นรูป, ร่างกาย พฤติกรรม และคุณสมบัติต่างๆ ของส่วนที่เป็นร่างกาย, ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด, สิ่งที่เป็นร่างพร้อมทั้งคุณ และอาการ

๒) เวทนาชั้น หมายถึง กอเวทนา, ส่วนที่เป็นการเสวยรสอารมณ์, ความรู้สึก สุข ทุกข์ หรือเฉยๆ

๓) สัญญาชั้น หมายถึง กอสัญญา, ส่วนที่เป็นความกำหนดหมายให้จำอารมณ์นั้นๆ ได้, ความกำหนดได้หมายรู้ในอารมณ์ ๖ เช่นว่า ขาว เขียว ดำ แดง เป็นต้น

๔) สังขารชั้น หมายถึง กอสังขาร, ส่วนที่เป็นการปรุงแต่ง, สภาพที่ปรุงแต่งจิตให้ดี หรือชั่ว หรือเป็นกลางๆ, คุณสมบัติต่างๆ ของจิต มีเจตนาเป็นตัวนำ ที่ปรุงแต่งคุณภาพของจิตให้เป็นกุศล อกุศล อัพยาภต

๕) วิญญาณชั้น หมายถึง กอวิญญาณ, ส่วนที่เป็นการรู้แจ้งอารมณ์, ความรู้อารมณ์ทางอายตนะทั้ง ๖ มีการเห็น การได้ยิน เป็นต้น ได้แก่ วิญญาณ ๖

ชั้น ๕ นี้ย่อลงมาเป็น ๒ คือ นาม และ รูป, รูปชั้น จัดเป็นรูป อีก ๔ ชั้นนอกนั้นเป็น นามอีกอย่างหนึ่ง จัดเข้าในปรมัตถธรรม ๔ วิญญาณชั้นเป็น จิต, เวทนาชั้น สัญญาชั้น และสังขารชั้น เป็น เจตสิก, รูปชั้น เป็น รูป, ส่วน นิพพาน เป็นชั้นธวินิมุต คือ พ้นจากชั้น ๕^{๓๖}

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) ท่านได้ให้ความหมายของคำว่า ชั้น มีข้อความดังนี้

ชั้น แปลว่า หมู, กอ หมายถึง การรวมตัวกัน ของรูปนามที่จำแนกเป็นอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต อยู่ภายใน หรือภายนอก หยาบ หรือละเอียด ทรมหรือประณีต อยู่ไกลหรือใกล้ ส่วนอุปาทาน คือ ความยึดมั่นว่าเป็นเรา ของเรา อุปาทานชั้นจึงเป็นหมูรูปนามที่เป็นปัจจัยแก่ความยึดมั่น

อุปาทานชั้นมี ๕ ประการ คือ

๑) รูป สสาร หรือปริมาณเล็กๆ ภายในร่างกายที่แปรปรวนด้วยเหตุภายใน และภายนอก ได้แก่ ความเย็น ความร้อน ความหิว ความกระหาย และสัมผัสของขุข เหลือบ รื่น ไร หมายถึง ธาตุทั้ง ๔ อันได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม พร้อมด้วยรูปที่อาศัยธาตุทั้ง ๔ (อุปาทายรูป) อันได้แก่ สี เสียง เป็นต้น ที่รวมตัวกันเป็นส่วนของร่างกาย หรือวัตถุสิ่งของ

๒) เวทนา สภาวะรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือวางเฉย ทำหน้าที่ตอบสนองว่า สิ่งที่ดีรับรู้เป็นอย่างไร

^{๓๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, ๒๕๕๙), หน้า ๑๖๔.

๓) สัญญา สภาวะจำได้หมายรู้ว่าเป็นสีเหลือง สีแดง สีขาว ฯลฯ ทำหน้าที่หมายรู้ว่าเป็นอะไร

๔) สังขาร สภาวะปรุงแต่ง หมายถึง ความตั้งใจ และสภาวะธรรมทางใจอื่นๆ ที่เกิดร่วมกับจิต อันได้แก่ ความโลภ โกรธ ฯลฯ

๕) วิญญาณ สภาวะรู้อารมณ์ทางทวาร ๖ ด้วยการเห็น ได้ยิน รู้กลิ่น ลิ้มรส สัมผัส และนึกคิดเรื่องราว^{๓๗}

การกำหนดหรือการตามรู้ขั้น ๕ นั้น ยกตัวอย่างเช่น การตามรู้ขั้น ๕ จากการเกิดผัสสะทางตา เป็นต้น สิ่งปรากฏขึ้นตามกระบวนการของขั้น ๕ มีดังต่อไปนี้

- ๑) รูปขั้นปรากฏในขณะรู้เห็นความใสในการเห็นรูป หรือรูปารมณ์
- ๒) เวทนาขั้นปรากฏในขณะทีรู้สึกดีใจ เสียใจ หรือรู้สึกเฉยๆ ในการเห็นรูปนั้น
- ๓) สัญญาปรากฏในขณะทีเห็นรูป โดยสัญญาเป็นส่วนที่เป็นความกำหนดหมายให้จำอารมณ์นั้นๆ ได้

๔) สังขารขั้นปรากฏในขณะต่างๆ เช่น

- (๑) ผัสสะปรากฏในขณะกระทบกับสี
- (๒) เจตนาปรากฏในขณะตั้งใจ
- (๓) เกิดโลกความยินดีพอใจในรูปนั้น
- (๔) เกิดโทสะความไม่พอใจในรูปนั้น
- (๕) เกิดศรัทธาในขณะทีเลื่อมใส

๕) วิญญาณขั้นย่อมนปรากฏในขณะทีการเห็นเป็นประธาน^{๓๘}

กระบวนการในการกำหนดรู้นี้ ย่อมรู้ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งเป็นสภาวะธรรมปัจจุบันอันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ทั้งการได้ยินเสียง การได้กลิ่น การชิมรส การถูกต้องสัมผัส และการรับรู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ ก็มีลักษณะให้กำหนดรู้ และปรากฏกระบวนการของขั้น ๕ เช่นเดียวกัน

การพิจารณาขั้น ๕ ของพระโสณกุฎิกัณณเถระนั้น เมื่อท่านกำหนดรู้อุปาทานขั้นทั้ง ๕ ตามหลักสติปัฏฐานแล้ว ปัญญาทีกำหนดรู้ ว่า ขั้นทั้ง ๕ ประกอบด้วย รูปขั้น ๑ กอง และนามขั้น ๔

^{๓๗} พระโสณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **มหาสติปัฏฐานสูตร**, พระคันธสาราภิวังศ์ แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๓๑๓.

^{๓๘} พระโสณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **วิปัสสนานัย เล่ม ๑**, พระคันธสาราภิวังศ์ แปลและเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร: ซีไอโอ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๗๑.

กอง ได้แก่ เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ และวิญญาณขันธว่ามีลักษณะแยกออกจากกันไม่ใช่อันเดียวกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของพรรณราย รัตน์ไพฑูรย์ว่า ในการปฏิบัติที่นั่นประเด็นสำคัญอยู่ที่การมีสติกำหนดรูปนาม^{๓๙} ซึ่งเมื่อกำหนดแยกลักษณะของรูปนามออกแล้วย่อมทำลายชนสัญญา คือความสำคัญว่าเป็นกลุ่มก้อน^{๔๐} ทำให้เกิดปัญญาญาณ ได้แก่นามรูปปริจเฉทญาณ คือปัญญากำหนดพิจารณารู้จักแยก रूपแยกนามออกจากกัน และด้วยการกำหนดนามรูปพร้อมทั้งปัจจัยจะทำให้เกิดปัจจัยปริคคหญาณ คือปัญญาในการกำหนดสังขารธรรมคือขันธ ๕ โดยความเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน อันเป็นภูมิของญาติปริญา^{๔๑} และยังแสดงถึงความเป็นผู้มีวิสุทธิ ๒ ประการ คือ ทิณฺณวิสุทธิ และกัณฺหาวิตรณวิสุทธิอีกด้วย

๓.๕.๓ ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการพิจารณาลักษณะ ๕๐ ประการของขันธ ๕

เมื่อเห็นความเกิดขึ้นแห่งรูปขันธ ย่อมเห็นลักษณะ ๕ ประการ โดยความเกิดขึ้นแห่งปัจจัยว่า

- ๑) เพราะอวิชาเกิด รูปจึงเกิด
- ๒) เพราะตัณหาเกิด รูปจึงเกิด
- ๓) เพราะกรรมเกิด รูปจึงเกิด
- ๔) เพราะอาหารเกิด รูปจึงเกิด
- ๕) เมื่อเห็นลักษณะแห่งความบังเกิด ก็ย่อมเห็นความเกิดขึ้นแห่งรูปขันธ

เมื่อเห็นความเสื่อมแห่งรูปขันธ ย่อมเห็นลักษณะ ๕ ประการ โดยความดับไปแห่งปัจจัยว่า

- ๑) เพราะอวิชาดับ รูปจึงดับ
- ๒) เพราะตัณหาดับ รูปจึงดับ
- ๓) เพราะกรรมดับ รูปจึงดับ
- ๔) เพราะอาหารดับ รูปจึงดับ
- ๕) เมื่อเห็นลักษณะแห่งความแปรผัน ก็ย่อมเห็นความเสื่อมแห่งรูปขันธ

เมื่อเห็นความเกิดขึ้นแห่งเวทนาขันธ ย่อมเห็นลักษณะ ๕ ประการ โดยความเกิดขึ้นแห่งปัจจัยว่า

- ๑) เพราะอวิชาเกิด เวทนาจึงเกิด
- ๒) เพราะตัณหาเกิด เวทนาจึงเกิด

^{๓๙} พรรณราย รัตน์ไพฑูรย์, “การศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ : ศึกษาแนวการสอนของพระธรรมธีรราชกุมาร (โชดก ญาณสิทธิ)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๔๐} พุ.ป.อ. (ไทย) ๑/๑๔/๔๒.

^{๔๑} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, สมเด็จพระพุทธคุณาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, หน้า ๑๐๐๙.

๓) เพราะกรรมเกิด เวทนาจึงเกิด

๔) เพราะผัสสะเกิด เวทนาจึงเกิด

๕) เมื่อเห็นลักษณะแห่งความบังเกิด ก็ย่อมเห็นความเกิดขึ้นแห่งเวทนาชั้น

เมื่อเห็นความเสื่อมแห่งเวทนาชั้น ย่อมเห็นลักษณะ ๕ ประการ โดยความดับแห่งปัจจัยว่า

๑) เพราะอวิชชาดับ เวทนาจึงดับ

๒) เพราะตัณหาดับ เวทนาจึงดับ

๓) เพราะกรรมดับ เวทนาจึงดับ

๔) เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ

๕) เมื่อเห็นลักษณะแห่งความแปรผัน ก็ย่อมเห็นความเสื่อมแห่งเวทนาชั้น

เมื่อเห็นความเกิดขึ้นแห่งสัญญาชั้น ย่อมเห็นลักษณะ ๕ ประการ โดยความเกิดขึ้นแห่งปัจจัยว่า

๑) เพราะอวิชชาเกิด สัญญาจึงเกิด

๒) เพราะตัณหาเกิด สัญญาจึงเกิด

๓) เพราะกรรมเกิด สัญญาเกิด

๔) เพราะนามรูปเกิด สัญญาจึงเกิด

๕) เมื่อเห็นลักษณะแห่งความบังเกิด ก็ย่อมเห็นความเกิดขึ้นแห่งสัญญาชั้น

เมื่อเห็นความเสื่อมแห่งสัญญาชั้น ย่อมเห็นลักษณะ ๕ ประการ โดยความดับแห่งปัจจัยว่า

๑) เพราะอวิชชาดับ สัญญาจึงดับ

๒) เพราะตัณหาดับ สัญญาจึงดับ

๓) เพราะกรรมดับ สัญญาจึงดับ

๔) เพราะนามรูปดับ สัญญาจึงดับ

๕) เมื่อเห็นลักษณะแห่งความแปรผัน ก็ย่อมเห็นความเสื่อมแห่งสัญญาชั้น

เมื่อเห็นความเกิดขึ้นแห่งสังขารชั้น ย่อมเห็นลักษณะ ๕ ประการ โดยความเกิดขึ้นแห่งปัจจัยว่า

๑) เพราะอวิชชาเกิด สังขารจึงเกิด

๒) เพราะตัณหาเกิด สังขารจึงเกิด

๓) เพราะกรรมเกิด สังขารเกิด

๔) เพราะนามรูปเกิด สังขารจึงเกิด

๕) เมื่อเห็นลักษณะแห่งความบังเกิด ก็ย่อมเห็นความเกิดขึ้นแห่งสังขารชั้น

เมื่อเห็นความเสื่อมแห่งสังขารชั้น ย่อมเห็นลักษณะ ๕ ประการ โดยความดับแห่งปัจจัยว่า

๑) เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ

๒) เพราะตัณหาดับ สังขารจึงดับ

- ๓) เพราะกรรมดับ สังขารจึงดับ
 ๔) เพราะนามรูปดับ สังขารจึงดับ
 ๕) เมื่อเห็นลักษณะแห่งความแปรผัน ก็ย่อมเห็นความเสื่อมแห่งสังขารชั้น

เมื่อเห็นความเกิดขึ้นแห่งวิญญานชั้น ย่อมเห็นลักษณะ ๕ ประการ โดยความเกิดขึ้นแห่งปัจจัยว่า

- ๑) เพราะอวิชาเกิด วิญญานจึงเกิด
 ๒) เพราะตัณหาเกิด วิญญานจึงเกิด
 ๓) เพราะกรรมเกิด วิญญานเกิด
 ๔) เพราะนามรูปเกิด วิญญานจึงเกิด
 ๕) เมื่อเห็นลักษณะแห่งความบังเกิด ก็ย่อมเห็นความเกิดขึ้นแห่งสังขารชั้น

เมื่อเห็นความเสื่อมแห่งสังขารชั้น ย่อมเห็นลักษณะ ๕ ประการ โดยความดับแห่งปัจจัยว่า

- ๑) เพราะอวิชาดับ วิญญานจึงดับ
 ๒) เพราะตัณหาดับ วิญญานจึงดับ
 ๓) เพราะกรรมดับ วิญญานจึงดับ
 ๔) เพราะนามรูปดับ วิญญานจึงดับ
 ๕) เมื่อเห็นลักษณะแห่งความแปรผัน ก็ย่อมเห็นความเสื่อมแห่งวิญญานชั้น^{๔๒}

ปัญญาในการพิจารณาเห็นความแปรผันแห่งธรรมทั้งหลายที่เป็นปัจจุบัน ชื่อว่า อุทัพพยานุสัสสนาญาณ คือ รูปที่เกิดแล้วเป็นปัจจุบัน ลักษณะความบังเกิดแห่งรูปนั้น ชื่อว่าความเกิดขึ้น ลักษณะความแปรผันไปแห่งรูปนั้น ชื่อว่าความเสื่อม ปัญญาที่พิจารณาเห็นดังนี้ ชื่อว่า อนุสัสสนาญาณ เมื่อเกิดปัญญาที่เรียกว่า อุทัพพยานุสัสสนาญาณ คือ ปัญญาในการพิจารณาเห็นความแปรผันทั้งหลายที่เป็นปัจจุบัน ย่อมเห็นลักษณะความเกิดขึ้นแห่งเบญจขันธ์ ๒๕ ประการ และย่อมเห็นลักษณะความเสื่อมแห่งเบญจขันธ์ ๒๕ ประการ รวมทั้งสิ้น ๕๐ ประการ

เมื่อพระโสณกุฎิกัณณะเกิดปัญญาพิจารณาชั้น ๕ ลงสู่ไตรลักษณ์ด้วยลักษณะ โดยนัยเป็นต้นว่า “รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง” เป็นภูมิของตีสถปริญาณ อันเป็นปัญญาตั้งแต่สัมมสนญาณ คือปัญญากำหนดพิจารณาเห็นรูปนามเป็นพระไตรลักษณ์ คือกำหนดยกรูปนามขึ้นพิจารณาให้เห็นเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ทนอยู่ไม่ได้ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน จนถึงอุทัพพญาณ คือญาณอันตามเห็นความเกิดและความดับ คือ พิจารณาความเกิดขึ้น และความดับไปแห่งเบญจขันธ์

^{๔๒} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๕๐/๗๗-๘๑.

จนเห็นชัดว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ครั้นแล้วก็ต้องดับไป ล้วนเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปทั้งหมด^{๔๓} และแสดงถึงความเป็นผู้มีวิสุทธิข้อที่ ๕ คือ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิอีกด้วย

การพิจารณาขั้นที่ ๕ จนเกิดปัญญาดังแต่กัณฐกานุปัสสนาญาณ จนถึงญาณในเบื้องสูง เป็นภูมิของ ปหานปริยญา^{๔๔} เพราะที่ตั้งแต่กัณฐกานุปัสสนาญาณนั้นไป ความเป็นใหญ่มีอยู่แก่ อนุปัสสนา ๗ ซึ่งทำให้สำเร็จการละความหมายรู้ ๗ ประการ ได้แก่

- ๑) อนิจจานุปัสสนา เมื่อเห็นเนืองๆ โดยความไม่เที่ยง ก็ละความหมายรู้ว่าเที่ยง
- ๒) ทุกขานุปัสสนา เมื่อเห็นเนืองๆ โดยความเป็นทุกข์ ก็ละความหมายรู้ว่า เป็นสุข
- ๓) อนัตตานุปัสสนา เมื่อเห็นเนืองๆ โดยความไม่มีอัตตา ก็ละความหมายรู้ว่า มีอัตตา
- ๔) นิพพิทานุปัสสนา เมื่อเบื่อหน่าย ก็ละความเพลิดเพลिनยินดี
- ๕) วิราคานุปัสสนา เมื่อปราศจากความกำหนัด ก็ละราคะ
- ๖) นิโรธานุปัสสนา เมื่อดับ ก็ละเหตุเป็นแดนเกิด (สมุทัย)
- ๗) ปฏินิสสัคคานุปัสสนา เมื่อสลัดทิ้งไป ก็ละความยึดถือ

ผู้ที่กำหนดรู้ขั้นที่ ๕ และเกิดปัญญามาตามลำดับตั้งแต่กัณฐกานุปัสสนาญาณ จนกระทั่งถึงญาณเบื้องสูงได้แก่ มัคคญาณ และผลญาณนั้น ย่อมแสดงถึงความเป็นผู้มีวิสุทธิ ๒ ประการ คือ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิด้วย

อีกประการหนึ่ง ความสัมพันธ์ของการกำหนดรู้ขั้นที่ ๕ ในชั้นธัมมปะทังอภิมานุปัสสนาสติปัฏฐาน จนเกิดปัญญารู้แจ้งตามลำดับแห่งวิปัสสนาญาณ และปริยญา ๓ ดังที่กล่าวมาเบื้องต้น ย่อมแสดงถึงความครบถ้วนบริบูรณ์ของโพธิปักขิยธรรมทั้ง ๓๗ ประการ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ดังคำอูทานของพระโสณกุฎิกัณณเถระว่า กำหนดรู้เบญจขั้นที่ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางตรงให้เจริญ บรรลุพระนิพพานอันสงบอย่างยิ่ง จักเป็นผู้ไม่มีอาสวะ ปรินิพพาน^{๔๕}

^{๔๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๒๖.

^{๔๔} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, หน้า ๑๐๑๐.

^{๔๕} ชู.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓๖๙/๑๐๖.

๓.๖ สรุปท้ายบท

พระโสณกุฎิกัณณะเถระมีวิธีการประพฤติตนเพื่อหลุดพ้นจากกองทุกข์ที่ควรแก่การศึกษา ทั้งในขณะที่ยังดำรงตนเป็นเพศคฤหัสถ์ และเพศบรรพชิต โดยในช่วงขณะท่านดำรงเพศคฤหัสถ์ คือการบริโภคอาหารเพียงมือเดียวต่อวัน เป็นผู้นอนคนเดียว การฉันทมือเดียวมีประโยชน์ต่อร่างกายคือ ทำให้เจ็บป่วยน้อย เบากาย มีกำลัง ทำให้การปฏิบัติธรรมก้าวหน้ารวดเร็วขึ้น ทั้งยังรักษาอุบาสกศีล ซึ่งการรักษาอุบาสกศีลนี้มีประโยชน์คือทำให้ศีลมีความบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นอันเป็นทางดำเนินของพระอริยเจ้าทั้งหลายเช่น พระอรหันต์ เป็นต้น ส่วนกายวิเวกนั้น พระโสณกุฎิกัณณะเถระ เป็นผู้สมาทานนอนเพียงคนเดียวซึ่งเป็นการประพฤติวิเวกประการหนึ่ง อันเป็นทางแห่งความสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะทำให้กรรมฐานเจริญก้าวหน้าเพราะความวิเวกนั้น พระโสณกุฎิกัณณะเถระได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนาและได้บรรลุธรรมด้วยการพิจารณาสังขารคือขั้นที่ ๕ ว่ามีการแยกออกจากกันเป็นกอง โดยเห็นตามหลักปริยญา ๓ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญสมบูรณ์ บรรลุอรหัตผลหลังจากแสดงพระสูตร ๑๖ สูตร เสร็จสิ้น ในพรรษาแรกนั่นเอง

บทที่ ๔

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

เรื่อง การศึกษาวิธีการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติ การสั่งสมบารมีของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ และเพื่อศึกษาการบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมวิธีการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ จากพระไตรปิฎก ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา คัมภีร์ปกรณ์วิเสส และตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขอบเขตเกี่ยวกับการศึกษาวิธีการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ โดยนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงตรวจสอบแก้ไข และเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

๔.๑ สรุปผลการวิจัย

๔.๑.๑ ประวัติและการสั่งสมบารมีของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ

จากการศึกษาประวัติการสั่งสมบารมีของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ พบว่า ท่านได้เริ่มตั้ง ความปรารถนา และได้รับพุทธพยากรณ์ ในสมัยพระปฐมุตตรพุทธและสำเร็จความปรารถนาในสมัย โคตมพุทธเจ้า ในฐานะของผู้เลิศทางด้านการใช้ถ้อยคำที่ไพเราะ จากการแสดงพระสูตรทำนอง สรรภัญญะแก่พระศาสดา นอกจากนี้ ได้รับการประทานพุทธานุญาต ๕ ประการ อันเป็นคุณูปการต่อ พระภิกษุสงฆ์ในรุ่นหลังจวบจนปัจจุบัน

๔.๑.๒ วิธีการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ

พระโสณกุฎิกัณณะเถระมีวิธีการประพฤติตนเพื่อหลุดพ้นจากกองทุกข์ที่ควรแก่การศึกษา ทั้งในขณะที่ดำรงตนเป็นเพศคฤหัสถ์ และเพศบรรพชิต วิธีประพฤติขณะท่านดำรงเพศคฤหัสถ์ท่าน ได้แก่ การบริโภคาหารมื้อเดียวต่อวัน เป็นผู้นอนคนเดียว ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ รักษาอุโบสถศีล นอกจากนี้ ท่านยังเป็นผู้สมาทานนอนเพียงผู้เดียวซึ่งเป็นการประพฤติกายวิเวกประการหนึ่ง ในวิเวก ทั้งสามประการ พระโสณกุฎิกัณณะเถระได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา และได้บรรลุธรรมด้วยการ พิจารณาสังขารคือขั้น ๕ ว่ามีการแยกออกจากกันเป็นกอง บรรลุอรหัตผลหลังจากการแสดงพระ สูตรทำนองสรรภัญญะแก่พระบรมศาสดา

๔.๒ ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาเรื่อง “ศึกษาการบรรลุลหกรรมของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาประวัติ และการสั่งสมบารมีของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ รวมไปถึงวิธีการปฏิบัติเพื่อการบรรลุลหกรรมของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ จึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

๔.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาการบรรลุลหกรรมของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ” ได้ศึกษาเกี่ยวกับประวัติการสั่งสมบารมี และวิธีปฏิบัติเพื่อการบรรลุลหกรรมของพระโสณกุฎิกัณณะเถระ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนทั้งในเพศคฤหัสถ์ และเพศบรรพชิตที่สมควรแก่การย่องย่องว่าเป็นพุทธบริษัทที่สมบูรณ์ แก่ผู้ที่ต้องการศึกษา และนำแนวทางไปประพฤติปฏิบัติสืบต่อไป

๔.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะของการศึกษาในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่าประเด็นที่น่าสนใจที่ควรนำไปศึกษาวิจัยเพิ่มคือ

- ๑) ศึกษาแนวการประพฤติพรหมจรรย์ในเพศคฤหัสถ์ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- ๒) ศึกษาเปรียบเทียบวิธีปฏิบัติเพื่อการบรรลุลหกรรมของพระโสณกุฎิกัณณะเถระกับพระลกุณณกัทัยเถระ

บรรณานุกรม

๑ ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) คัมภีร์:

พระพุทธโฆสเถระ. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. สมเด็จพระพุทธปาหัง (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง.
พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔.

_____. วิสุทธิมรรค ฉบับแปลและอธิบาย เล่ม ๒. พระคัมภีร์สาราภิงค์ แปลและอธิบาย.
กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๔๒.

พระพุทธอัปปียเถระ. ปทรูปสิทธิบัญญัติ เล่มที่ ๓ ตัทธิตักกัณฑ์. พระคัมภีร์สาราภิงค์ แปลและอธิบาย.
กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๕.

พระมหาโมคคัลลานะ. คัมภีร์อภิธานวรรณนา. พระมหาสมปอง มุทิโต แปลและเรียบเรียง.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒-๒๕๖๐.

(๒) หนังสือ:

จำเนียร ทรงฤกษ์. ชีวิตประวัติพุทธสาวก (พระอสีติมหาสาวก) เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพ่อ
นวล แม่บัว ทรงฤกษ์, ๒๕๔๙.

ชมรมกัลยาณธรรม. พุทธการกธรรมที่ปณี. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พิมพ์ลักษณ์,
๒๕๔๙.

บุญสืบ อินสาร ป.ธ.๙. พจนานุกรมบาลี-ไทย ธรรมบทภาค ๑-๔ ฉบับร่วมฉลองจตุรมงคล.
พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, ๒๕๕๙.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, ๒๕๕๙.

_____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๙. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ “คำวัด”**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต). **ศัพท์วิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๕๘.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). **มหาสติปัฏฐานสูตร**. พระคัมภีร์สาราถวิวงศ์ แปลและเรียบเรียง. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙.

_____ . **วิปัสสนานัย เล่ม ๑**. พระคัมภีร์สาราถวิวงศ์ แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร: ซีไอโอ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๘.

พระอาจารย์เตชินท์ อภิธัมมกถิกธัมมาจริย. **ปารมีทีปนี**. แปลโดย นายวิชิต มณโฑวงศ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การรถไฟ, ๒๕๙๙.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร). **ความสงบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

_____ . **ทศบารมี ทศพิธราชธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ รจนา. พระคัมภีร์สาราถวิวงศ์ แปล และอธิบาย. **วิสุทธิมรรค ฉบับแปล และอธิบาย เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๔๒.

สุจินต์ บริหารวนเขตต์. **บารมีในชีวิตประจำวัน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๕๖.

(๓) วิทยานิพนธ์:

พระครูวิบูลกาญจน์ภาส (สมบัติ ปริบุญโณ). “การศึกษาบทบาทของพระโสณกุกฺกัณเฑาะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระครูสาครสุทธีธรรม (ติลก กิตติติกโก). “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับการบรรลุธรรมในพระพุทธานุศาสนานุชาต”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาสมชาย สุรเดโช (สิงหา). “ศึกษาการบรรลุธรรมของพระจูฬปันถกเถระ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาอำนาจ อานนโท (จันทรเปล่ง). “การบรรลุธรรมในพระพุทธานุศาสนานุชาต”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พรรณราย รัตน์ไพฑูรย์. “การศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน ๔ : ศึกษาแนวการสอนของพระธรรมธีรราชกุมาร (โศลก ญาณสิทธิ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูสุทธิจิตตารักษ์ (สำเร็จ สุทธจิตโต / ศิลป์เปรี๊ยะ)
- ว/ด/ป เกิด : วันศุกร์ที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ (ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๗)
- สถานที่เกิด : โรงพยาบาลรามาริบัติ กรุงเทพมหานคร
- การศึกษาทางโลก**
- พ.ศ. ๒๕๒๑ : สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ.๕) โรงเรียนระยองวิทยาคม ตำบลท่าประดู่ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง
- พ.ศ. ๒๕๕๘ : ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (เกียรตินิยมอันดับ ๒) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หอเรียนวัดพิบูลทอง จังหวัดสิงห์บุรี
- การศึกษาทางธรรม**
- พ.ศ. ๒๕๓๙ : นักธรรมชั้นเอก วัดใหม่เจริญธรรม สำนักเรียนคณะจังหวัดชัยนาท
- พ.ศ. ๒๕๕๘ : เปรียญธรรม ๑-๒ วัดใหม่เจริญธรรม สำนักเรียนคณะจังหวัดชัยนาท
- ประสบการณ์การทำงาน**
- พ.ศ. ๒๕๔๒ : เจ้าอาวาสวัดใหม่เจริญธรรม ตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
- พ.ศ. ๒๕๔๔ : ครูสอนพระปริยัติธรรม ประจำโรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดใหม่เจริญธรรม
- บรรพชา/อุปสมบท** : วันเสาร์ที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ (แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๒) ณ วัดไทรมาใต้ ตำบลไทรมา อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี
- สังกัดวัด** : วัดไทรมาใต้ ตำบลไทรมา อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี
- ตำแหน่งหน้าที่** : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไทรมาใต้ ตำบลไทรมา อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี
- ปีที่เข้าศึกษา** : พุทธศักราช ๒๕๕๘
- ปีที่สำเร็จการศึกษา** : พุทธศักราช ๒๕๖๑
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดไทรมาใต้ ตำบลไทรมา อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี
- โทรศัพท์** : ๐๖-๑๔๔๑-๕๕๙๙, ๐๖-๑๔๒๕-๖๙๙๙
- E-mail** : pk.sutthijittarak@gmail.com